

РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕКА БЪЛГАРИЯ 1999

ЧАСТ II: ВЪЖДЕЛЕНИЯТА НА НАЦИЯТА

Съдържание

Резюме

Въжделенията на нацията

Защо има смисъл да изследваме въжделанията?	5
Цивилизационни въжделания	5
Национални въжделания	6
Персонални въжделания	8

Увод

Какво представляват въжделанията и защо има смисъл да се изследват?	
„Скрити“ проекти	9
Въжделания и обществен договор	9
Какво ни дава познаването на въжделанията	10
Въжделания и победение	10
Цел, метод и техническо описание на изследванията	11
<i>Изводи</i>	
Вопросниците	12
Анализ на данните	13
Екипът	13

Глава 1

Цивилизационни въжделания	
Стабилни преобройски въжделания	15
Ако Европа, коя Европа?	17
Въжделания по отношение на сигурността и членството в НАТО	19
Отношението към конфликта в Косово	21
Консистентността на цивилизационните въжделания	23
Ако не Европа, тогава какво?	24
Цивилизационният избор през погледа на елитата	26
Цивилизационните въжделания: елитът на фон на гражданството	27

Глава 2

Национални въжделания	
Основните елементи на бизниса за страната	29
Въжделания по отношение на икономическата среда	30
Очакванията по отношение на държавата - все така сиали	30
Продържавни нагласи и намерения за делова активност	32
Очакванията роля на частния бизнес	33
Нагласи по отношение на сигурността	36
Социална сигурност	36
Здравна и персонална сигурност	37
Въжделания по отношение на политическата сфера	38
Демокрацията като ценност?	39
Политическо представителство	40
Децентрализация и функциите на общините	41
Емиграция и цивилизационни въжделания	42
Желаната България през погледа на елитата	43
Желаната България: елитът на фон на гражданството	45

ISBN 954 9724 16 6

© Програмата на ООН за развитие (UNDP)

© Съст揠ител и редактор: др Андрей Иванов

Коректор: Магдалена Червенкова

Предпечатна подготовка и печат: ГЕД ЕООД, София

За дизайна на корицата е използван триптих „Бъгство“ на худ. Ванеслав Стоянов

Глава 3	
Персонални въжделения	
Образование и професионална реализация	47
Образоването като желана ценност	48
Образоването като част от житейските стратегии	50
Къде да се слеява?	51
Семейство и семайни отношения	52
Културни ценности и нагласи	53
Източници и достъп до информация	54
Потребителско поведение и нагласи	55
Раса, етнос и въжделения за толерантност	55
Солидарност	56
Заключение	
Визията - следващата крачка	59
Анекси	
Основни резултати от стандартизираните интервюта (ноември 1998)	61
Основни резултати от второто проучване (април 1999)	75

Въжделенията на нацията

Проучване на въжделенията, особено в период на дипломатични и дипломатични промени във външнополитическата среда, е кактоо генеративно, такова и необходимо занятие. От една страна, съществува изкушение то те да бъдат използвани танцулативно за обосновка на предварително взети решения. От друга обаче, без картина на въжделенията, очертана поне в най-общи цирси, възгането на поизтически решения може да се озове в двоеборен фронт вакум.

Защо има смисъл да изследваме въжделенията?

Въжделенията са своеобразна скица на „желаната България“. Тя отразява параметрите на страната, която хората припознават като *нашата* съвс, в която биха искали да живеят и към която се стремят. В този смисъл въжделенията граничат с визията за държавата. За разлика от визията обаче въжделенията са по-скоро атрибут на представите на гражданството, те отразяват *очаквания*. Визията от своя страна е по-скоро атрибут на представите на съвс - политическа, деловия, интелектуалния. Тя отразява нова състояние, към което ешият със съвсите действия и решения насочва страната в перспектива.

Прекрасно е, когато ешият има визия, за да могат визиониране решения да не бъдат във „временни вакуум“, да бъдат елементи от една цялостна картина, крачки към една мащабна и перспективна цел. Още по-прекрасно, когато въжделенията на нацията са елемент от визията на съвс - тогава може да се очаква, че с действията си ешият ще изпълнява своята част от обществения договор, въз основа на който са му дадени права. За всичко това обаче е необходимо да се изследват и очерват контури като на въжделенията, та и на визията (или визионираните визии). Настоящото проучване се фокусира върху търбата част от задачата - да фор-

мулира параметрите на „желаната България“ и по този начин да даде на ешия материал за размисъл, отпътваща точка. На нашия фон, от една страна, ше може да се прецени доколко адекватни са вече направените стратегически избори по отношение бъдещето на България, както и да се конкретизират предстоящи такива.

Цивилизационни въжделения

По отношение на цивилизационната принадлежност мнозинството от българите определи избират европейски и по-точно западноевропейската политическа традиция като най-добре кореспондира с националните интереси. Както преди войната в Югославия, така и след нея мнозинството от респондентите вярват, че България трябва да бъде преди всичко европейски ориентирана. Европа определено е елемент от съществуващия идеологически консенсус 75,6% от респондентите са положително настроени към членство на България в ЕС през ноември 1998. През април 1999 този процент на практика се запазва - 74,7.

Съвпадението в цифрите не означава, че конфликтът в Косово не е повлиял върху въжделенията. Напротив, той има катализиращ ефект върху налагашите и те стават по-ярко откроени - след войната в Косово нараства броят както на най-търдициите привърженици на интеграцията, така и на най-холистичните пессимисти. През ноември 1998 37,7% от респондентите вярват, че България ще влезе в ЕС в срок до пет години, докато през април 1999 техният дял нараства на 40,1%. Съответно 6,4% от респондентите през ноември 1998 смятат, че България никога няма да влезе в ЕС, а през април крайните пессимисти са вече 7,3%. По време на второто проучване също така съвсъм на неотворорилите намалява с повече от 3%, което също говори за по-открояни нагласи по отношение на европейската принадлежност на България.

Въпреки това идемта „Европа“ все още остава мълчъза за побежето българи. Има тенденция тя да се пребърне в своеобразна идеология, приемана без де-

Pezlome

Мнозинството от респондентите вярват, че България трябва да бъде преди всичко европейски ориентирана

бат и аргументи за или против. Това вероятно е една от причините за сърдитото ниска подкрепа за европейски избор сред високо образованите респонденти. Данните показват също така, че ако се залада автоматично на „вече направен“ преобразуващи избор, без той да се комуникира и да се помнibuва с конкретни, практически измерими постижения по поетия тип, подкрепата за него ще намалява.

Част от концепцията на преобразуващите възможности е отговора на въпроса, „Как като Европа хората биха искали да принасят?“ Въпросът има два основни аспекта - коя страна респондентите избират за най-подходящ модел за своята „желана България“ и коя - за най-подходящ партньор. По отношение на модела и в световне прouчвания се очертават на една „символична Швейцария“. Хората посочват именно Швейцария - без да е член на ЕС, тя съчетава в себе си основните компоненти на желания европейски модел. Отчасти своето влияние върху този избор оказва вече утвърдената метафора „Швейцария на Балканите“, но определено водещо значение има факторът „стабилност“, който символизира швейцарския модел. Стабилността е главна компонента на модела на българските цивилизационни възможности.

Въпросът с държавата желан партньор обаче е по-широк. Кризата в Косово поближи нациите в този аспект. Иерархията на желаните външнополитически партньори на България остава непроменена между ноември 1998 и април 1999 с един единствено изключение - Германия. През ноември Германия е поставена на първо място, посочена от 20% от респондентите като предпочитан външнополитически партньор, следвана от Русия (17%). През април 1999 година световните страни си разменят местата - вече 20,8% от респондентите избират Русия и 15,1% - Германия.

Това „противоборство“ между Русия и Германия отчасти отразява наличието на силни прославянски възможности, както и определен прагматизъм в избора. Прославянската ориентация засега второ място след европейската с подкрепа от 15,1% от анкетираните. Важно е обаче да се има предвид, че в много отношения славянският свет и в частност Русия са припознати като прагматична алтернатива

на далечното и несигурно членство в ЕС. На фон на войната в Югославия отношенията с Русия се възприемат като по-малко опасни, отколкото „Русия“ изглежда и „по-естима“, като вариант, неискаващ плащането на някаква цена, и то днес. Обръщайки се към Русия, хората като че ли правят негативна селекция, избръкана в стилската на кри-вороборана спестливост. Вместо по-еволютивите по-потенциални възможности утре (съврани и инвестиции днес) те избират по-ниските „текущи“ разходи.

Проблемът за цената и за това доколко тя е извештия в определена степен се отразява и в налагашите по отношение на НАТО. Резултатите отчасти отразяват широко наложено съдържание за интеграцията в ЕС и членството в НАТО като за две страни на една и съща монета, европолитическата принасят. Подкрепата за членство в НАТО е много по-ниска от тази за интеграцията в ЕС дори и през ноември 1998, а след избухването на войната в Югославия намалява значително. През април 1999 31,9% от респондентите са против членство на България в НАТО, докато през ноември 1998 този процент е бил 19,4. За разлика от минулата година кризата в Косово поставя на дневен ред въпроса за членство в цялата му сложност, с всички негови поможителни страни и такната цена. Затова означаването на имената - както на членството в НАТО, така и на европейската интеграция - въроятно е една от основните насоки на промените във възможността на хората. Това не просто прави избора много по-рационален, но и изцяло още повече значението на конкретните, практически обзорни аргументи.

Национални възможности

Шо се отнася за „вътрешните параметри“ на „желаната България“, в представите на хората тя се очертаава като високо урбанизирана, с население, ангажирано предимно в сферата на търговията и услугите. Обезпокоително обаче изглежда отношението към ролята на частния сектор в икономиката. Въпреки че е генериал 63,7% от БВП през 1998, частният сектор не е най-полупубличният източник на за-

стой - 45,5% от хората с дебъги опит биха преподали техните деца да започнат работа в държавния сектор. Нагласите по отношение на заетостта и ролята на държавата в тази сфера откровяват в образа на „желана търговия“ нещата също държавна компонента. Това отчасти противоречи на очакванията на управлението едно и на стратегизацията за изпълнение на държавата от икономиката.

Разбира се, възможност за работа в частния сектор съществува - въпреки отрицателния като илюзии опит 14,6% от респондентите биха искали да започнат частен бизнес. Децът на тези хора на практика отварява на съществуващото равнище на делова активност за различни региони и групи респонденти. Това означава, че еуфоричният период, когато всички индивиди се възражда като потенциални предприемач, вероятно е приключил. Оттук следва да се подхвърчи с умерен оптимизъм и към очакването самоизменето и дребният бизнес да бъде в основата на стратегии за преодоляване на структурната безработица.

Данните показват, че съществува консенсус по отношение на малки и средни бизнес - както търговият, така и ешърът със същата сметка, че в България бизнес трупа да започва и трупа да праща. Сред визирите пречки са главно ограниченията дотън до капитал и неразвитата икономическа среда. Тук обаче се наблюдава с парадоксална ситуация: от една страна, всички са „за“ частен бизнес, от друга обаче, търговият по-добре ще се съвърши и като основен „источник“ на решения на локални проблеми. Бизнесът, организациите с икономика че все още не се възприемат като ефективни участници в този процес.

Обезпокоително е също така, че значителна част от респондентите все още са склонни да смирират. Общото равнище на склонността към смириране е все още високо - 34,2%, и това е тревожен сигнал за политическия елит. Той говори, че значителна част от обществото все още не е добила от промените в страната. Още по-тревожно е, че този индикатор нараства на 54,4% сред високо образованите и до 60,4% от младежите. Това означава, че най-активната и най-обеспечаваща част от населението на страната все още не е избрала окончателно да остане в България. От друга страна време

форма на управление, са все още малцинство в България. През ноември 1998 19% от анкетираните смятат, че демократията отразява по-добре интересите на гражданите, 24,8% считат, че „здробата ръка“ е далеч по-подходяща за българите, а 44,5% са на мнение, че тъй като все още не са „възгради“ демократията, не могат реално да дават своята оценка (процентът на неотвърдили е въпрос е 11,7, което само по себе си е prova на комбинация).

Принципната е в склонността демократията да се оценява пред икономически критерии. Отправната точка е собственото благополучие, собственият социален статус като критерий. Следователно само реален напредък в икономическата реформа, само реален икономически растеж са в състояние да допринесат за едно положително обвързване в нагласите и очакванията на българите по отношение на демократичната система на управление. Докато в икономическата сфера не бъдат достигнати забележими промени, демократията ще продължи да се възприема като извънреден експеримент.

Изследването също така показва, че значимостта на политическия дискурс спада, тъй като обаче все още не води до видимо префокусиране на общественото внимание върху регионално, местно равнище. На хората все още им липса места възможности за регионалните особености. Все още не е разчленяван в достатъчна степен функциите на централната и местната власт, и все още биват припознати просто като „власти“. Държавата продължава да се съвърши и като основен „источник“ на решения на локални проблеми. Бизнесът, организациите с икономика че все още не се възприемат като ефективни участници в този процес.

Обезпокоително е също така, че значителна част от респондентите все още са склонни да смирират. Общото равнище на склонността към смириране е все още високо - 34,2%, и това е тревожен сигнал за политическия елит. Той говори, че значителна част от обществото все още не е добила от промените в страната. Още по-тревожно е, че този индикатор нараства на 54,4% сред високо образованите и до 60,4% от младежите. Това означава, че най-активната и най-обеспечаваща част от населението на страната все още не е избрала окончателно да остане в България. От друга страна време

Еуфоричният период, когато всички инциви се възражда като потенциален предприемач, изглежда е приключил

Стабилността е главна компонента на модела на българските цивилизационни възможности

Подкрепата за членство в НАТО е много по-ниска от тази за интеграцията в ЕС

свидетелства, че турните са по склонни да емигрират, отколкото българите. Етническа група, която е на склонна да емигрира, е ромската.

Персонални въждения

Сред обществото все още е високо нивото на нетolerантност, такар че след конфликта в Косово нетolerантността напалява

В персонален план проучването разкрива високо ценности Българии - едната е модерна и толерантна, идентифицираща се с урбанистичния начин на живот. Другата е традиционна, локализирана в малките населени места, безязана от повисока степен на нетolerантност и подчинимост.

Налице е например тенденция за преосмисляне на традиционната нагласа да се работи на едно и също място до пенсиониране. От частта това се дължи на високата динамика на икономическите процеси, неизбежни с тази от времето прехода. От друга страна това се обяснява в условията на висока безработица и утвърждаващите се правила на пазара на икономика.

Този процес обаче е в своето начало. Въпреки че намалянето на работата се проявява като сериозен фълговишен проблем, съществува прег, цена, която хората не желаят да платят, за да намерят работа. Тази цена е дешавата конструекция, която възможна не само възможния доход, но също така и престиж, перспективи и т.н. Проучването показва, че сексистопанското производство е все още отвъд приемливата цена, то все още се възприема като непрестижно време - учаудяща нагласа в страна, за която се очаква да притежава сравнителни представи именно в тази сфера.

Въжденията по отношение на образоването също са противоречиви. Образоването категорично се възприема като ценност, въпреки че не винаги е ясно защо. Образоването е възприемано по-скоро в академична светлина, често от една иррационална гледна точка. Прагматични аргументи за избор в полза на образование все още липсват, за което оказват влияние все още въздушни традиционни ценности в тази насока. Често хората възприемат висшето образование като замествач на работата, като начин да се отложи започването на работа за по-добро време и по-благоприятна ситуация.

Трудолюбето остава традиционна българска ценност. Подобен извод се потвърждава от очакването, че след пет години България ще е най-известна със своята трудолюбиви хора (а след това - с висока корупция). В същото време в ценостната система на обществоценността „nezabissimost“ става по-малко привлекателна. Това противоречие на общата тенденция на прагматизъм и адресиран индуциращи и може да се обясни с факта, че до ден днешен преходът към пазарна икономика не е отменил ценността на зависимости от върховата.

По отношение на междугрупните отношения се проявява значително ниво на нетolerантност в обществото. Най-високо е то по отношение на хората с ромска идентичност - 78,3% от респондентите не биха желали роми да съзеди, а 68,3% не биха желали да съзеди бълши затворници. Ала въпреки външко външко е не само то ниво, а тенденцията към намаляване на нетolerантността, която се запазва и след конфликта в Косово. Изглежда, войната въвежда във възграждането на пазара на икономика.

Друг важен аспект на междугрупните отношения е солидарността. Анализът показва, че въжденията в тази насока са праща на социална покемалност. Хората са готови да предоставят част от доходите си за изкореняване на бедността, но от друга страна проявите на солидарност в подобна форма могат да се интерпретират като идентичен стремеж към социално изключване. Подобен принос може да се тълкува не като израз на солидарност, а като необходима цена за това „тих да ли сърдим настрана“ - било представяне на икономически не равностойни групи или проблема като табий.

Общият извод е, че въжденията на хората в момента са в процес на активно формиране и изкрепляване. Те са част от мълчани и затова податливи на ситуативни възействия. За да станат елемент от консистентна визия, е необходимо последователен и максимално конкретен диалог, базиран върху убедителни практически аргументи.

Kакво представляват въжденията и защо има смисъл да се изследват?

Въжденията са сложна, често интуитивна письов на конструкции, разположена между нагласите по отношение на съществуващата действителност, възприетата като даденост, и оптимистичните, често утопийни мечти. Въжденията ограничат съвършени, перспективни очаквания и нагласи. За разлика обаче от нагласите въжденията са по-високо операционализирани, те са нагласи за действие. Те могат да се възприемат като крачки напред от очакванията и нагласите в посока към някакъл „желана крайна точка“.

Въжденията като „скрити“ проекти

Въжденията са повече или по-малко общи убеждения за много хора, а не просто желания на отделния човек. Те са стремежи и желания, чиито резултати са в бъдещето. За разлика от нагласите и предразсъдъците (които могат да отхвърлят статуквото) въжденията като цяло са положителни очаквания на нещо „по-добре“ и за постигане на амбиции. Разкриването на въжденията не включва разкриване на очаквани рискове, опасности; не са предмет на въжденията страхобет, опасенията, скептицизъм, особен ако не са близател на въпросното действие. Въжденията са „скрити“ проекти, очаквани за бъдещо състояние, което по начало има смисъл, ако е поборено спрямо съществуващото положение. Те са „скрити“, защото често не са категорично определени или изказани, като проекти те не са ярко предначертани „планове за действие“. Ако задавате преки въпроси, отговорите ще ви дадат разкрието на тези проекти. За да се оп-

ределят въжденията, е необходимо да се зададат непрекъпани въпроси, основани както на утвърждаващи, така и на отричачки сегашното състояние аргументи.

Въжденията могат да бъдат лични, но и колективни. Личните желания и въждения имат обективно измерение, чрез тях личността изисква или очаква нещо от върховата или обществоцето. Дори най-скривани лични въждения имат по-обществени отпечатъци, ако личността си ги дава сметка, че личните ѝ мечти зависят от социалните структури. Естествено личните стремежи могат да се окажат само проекции на колективни върховия и наредки, които по-силно или друга форма са били ширмеризирани от отединния човек. Въжденията на всяка общност са неин атрибут.

Въжденията могат да се разглеждат като своеобразна синева на „желаната България“. В нея би следвало да са очертани бемешите на страната, която хората припознават като „наистина“ съвършени и откъснати от реалността. Естествено личните стремежи могат да се възприемат като крачки напред от очакванията и нагласите за посока към някакъл „желана крайна точка“.

Въжденията могат да се разглеждат като своеобразна синева на „желаната България“, страната, която хората припознават като „наистина“ своя, в която биха искали да живеят и към която се стремят. В този смисъл въжденията ограничат съвършата за устройство на върховата, предлагани от основните политически партии. Става тешко възксити да са ценности определени и предложени за избор от обществоцето. За разлика от възгията обичай въжденията са по-скоро част от представите на тракаданството. Възгията от своя страна е по-скоро част от представите на една - политическа, деловия, интелектуална.

Увог

Въждения и обществен договор

В страни с представителна демократия тракаданството преотстъпва на една отредено праща, най-вечното на тях - работото да управлява върховната машина, да налага рег и решения в рамките на определен мандат. Въжденията са в основата на мандата да се вземат решения относно общика на „желаната България“. Когато едното има визия, която тя е мобилизирана и сама е отговорна на въжденията на тракаданството, решенията не висят в празното пространство. Тогава въжденията са елементи от

една цялостна картина, крачки към една машабна и споменена от обществото перспектива.

Когато възделенията на нацията са елемент от външната на една, може да се очаква, че с действието си ще изпълни своята част от обществения договор. При повече или по-малко драстични размеждания между възделенията и налаганите от една визия имаме неизпълнение на обществения договор.

Какво ни дава познаването на възделенията?

Картината на възделенията ни дава знание за основите на наличното обществено съгласие. Нарастващо на съда на възделенията, които оспорват общи на социалното развитие и официалните цели на политическата система на обществото, говори за настъпващо и убелчаващо се несъгласие в обществото по отношение на съществуващите социални структури и институции. Това е състояние на очаквана обща социална криза. Параметрите на обществения договор са спасени, ако, обратното, преобладаващите възделения:

- съвпадат със създават общоприети насоки на развитие;
- оформят или поддържат официални забележителни цели на политическата система;
- преброяват декларирани цел в проекти и основания за действие и разглеждат политическите институции и начин, по който те функционират като най-подходящите за дадени условия.

Горните параметри характеризират едно стабилно общество, основано на широко съгласие около легитимни национални цели.

Изследването на обществено желаното позволява да се правят сърдечни: от една страна, на промяната на възделенията на значими групи в дадено общество, а от друга - на възделенията и съвраниите с тях механизми в различни общества и страни. Знанието за желаното ни дава също така информация

за ценностната диференциация в самото общество. Често видимите различия в обществения статут са повърхностни, гори ако се смятат за функционални (като например етническите, професионалните или образователните). Ценностните разлики в обществото дават възможност да бъдат разпознати групите, които са носители на промяната, на нонконформизма или протеста, на защитниците на статуквото, на очакваните носители на възделения, които бързо променят цялото общество.

Емоционалната функция на възделенията също ни дава специфично знание, особено че се отнася до е хот на идеологическите послания на една. Политическите едни не е единствено активният фактор при формулирането на възделения и възбуддането им в обществен оборот. Една може да е в състояние да внуши на публиката онова, което обществото вече е готово да приеме за своя цели. Политическите партии в сърбънователните процеси на представителната демокрация твърдят знание за обществените настроения и наложат (в рамките на морално допустимото) съвместни ценности и светоед на желанията на обществото. Но в периода на преход и смена на ценностни системи една често поема поактивна роля. Тогава той може да възбуди в обществените възделения нещо ново и неочаквано. Необата отговорността настъпва неизвестно - последните могат да излязат изън правата, деликатни в рамките на обществения договор. Затова в подобни моменти особено значение придобива добросъвестността и обстоеното аргументиране на предлаганата от една визия и конкретните параметри на нейното налагане със средствата на политическата власт.

Възделения и поведение

Поведенската страна на аспирациите ни отвежда към изключително възможна им мотивационна роля. Това, излъчка, е най-практичната страна на обществените възделения. Възделенията като мотиви на действие би следвало да бъдат интересни на политическата класа и управляващите институции. Обществото също има право да знае какво иска и как-

во желае, по какъв начин „жизнените планове“ на отделния човек съвпадат с тези на групата и как те биват употребявани в политиката.

Възделенията имат съществена роля при формиране на възхищания за бъдещето на индивида и общността. Визията е необходима като обща рамка, в която се формулира и предпазва мястурата политика. Тя предполага, че този, който я има, споделя или следва, има важна работа да събрши на земята. Без наличието на подобна рамка мястурите действия ще имат характера на приумци, ощеществявани напосоки и без ясна цел. В подобни моменти (по същество - моменти на избор) възделенията стават ценен източник на информация за възможността, за потенциалните хоризонти, в които може да се разпростира формираната се визия на една. В този смисъл възделенията конкретизират параметрите на обществения договор.

Знанието за процеса и характера на възделенията ни позволява също така да съвръжем в общ модел ма-сама, същите и месици. По принцип възделенията се раждат от потребности, съчетани с нови предизвикателства и възможности, като съвръжат в общата рамка съществувани и очаквани параметри, в които се ражда страната. Но възделенията не са просто потребности, а потребности, преъбрънати в постигнати мечти или дори, обратното, постигнати мечти, осъщени като потребности.

Цел, метод и техническо описание на изследванията

Както вече бе споменато, възделенията са динамични и често интуитивна конструкция. Основната цел на този доклад е да разкрие компонентите на визията за „желана България“. Направен е опит да се дефинират компонентите на представата на хората за страната и обществото, в което биха искали да живят те и техните деца. Изследвана е и визията на една, начинът, по който тя е формулирана и по който тя се комуникира.

За целта бяха проведени две представителни социоло-

гически проучвания, базирани на стандартизирани интервюта с фракции. Първото (основното) проучване не бе проведено през ноември 1998, а второто (частично подобряние) през април 1999. Те раждат на-засилват и възделенията на фракционната политика. Информацията, получена от фракционните изследвания, бе допълнена от дълбочинни структурни штерблота с представители на местни и централни едни. Това позволява да се оцени дали, кое и защо възделенията на фракционите и една се разминават или прилокриват.

Проучването от ноември 1998 имаше свързано със регионални подсегменти: представителни проучвания за Русенска и Смолянска община. Тези две общини бяха избрани, защото в много отношения представяват дълбоката съвкупност на изследването. Приложен е съвместен стратифициран гендерен модел, вклучващ:

1. Подбор на 200 жени (секции) с вероятност, пропорционална на големината на гендерото (броя на избирателите).
2. На втората степен са подбрани 6 респондента с еднаква вероятност на основата на случаен статистичен подбор (случайн старт). В така сортirаната изважкова съвкупност са подбрани допълнително 3 резерви респондента за всеки един от типуларите (в случай на „отказ“, „решен адрес“ или др.). Общият брой респонденти в националната изважка е 1200.

Приложеният изважков модел възпроизвежда демографско-териториалната структура на населението в България. Пропорционалният на големината подбор, осъществен на първата степен, самопремежда изважковия модел. Случайното статистичен подбор, приложен на втората степен, възпроизвежда

Визията е необходима като обща рамка, в която би могло да се формулира и осъществи мястурата политика. Без наличието на подобна рамка мястурите действия и съществувани напосоки и без ясна цел

В период на преход и смяна на ценностни системи отговорността на елита нараства неизвестно - особено значение придобива добросъвестното аргументиране на предлаганата визия

етническия, половия и възрастобия статус на населението.

Същият извадков модел бе приложен за регионалните изследвания Русе (500 респонденти) и Смолян (300 респонденти). Общият обем на трите извадки близка до 2000 респондента. Резултатната извадкова структура от проведеното през ноември 1998 проучване е, както следва:

Извадкова структура на проучванието		
Извадки	Брой респонденти*	Извадков модел
Национална извадка '98	1142	1200
Извадка Русе '98	462	500
Извадка Смолян '98	298	300
Национална извадка '99	1098	1200

*Небалансираните случаи са изключени от анализите.

Резултатната извадка бе преберена по външни демографски принципи. Най-чувствителният извадков индикатор - възрастта (над 18 години) - е със средна стойност по извадков модел = 47,327 (ст. отклонение = 18,457; медиана = 46). По резултатната извадка средната възраст на респондентите е значимо близка до модела = 48,085 (ст. отклонение = 17,936; медиана = 47). Вътрешната валидност на данните е проверена с критерия Alpha за консистентност на отговорите от въпроси със сходна тематика.

Цялостните технически параметри на изследването позволяват представителни и валидни национални наблюдения, както и регионални събрания по гъвките на същите общини. Данните са събирали са събирали от опитни анкетърски екипи на АСА, в 27 региона на страната през ноември 1998.

Второто национално представително проучване бе проведено през април 1999. То разкрива как основните цивилизационни и личностни възделения се влияят от кризата в Косово. Изследването бе провеждано по същата методика, върху същия извадков модел и от същия анкетърски екип. Извадката на второто изследване бе изпълнена върху 1098 респонденти при високо ниво на консистентност с оригиналната извадка. Процентът на респондентите, които са били реинтервюирани при второто изследване, е

78,3; 836 респонденти са влезли участие в гъвките изследвания (първоначалното от ноември 1998 и последвалото го от април 1999). Двете извадки имат високи стойности на демографска съвместимост. Така например средната възраст на извадката от ноември 1998 е 48,1 спрям 48,8 от април 1999. По подобен начин анкетираните със средно образование през ноември 1998 са 45,1%, а през април 1999 - 44,9%. Респондентите с турска етническа идентичност са 4,4% през ноември 1998 и 4,5% през април 1999, а български мюсюлмански и в гъвките изследвания са 6%.

Второто проучване бе проведено между 8 и 20 април 1999. Това е периодът след първата вълна на компарти за конфликта в Косово, преди НАТО да поиска от България достъп до въздушното ѝ пространство и преди инцидента в Горна Баня.

Резултатите от второто изследване са анализирани по гъвката начина. Първата линия на анализ включва съравнение на резултатите от април 1999 с резултатите от ноември 1998 на база идентични въпроси, включени и в гъвката въпросника. За тези анализи е използван пълният размер на гъвките извадки. Той разкрива обективното на цивилизационните възделения, външнополитическите настаси и индикаторите на нетolerантност. Високото ниво на припокриване на респондентите от гъвките извадки прави възможен и друг начин на анализ и съравнения - чрез използване на идентичните случаи-респонденти от гъвките бази данни (78,3%). Тези анализи показват как респонденти с различни разбрания за конфликта в Косово са отговорили на въпроси от основното проучване на възделенията през ноември 1998.

И гъвките изследвания бяха проведени преди деноминацията на българския лев, поради което въпросите, засягащи равнища на доходи са в стари лева. В анализа на данните стойностите са преобразени в нови.

Въпросниците

Въпросникът от ноември 1998 година е структуриран в следните тематични секции:

- Възделения по отношение на цивилизационната принадлежност;

• Възделения по отношение на професионална реализация, предприемачество и доходи; възделения по отношение на образованието;

- Възделения по отношение на социална и лична сигурност;
- Възделения по отношение на семейството и житейските стереотипи;
- Възделения по отношение на политическите отношения;
- Възделения по отношение на междуличностните и междугрупповите отношения.

Стандартизираният въпросник включва 99 въпроса с единичен и множествен компакт на отговорите, съставляващи общо 295 променливи. Въпросникът от второто изследване задава десет въпроса (49 променливи), сред които четири нови по отношение на конфликта в Косово.

Методически най-голямото предизвикателство на изследванията бе да се разграничат психологическите съмисъл на възделенията от този на налаганите, близориятски и оценяваните. За целта там, където е възможно, възделенията са агрегирани през подега на „бъдещето на моето дете (внук)“. Предполага се, че миселът за събудата на детето си, човек считаща желането си с реально постижимото. От друга страна този подход в голяма степен запазва личностния компонент във възпитата за желаното бъдеще. Така или иначе ние от въпросите по необходимостта са забавени в контекста на външните събития или практиките. Въпросникът бе пълнен върху 50 респонденти в София.

В текста на анализа в курсив са отменени въпросите, забавени на респондентите.

Анализ на данните

Най-често използваните статистики са проценит, валиден процент (процентна стойност, изключваща липсващите или неадекватни на въпроса случаи, без отговор и гр.), крос-табулатици, корелационни и дисперсионни анализи и средни стойности (аритметична средна и медиана, т.е. средна стойност, над и под която има еднакъв брой случаи в дадено раз-

редение). Използвани са статистически средства за интегриране на данните и категориални фактори на анализи.

Основните резултати са представени в гъвката (за ноември 1998 и за април 1999), където основните статистики (проценит и средни) са приложени по всички зададени въпроси по следните категориични групи респонденти: национална извадка (общо); регионални центрове и София; села и малки градове; население с бизнес опит; младежи (до 38 години = 33,3% от разпределението на възрастта); население с високе образование; групи по пол и етническа идентичност.

Eквивалент

Социологическата работа бе осъществена от А.С. Интерпретацията на информацията бе съвместно усъщие на д-р Андрей Иванов (ръководител на екипа), д-р Дочо Михайлолов, д-р Антони Тодоров, д-р Георги Каракимов, Димитър Зафиров и Лъчезар Богданов.

Д-р Михаил Мирчев, д-р Анна Мичева, д-р Миролюб Ячкова, д-р Петя Пашкова, д-р Ленко Лалов, Мартин Димов и Надежда Голоанова участваха в контентния анализ на основните печатни медии. Никой от извъните на анализа са включени в този (скратен) вариант на доклада. Цялостният текст на контентния анализ на основните печатни медии, както и анализът на резултатите от структурираните интервюта с представители на местни и централни елити могат да бъдат получени от офиса на Програмата на ООН за разбъдие в България, както и да бъдат изтеглени от нашиата WEB-страница.

Като координатор на цялостния проект д-р Андрей Иванов компонира и редактира различните части на доклада в окончателния му вариант. Отигъл елементът отговорност за съдържанието и контекстуалните вързки, както и за евентуалните пропуски в изложба.

Цивилизационни възделения

Тази глава се занимава с отговорите възграждането на хората, които определят „цивилизационната принадлежност“ на тяхната „желана България“. Тук не става въпрос за географско разположение, а по-скоро за ценности и „топос“. Цивилизационните възделания отидват желаното местонахождение на страната върху някои символични карти - на ценности, на традиции, на политически механизми, икономически отношения, на механизми за гарантиране на сигурност.

Стабилни проевропейски възделения

Европа е традиционен символ на социалната модернизация в България. Исторически поиздигнат, „Петът към Европа“ е изразъблъвъзграждането за съвременно, разбъркани, проспериращо общество като противовес на „стария ред“ - Османската империя в края на 19 век, комунизма в края на 20. Възприемана като символично бъдство от германците, Европа не винаги е била разбирана като социален модел. От началото на процеса на прехвърляне на Европа върху насъдите за присъединяването към Европа продължава да се възприема като естествено и очевидно решение. Очевидно доподобава, че се счита за неизбежно опрабърдане или осигуряване на обществена подкрепа за него. Постепенно дефиницията „европейски избор“ се пребърка в политическо каше и бе интерпретирана от обществото по един повърхностен начин. Най-общо казано, Европа е по-скоро колективна представа за модерно общество на благосъщество, а не ясно дефиниран социален проект.

Тази представа се отразява от резултатите от второто проучване през ноември 1998 г. Мнозинството от респондентите тогава заявяват, че България би трябвало да се ориентира най-вече към Европа (65,5%). Това възделение се споделя от всички групи, обхванати от анализа, и попълвръжда темата, че

Европа е елемент от един съществуващ идеологически консенсус. Въпреки това се наблюдават определени особености. Данните потвърждават очакванията, че по-голямата гравите са по-европейски ориентирани, отколкото малките населени пунктове, както и че младите хора възприемат този избор най-вече в категориите на житейски възможности и перспективи (73% от хората на възраст под 38 години избират Европа като желана ориентация за България).

Второто проучване бе проведено през април 1999 година в напълна различна политическа и икономическа ситуация. На фон на реална война в съседна Сърбия, с текли и ясно артикулираниъвъздорочни отрицателни последици за българската икономика и общество, при очевидно прекъснатия достъп до Европа беше естествено да се очаква съществена промяна в цивилизационните възделания на общество то. Един от възможните отговори на икономическите последици от войната в Югославия би могъл да бъде пръснатето на нови партийни, на алтернативни външнополитически ориентации. Тези очаквания обаче са оказаха неоснователни или отчасти неоснователни.

Войната в Косово определило има катализиращо въздействие върху насъдите на хората. От една страна, общата картина на насъдите за присъединяването към ЕС е на практика същата като картината от ноември 98. През ноември 98 75,6% от респондентите са положително настроени към членство на България в ЕС, през април 99 тозият процент е практически същият - 74,7%. От друга страна, след началото на войната в Косово сме свидетели на висока поляризация на очакванията. Нараства броят както на най-тържествите привърженици на шинераштата, така и на най-доминантните пессимисти - през ноември 98 37,7% върят, че България ще влезе в ЕС в бъдеще, през април 99 тозият дал нараства на 40,1%. Съответно 64,0% от респондентите през ноември 98 смятат, че България никога няма да влезе в ЕС (през април 99 крайните пессимисти са вече 7,3%), а още, според които България не бива да се присъедини към ЕС, през ноември 98 са 3,6% и тяхните дали нараства на 6,8% през април 99. Но време на второто проучване също така дълът на неотгов-

Идеята за европейската припадлежност придобива, отчасти благодарение и на войната в Югославия, по-детайлizирани и „призелени“ изперения

боришиле намалява с повече от 3%, което също говори за поляризацията на население и за проявлениято им кристализиране.

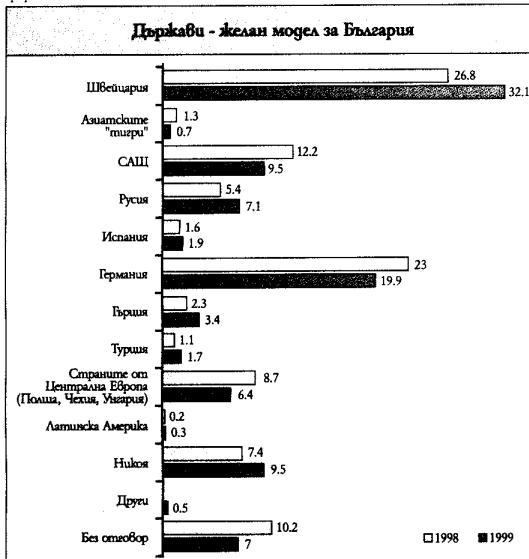
Въпреки че е налице известен прогрес в обедомеността на хората за различните аспекти на европейската интеграция в периода между ноември 98 и април 99, европейският шабилизационен избор все още остава мягъм. Победен избор може да се направи въз основа на отговорите на въпроса, *какъв наплаща шансовете на България по пътя на европейската интеграция*. Практически всичките респонденти си дават сметка, че най-важната барриера е неефективната икономика (91%). Също така *финансиите и кредитите на престойността* (87,4%) и *хармонизацията и контролът върху стандартите* (89,3%) се оказват добре като барриера пред членство в Европейския съюз. В същото време не се разбира в достатъчна степен, че „хармонизация“ означава също така хармонизация и на цените - само 39,8% от респондентите са съгласни, че за да се подпомогне процесът на интеграция, трябва да се възникнат цените на електричеството, на сел-

костопанските продукти и на някои услуги. Малцинка създават, че ефективно интегрирана в ЕС икономика може да се постише единствено с цената на множество малки съединени жерти.

В същото време само 7,7% от респондентите смятат, че кирилицата е пречка за България пред най-добра интеграция в ЕС. Само хората с делови опит са по-ясни с този проблем (11,2% от тях смятат кирилицата за пречка вероятно в резултат на собствения им практичен опит). Разделено в категориите на възможността, подобно възприятие може да се интерпретира и като подкрепа на възможността на културния пуларизъм и западането на различните културни идентичности. Подкрепятки европейските ценности, хората вероятно имат предвид „Европа на нашите“ с тяхното индивидуално културно наследство. Европа в този смисъл е по-скоро шабилизационен модел, включващ западането на културното разнообразие, на общата история. Европейският съюз е по-скоро икономически и политически проект и до някаква степен се възприема като прагматичен избор. В същото време Европейският съюз е по-малко „известен“, отколкото Европа по принцип - най-малко поне се всеки е свободен да си изразява собствена представа за „Европа като модел“, докато на практика никой не знае какъв точно означава Европейският съюз като общ политетика, европейска блутум, правила и процедури, *acquis communautaire* и т.н.

Опитът може да се каже, че има бавен напредък по отношение на шабилизационните възможности. Идеята за европейската припадлежност придобива (отчасти благодарение и на войната в Югославия) по-детайлизирани и „призелени“ измерения. Трудностите, свързани с войната, вероятно ще направят по-лесна комуникацията на пречките, неизвестните жерти във въпроса за интеграцията, компонентите на неизвестната цена, която трябва да се плати. Резултатите от въпроса за пречките, особено от второто, показват, че хората приемат неизвестната цена на пристъпването нормално, ако се борат с конкретика, ако се посочват отдельните проблеми и се обяснява защо трябва да бъдат преодолени. При тази възможност хората пребиват рационален подход, когато са изправени пред пружини решения.

Графика 1.1

Възможността на нациите

Най-вероятно възприятието на трудностите по пристъпването не е свързано с функционални налагаси и очаквания. Те са заложени и податливи на комуникационни послания. Поради това информациите и резултатите от изследванията показват, че готовността да се посрещнат трудностите, като например *подицаване на цените*, е най-висока сред респондентите бизнесмени (41,3%), след младите хора (39,3%), след тези от респондентите, които живеят в град (40,5%). Всичките данни са от прouчирането през ноември 98.

Данните показват, че когато проблемът за членството в ЕС се комуникура побърхно, без да се наблюда в практически детали и без достоверни изследвания върху реалния напредък на страната към членството, подкрепата за него може да намалее още повече. Така цялото за пристъпването към Европейския съюз може да се окаже изтрянено от съзнанието и да се превърне в измъгла идеология. Това е особено важно след драматичното развитие на събитията в Югославия. Визия за необходимите състапки към интеграцията в ЕС, при това възможно най-конкретна, е онова нещо, от което страната се нуждае днес най-много. За разлика от времето преди войната днес този въпрос е поставен във вига „сега или никога“ и политическата елити би трябвало да е наясно с неговия драматизъм.

Източник: Европейският институт за социологични изследвания

Източник: Европейският институт за социологични изследвания

Източник: Европейският институт за социологични изследвания

Ako Европа, коя Европа?

Въпросът има два основни аспекти: „*какъв бихте желали да бъдете?*“ (т.е. коя държава респондентите избират като най-подходящ модел за съвсома „*желан на България*“) и „*какъв бихте желали за съвсома приемате?*“ (т.е. коя страна респондентите избират за най-подходящ партньор). Тук очевидно сме изправени пред два различни аспекти на шабилизационен избор. Запитани за това, модела на коя страна България би трябвало да следва, респондентите в 8 въпроса изследвания най-често посочват Европейска държава, която обаче не е член на Европейския съюз, а именно Швейцария (26,8% през ноември 98, 32,1% през април 99). Разпределени по групи, респондентите с най-мно-

го гласове в полза на този вариант разкриват разнобрана социално-демографска структура. Швейцария се възприема за желан модел най-вече от хора с високо образование (47,2%) и живеещи в големи населени места (38%). Германия отново заема второ място, но със слаг от 3% - тя е посочена като желан модел от 23% през ноември 98 и от 19,9% през април 99 (вж. графика 1.1). Подобен слаг отбелязва и изборът на САЩ - 12,2% през ноември 98 и 9,5% през април 99. Мекият въпрос за пручиванията нараства в полза на Русия като държава-модел - от 5,4% през ноември 98 до 9,5% през април 99. Процентът на не-отговорищите респонденти отбелязва спад от около 3%, поканто в същото време дълът на избрани държави, които не са представени в списъка, нараства от 7,4% на 9,5%. Демографските групи „*високо образованни*“ и „*живеещи на големи градове*“ са допринесли за увеличаването на гласовете в полза на Русия и Швейцария за сметка на гласовете в полза на САЩ и Германия.

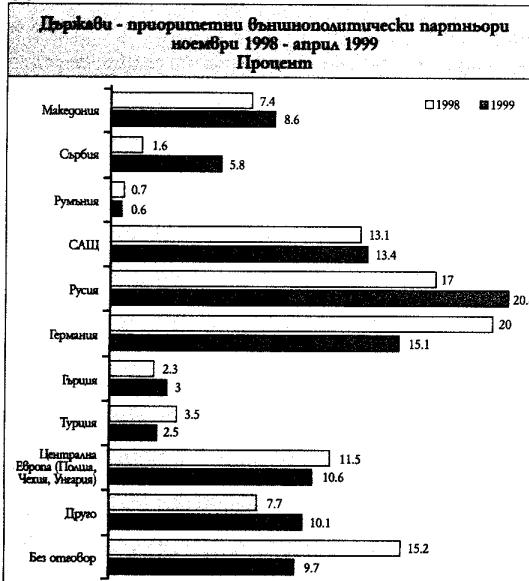
Задача Швейцария? Поради няколко причини. От една страна, от самото начало на прехода на нас изглежда за България като възможна „Швейцария на Балканите“ беше ясно от наложените почитани критични. Наред с това в известна степен Швейцария симетворежда основните параметри на европейския модел. Страната се възприема като стандарт в членностно отношение и в практичен план. Тя се възприема и като желан икономически модел, символ на финансово благосъстояние и благополучие. Но също така и поради факта, че символизира реалния пуларизъм на езии и идентичности поради събъектен статут и очевидно силния дух на неизвънност. Но основният фактор, който допринеса за избора на Швейцария, изглежда е стабилността. След началото на войната в Югославия тези елементи - стабилност и независимост стават - допринесат в още по-голяма степен за избора на Швейцария.

Социодемографската структура на респондентите, посочили Швейцария като желан модел, е доста пъстра. При всички групи се отбелязва нарастване на пружините желания и очаквания. Така опият най-често е избран от хора с високо образование (35,3% през ноември 98 и 47,2% през април 99) и от хората от големи населени места (съответно 31,9% и 38%).

След войната в Югославия стабилността и независимият статус се утвърдиха като водещи характеристики на желанията за България модел

**При липсата
по-добър избор
част от
респондентите,
препълно
възрастни и
живеещи в
тали на населени
места, обръщат
погледа си към
Русия**

Графика 1.2

Допълнителният анализ на данните от април 99 показва, че равнището на подкрепа за варианта „Швейцария като модел“ варира незначително сред симпатизантите на притисък основни позиции по конфликта (онези, които смятат, че НАТО е по-правата страна, онези, които смятат, че Сърбия е по-правата страна, и онези, които смятат, че никој е прав). Това отново показва, че швейцарският избор се мотивира по-скоро от стремежа към стабилност, отколкото от неутралистки настрои. В същото време резултатите показват значителни различия между горните три групи при избора на САЩ и Германия като желан модел: 17,5% от отговарящите преброяват работата на НАТО избрали САЩ като желан модел, 6,4% (при онези, които смятат, че никој е прав от страните има право, процентът е 8,9). Подобно е и положението с Герма-

ния. Както може да се очаква, най-много прибръкната на Русия като модел има сред хората, смятани, че сръбската страна е по-права в конфликта (11,7%), докато сред отговарящите преброяват на НАТО процентът в полза на „руския избор“ е само 2,6. Съдователно кризата в Косово засили стремежа към модел модел на бържава, като да осигури стабилност. В известна степен кризата намали очакванията, че тази стабилност би могла да се осигури от страни като САЩ и Германия, а нарасъри очакванията към Русия и най-вече Швейцария (тук трябва отново да се посочи, че става дума за модел, в това число и модели на побеждене). Въпреки това следва да се подчертая, че държавата на страни, посочени като модели, си остава непроменена и в бъдеще проучвания – както личи от графика 1.1, на първо място е Швейцария, следвана от Германия и САЩ. В действителност отбележаният спад на процесите за Германия и САЩ като модел е сравнително слаб, като се има предвид колко силна е наласка никой не е прав по отношение на конфликта в Косово.

Както може да се очаква, отговарящите преброяват работата на НАТО по отношение на конфликта в Косово избираят същата подкрепа и за членство в ЕС. По-интересно обаче е, че 39,6% от отговарящите преброяват работата на Сърбия и 43,1% от заемашите позиция „никой не е прав“ върхат, че България ще влезе в ЕС по лет години независимо от факта, че като цяло само 18,5% от хората отговарят позицията на НАТО в конфликта. Това отново показва хипотезата, че след началото на конфликта в Косово европейският избор все повече се интернационализира от обществото.

Запитани за предпочитан външнополитически партньор, респондентите разкриват картина, различна от тази на предпочитаната страна модел (вж. графика 1.2). Въпросът все още задава и в бъдеще изследвания и юкерхьхата на желаните външнополитически партньори остава непроменена с едно съществено изключение – Германия. През ноември 98 година Германия все постъпва на първо място, посочена от 20% от респондентите като предпочитан външнополитически партньор, следвана от Русия (17%). През април 99 година вътре страни си разменят местата – все 20% от респондентите избират

Русия и 15,1% – Германия. Тази еволюция на предпочитанията е особено очевидна сред хората, които живеят в малки населени места. Промяната е особено видима при мъжете, сред коитогласовете в полза на Русия нарастват с 4,2% и за Германия намаляват с 9,2%. Както може да се очаква, проруските настрои са много по-силни сред хората, за които Сърбия е по-правата страна в конфликта – 33,1% от тях предпочитат Русия за партньор и само 7,3% от отговарящите преброяват работата на НАТО. При респондентите, според които „никой не е прав“ (тук трябва да се посочи, че става дума за модел, в това число и модели на побеждене), въпреки това следва да се подчертая, че държавата на страни, посочени като модели, си остава непроменена и в бъдеще проучвания – както личи от графика 1.1, на първо място е Швейцария, следвана от Германия и САЩ. В действителност отбележаният спад на процесите за Германия и САЩ като модел е сравнително слаб, като се има предвид колко силна е наласка никой не е прав по отношение на конфликта в Косово, избираят САЩ или Германия като приоритетен партньор.

Дълъг респонденти с висше образование, които избират Русия като приоритетен партньор, е един и същ както през 1999 г., макар и през 1998 година –

17,6%. В същото време през април 99 4,1% по-малко респонденти с висше образование избират Германия. Очевидно образованите хора разбират, че Русия не е алтернатива на Германия. Вместо това хората с висше образование се обръщат повече към Централна Европа – 15,2% през април 99 ѝ събуждение с 11,0% през ноември 98. Като цяло Русия поема най-голямата дял от избралите през ноември 98 Германия – през април 99 14,4% от тях вече избират Русия.

Останалите избрани в юкерхьхата страни – предпочтан партньор за България, запазват своята позиция и през април 99. САЩ запазват своята позиция практически без промяна с 13,4%. Обясната и е еволюцията по отношение на Сърбия – предпочитанията в неяна полза като партньор нарастват от 1,6% до 5,8% през 1999 година. Сравнително нисък е прирастът в този план за Македония (само 1,2%).

На практика другата значима еволюция на възделенята по отношение на външнополитически партньори е значително нарастването на опцията „други“ (посочени като *иерархийни страни, склади, с влаги страни и т.н.*) и чувствително намаляването на неотговорилите (което на свой ред може да означава, че хората стават все по-анализирани по въпроси на външната политика). Особен че са склонни по-често да се обръщат към Русия, хората, и особено младите и високо образованите, се опитват

да идентифицират нови стратегически партньори. Тези нови стратегически партньори обаче все още не са разпознати – вероятно поради практическата липса на реален избор.

При липсата на друг, по-добър избор част от респондентите, предимно възрастни и живеещи в малки населени места, обръщат посега със Русия. Други се опитват да намерят алтернатива в лицето на съседите на България на Балканите или на страните от Централна Европа. Като цяло обаче кризата в Косово не добре до граматични промени на наласките във външнополитически план. Остава обаче задачата (и тя несъмнено ще е изключително труска) на българските политици да получат по-единозначна подкрепа сред общество.

Възделения по отношение на сигурността и членството в НАТО

До военната в Югославия идват, че членството в ЕС и НАТО са свети страни на една и съща монета – европолитическата интеграция бе всеобщо възприета и ясно артикулирана в медии. След началото на конфликта, прerasнал в истинска война, и особено след намесата на НАТО нещата се променят.

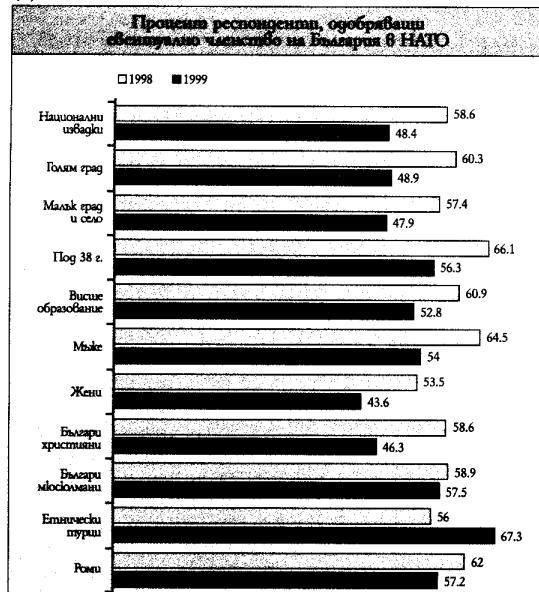
Първо, подкрепата за членство в НАТО е далеч по-малка от тази за членство в ЕС. Второ, както личи от графика 1.3, подкрепата за НАТО има далеч по-различна структура.

Социометрическата структура на НАТО-поддръжниците като цяло прилича на тази на поддръжниците на ЕС едно въвеждане във външната политика. Така членството в ЕС е по-ясно икономическо обосновано със съществено по-нисък дял на неотговорилите (което на свой ред може да означава, че хората стават все по-анализирани по въпроси на външната политика). Особен че са склонни по-често да се обръщат към Русия, хората, и особено младите и високо образованите, се опитват

След началото на конфликта в Косово към членството в ЕС и НАТО вече се подхожда отделно, те вече не са две страни на една и съща монета

За разлика от проевропейските възгледения, които са единствено стабилни и преди, и след войната в Косово, налагате за членство в НАТО отбележват спад

Графика 1.3

не са също така повлияни с мнозинството все още отворени въпрос, касаещ архитектурата на европейската сигурност в началото на ХХI век. Самият алианс е в процес на трансформация, поради което за пълноправно членство на България в НАТО не може да се добори по-рано от 4-5 години, а тогава самият алианс вероятно ще бъде нещо съвсем друго, при това, без да е ясно какво точно. От друга страна най-силният вон в подкрепата на членството в НАТО сред най-ниско образованите сегменти на респондентите отразява официалната политика на правителството по въпроса и илюстрира сингром на „подкрепата на партията на власт“. Нагласите в полза на НАТО, може би побежи от тези в полза на Европейския съюз, изразяват безkritично участие в националния идеологически консенсус.

Следователно за разлика от проевропейските възгледения, които са единствено стабилни и преди и след войната в Косово, налагате за членство в НАТО отбележват спад

Както личи от графика 1.4, мнозинството от респондентите приемат, че Сърбия е по-правата страна в конфликта, са срещу българското членство в НАТО (67,4%). Ала повечето избиращи са фактически, че останалата една трета от привържениците на Сърбия подкрепя идсета България рано или късно да влезе в НАТО. Също така над половината от тях също, които смятат, че в конфликта в Косово наистина е правата страна, а значи не отговарят правота и на НАТО (55,8%), гласуват „за“ членството на страната в алианса.

Тук няма противоречие. От една страна, хората са склонни да различават цивилизационните аспекти и архитектурата на европейската сигурност на потенциалното членство в НАТО от конкретната роля, която алиансът изигва в косовската Европа. Повечето от „нейтралните“ и дори част от пръбки настроение подкрепят присъединяването към алианса като източник на сигурност за България. В същото време те са против посрещання и опростенски подхod към сложните проблеми косовската Европа.

От друга страна, тези от респондентите, които защират приблизно противоположни опции, действат избирателно при своя избор. Те базират от реалността, а именно, че спорните, които амбиции на Сърбия днес, са спорни, като към България желае да се присъедини утре. Човек остава с усещането, че те искат евти ли не да се присъединят към някакви други ЕС и НАТО, не тези, които амбиции на Сърбия или налагат ембарго. Побързо побързане може да не е разумно, но е обяснено, понеже стремежът да се присъедини към съдено общество не означава да се идентифицира с него. Хората не искат да посматрат отговорността и да плачат цената на чужди решения и действия. Тези действия са възприети като действия на клуб, от който България е все още изключена. Неубедителните аргументи, че възгледите за членство скоро ще се обрнат, допълнително илюстрират противоречието между желано и реалност. На

практика това означава, че общественото мнение е все още податливо на краткосрочни възействия. Членството в ЕС и НАТО като възеление е все още мягко и неоформено. В този план конфликта в Косово може да настъпи очевидно неизвестия се през последните години дебат по проблема за членството в НАТО, допринесъл с липсата си за поляризация на налагасите по въпроса.

и с 33,8% от възрастните респонденти. Интересно е да се отбележи разликата в нагласите в групите, обособени по пол. Мъжете са по-склонни да посъветват Сърбия като подкрепата страна в конфликта, отколкото жените. Вероятно това може да се обясни поне отчасти с „мъжкирски“ елементи на сръбската културен стереотип.

Отношението към конфликта в Косово

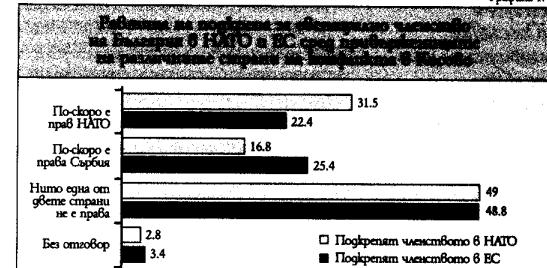
Обявено е, че войната в Югославия бе един от основните фактори, преопредели промяната във възгледите по отношение на членство в НАТО. Тя постави нациите в положението да време страна в конфликта, която няма единствени интерпретации. Това напира съвсем отражение и в резултатите от втория кръг на пручуването, които показват, че цялостните нагласи по отношение на конфликта се базират върху разбира нето, че никој една от замесените в него страни няма право. Запишани коя е по-правата страна - НАТО или Сърбия, 18,5% от респондентите отговарят правота на НАТО, 27,7% на Сърбия и 48% същат, че никој една от двете няма право. Само 6,3% имат мнение,

в демографско отношение отношението към конфликта в Косово се влияе най-значително от етническата принадлежност на респондентите. Подкрепата за НАТО в Косово е по-значителна сред респондентите, самоопредели също турци (44,9% от турците също същат, че НАТО е по-правата страна), и сред мъжете (също същат 22,4% от тях). Поддържати на НАТО са относително повече сред младите (21,5%) и хората от земеделски градове (20,9%) в сравнение с по-възрастните (18,3%) и живеещи на малки градове и села (16,8%).

Респондентите, възприемащи гръбката страна като по-правата, са разпределени относително по-равномерно. Най-избрана са различията възгледите при различни етнически групи. Сърбия е по-права за 30,5% от самоопредели също като българи-християни и само за 4,5% от турците; за 23,9% от млади-

При всички групи обаче доминира нагласата, че никој една от страните в конфликта не е права (на подобно мнение са 54,6% от младите респонденти, т.е. по-38 години; 55,7% от респондентите между 39 и 56 години; 47,9% от хората над 56 години). Същото отношение пръвото 51,5% от българите и 45,5% от турците. Тези резултати дават основание за извода, че в демографско отношение нагласите са съвсем стабилни. Съществува към НАТО също неизвестно по-високо сред младите. Факторите „образование“ и „размер на населено място“, които в други случаи влияят значително, не са избраны като силно дискриминиращ фактор. Възрастовата и етническата структура на отговарящите правота на НАТО е централна на възрастовата и етническата структура на групата, заявляваща, че никој една от страните не е права.

Естествено, аргументите на привърженците на различните страни в конфликта са различни. Още, които същат, че по-правата страна в конфликта е НАТО, извеждат на първо място аргумента, че въвеждат прави следи да бъдат защитени (85,1% от отговарящите предпочитанието на НАТО съгласни с

Консистентността на действията на НАТО в Югославия очевидно не успя да убеди публиката, че слабата страна е конфликтът са косовските албанци

това твърдение). Над 75,2% са съгласни с твърдението, че *ако Мишошев не бъде спрян, следващата страна ще бъде България*. ДВ трети приемат твърдението, че *България е заинтересувана да влезе в НАТО и ЕС*. Наистина половината от отговарящите правома на аланса смятат, че *НАТО управлява света и ние трябва да сме с него*. Горните данни показват, че позицията в полза на НАТО се рационализира главно с морални аргументи за защита на човешките права – по същия начин, както и самият аланс мотивира действията си. Подобна аргументация е особено симна за високо образованите (92,6%) и за респондентите от турска етническа принадлежност (95,5%). Турците очевидно (уяснявам) възприемат проблема с човешките права в неховите измеренията на правото на етническа идентичност.

Респондентите, намиращи Сърбия за по-правата страна в конфликта, оправдват избора си най-вече с аргумента, че *България е заинтересувана да бъде в добри отношения с Русия и славянския свят* (най-вече за 88,0%), които е особено убедителен за жителите на малки градове и села (90,7%). Второ, хората намират основание за подкрепа на сръбската страна в аргумента, че *защитата на човешки права не трябва да застрашава териториалния интегритет на страната* (82,9%). Интересно е, че този аргумент е особено важен за българите мюсюлмани и малцината етнически турци, отговарящи правома на сръбската страна. Третият аргумент се гради върху убеждението, че *ако Косово буде отдалено от Сърбия, същото може да стапне България утре* (81,6%).

Выпъкът че броят на отговорите, изтъквани твърдите при аргументите в полза на сръбската позиция, е приблизително еднакъв, респондентите най-често мотивират проръбската си избор с интереса на България да разбива връзките си със славянските съюзи. Подобна нагласа може да се дължи на три фактора. Първо, кризата в Косово реактивира припознаването на Русия като другия желан външнополитически партньор на България, като алтернатива. Второ, идентична, че *България е заинтересувана да бъде в добри отношения с Русия и славянския свят*, е популярна просто защото публиката не вижда съществства други свидетелства за разбиването на Сърбия базиран аргументацията си с интересите на България да разбива отношенията си с Русия и славянския свят. Сред респондентите обаче доминира "пасивният" стремеж към неучастие.

славянски аргумент в полза на проръбската позиция се отнася до славянската съединеност и съдържанието със слабия.

Комуницирането на действията на НАТО в Югославия очевидно не успя да убеди публиката, че слабата страна в конфликта са косовските албанци. Доминиращото възприятие е по-скоро че *съюзният съединеност и съдържанието със слабия*.

Идентификацията със слабия води до това, че приоритетният съюзник на Сърбия, така и на НАТО постявят на заден план аргумента, че *НАТО управлява света...* Въвеждането на отношение на отновиение на следствията от този факт.

Така или иначе повечето респонденти са убедени, че никој една от двете страни не е права. Най-същественият аргумент в полза на това убеждение на практика директно извежда на по-вътрешната неутралитът позиция *България трябва да стои на страната от Въсъдъвски конфликт* (89,2% от респондентите, заявявали, че никој една от страните не е права, смятати аргумент за много съществен). Тази иска позиция намира подкрепата сред 90,6% от респондентите от малки градове и села, 90,1% от младите и 91,4% от жените, които са на мнение, че в конфликта няма права страна. Прагматичният аргумент – *трябва да бъдат настъпили, понеже иначе трябва да загуби –* печели по-слаба подкрепа (74,9%). По същия начин 73,9% от респондентите, които не виждат права страна в конфликта, мотивират избора си с убеждението, че *двете страни са виновни за хуманитарната катастрофа*.

Следователно, ако в аргументацията на позицията, приемаша НАТО като права страна в конфликта, доминират моралните мотиви, то респондентите, отговарящи правома на сръбската страна, го правят, водени по-скоро от прагматични мотиви. Те са съврани с перспектива за бъдещите отношения на България с други страни. Поддръжниците на Сърбия базират аргументацията си с интересите на България да разбива отношенията си с Русия и славянския свят. Сред респондентите обаче доминира "пасивният" стремеж към неучастие.

Консистентността на цивилизационните възделения

Консистентността на цивилизационните възделения може да се разгледа по два начина. Единият е да се проследи тяхната съволяща във времето и особено по период на локална криза. Другият – като се подаде как различните цивилизационни избори се съотнасят един към друг. В това отношение е интересна съпоставката между избора на приоритетен външнополитически партньор и избора на страна модел.

Изборът на една и същия държава за предпочитан външнополитически партньор и за страна модел предполага, търбо, практическо осъществяване на избора на модел, като се разбива приоритетно отношението със съответната страна. Второ, това може да означава очакване съответния модел да може да бъде осъществен в обозримо бъдеще (поради което отношенията с дадена страна да са особено важни).

От друга страна не е задължително хората, които не са посочили страната модел и като приоритетен партньор, да са по-малко последователни в избора си. Те върбат, също така желан модел би мо-

зъл да се постигне чрез отношения с други страни. Това разбиране за избран модел е адаптивно и гъвкаво, но в същото време и по-абстрактно, считувано в отдалеченото бъдеще. Не е невъзможно например в България в близко бъдеще да бъде реализиран германският модел чрез разбитие на приоритетни отношения с Русия, но това е малко вероятно, като се имат предвид извъникономическите измерения на подобно сътрудничество.

Следователно колкото по-висока е степента на консистентност в избора на дадена страна, толкова по-твърдоминейно е практическото разбиране на цивилизационния модел. В същото време колкото по-нисък е процентът на хората, които избират една страна едновременно и като модел, и като партньор, толкова по-силен е прагматичният стремеж да се търят алтернативни практически начини за неговото осъществяване.

Както личи от таблица 1.1, в периода между обичае проучвания процентът в полза на Германия като предпочитан външнополитически партньор намалява с 5, а процентът на респонденти, избиращи я за модел – с около 3. В същото време обичае Германия е избрана от най-много хора като предпочитан модел и като предпочитан партньор едновременно (и като е по-важно, тази висока консистентност се запазва същински непроменена и след началото на вой-

Таблица 1.1

	Консистентност на избора на партньор и външнополитически модел													
	(като процент от хората, които избраха партньор за даден модел, покрайните колони са включени в общия процент)		САЩ като модел		Русия като модел		Германия като модел		Гърция като модел		Турция като модел		Централна Европа като модел	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
САЩ за партньор	43,6%	40,0%	5,3%	4,5%	4,9%	3,7%	12,2%	3,1%	9,2%	3,8%	6,2%	1,8%		
Русия за партньор	0,9%	2,1%	25,5%	27,9%	1,0%	1,8%	2,0%	0	0	3,8%	1,3%	0,8%		
Германия за партньор	13,8%	16,6%	16,2%	13,5%	50,9%	44,8%	34,7%	18,8%	26,3%	11,9%	16,3%	15,0		
Гърция за партньор	1,3%	4,1%	2,3%	1,8%	1,6%	1,8%	10,2%	12,5%	5,3%	7,7%	1,3%	2,7		
Турция за партньор	0,4%	2,1%	0%	1,4%	0,2%	0	0	0	26,3%	42,3%	0	0,9		
Централна Европа за партньор	4,0%	2,8%	7,6%	5,0%	5,7%	2,5	2,0%	3,8%	9,2%	7,7%	3,2	1,6		

ната в Югославия). Сходно висок е броят на хората, които избират САЩ като партньор и като модел. Противно на това, въпреки отбележаното нарастване на гласовете в полза на Русия, процента на хората, които я избират за модел и партньор едновременно, е много по-нисък и в същите изследвания (25,5 през ноември 98 и 27,9 през април 99). На практика Русия е избрана като модел само от 5,4% от респондентите през ноември 98 и от 7,1% през април 99. Най-ниска е консистентността между избора на Гърция като модел и като предпочитан партньор (10,2% през ноември 98 и 12,5% през април 99). Турция побиваща своята консистентност от 26,3% през ноември 98 до 42,3% през април 99. Това обаче се дължи на намаления процент респонденти, които избират тази страна за предпочитан външнополитически партньор.

Както се вижда от таблица 1.1, три държави застават консистентността на избора им за модел и за приоритетен външнополитически партньор. Следвателно пропорциите между „търъдолинейност“ и „задължаване“ разбираче на държава модел остават стабилни през време на войната в Косово. Русия остава страна със сравнително ниско ниво на консистентност, което показва, че тя е разбирана по-скоро като практическа или краткосрочна. В случаи с държавите от Централна Европа спадането на консистентността се дължи отново на войната в Югославия. Като нови членове на НАТО за част от тяхните бивши приближенции тези страни са по-малко привлекателни като модел (8,7% през ноември 98 и 6,4% през април 99). В същото време обаче те си остават важни като външнополитически партньори (спектакуларно 11,5% и 10,6%).

Ako не Европа, тогава какво?

Вече показва от десетилетие логотипична Европа е синоним на нестабилност, етнически конфликти и пропуснати възможности. Войната в Косово забързочи съмненията доколко регионът е или може да бъде наистина част от Европа, поближи съществу-

но интуитивното усещане за „европейска принадлежност“. Тя поставя обществото в трудното положение да направи избор, без да може преци това да си изясни параметрите на избора в рамките на сериозен бедов по въпроса.

Затова по отношение на цивилизационните въздействия е важно да се анализират не просто гласовете в полза, но също гласовете и мотивите против давана цивилизационна ориентация. Например според 10,3% от хората с високо образование през ноември 98 и 6,4% през април 99 смятат, че *България никога няма да стане член на Европейския съюз*. На същото мнение са 8,4% от младите през ноември 98 (7,6% през април 99) и 8,2% от жителите на големите градове през ноември 98 (8,5% през април 99). Тези групи като цяло подкрепят най-силното решение за присъединяването към Европа, но в същото време процентът на противниците сред тях е най-висок. Може обаче да се каже, че нагласите против членството в Европейския съюз избут не от наличието на никакъв различен цивилизационен избор, а от реалистична пречка на цената на присъединяването или като своеобразна проместна реакция срещу официалния консенсус по въпроса.

Ориентацията към славянския свят е също интересна от тази гледна точка. Идеята за принадлежността към славянския свят има дълбоки корени в българската политическа беда. В историческа перспектива обаче славянската идентичност е била по-скоро израз на културна, отколкото на политическа и социална принадлежност за разлика от европейската идентичност. До 1944 Русия е възприемана като освободителка, но никога не и като социален и политически модел. България е заимствала най-вече от европейските политически модели. Русия се превръща в такъв юба по времето на комунистическата реджим. След началото на прехода принадлежността към славянския свят започва да се интерпретира като алтернатива на (западно) европейски избор. В този момент опозицията „славянски - европейски“ бива заменена на „Русия - Европа“ и „Русия - НАТО“. Данныите от изследването през ноември 98 година показват, че избрани са 15,1%. Нейното разпределение по групи е практически обратното на

разпределението на преобройските въздействия. Прославянските нагласи са най-изразени сред респондентите от малките населени места и сред по-образованите, а най-ниски са сред младите хора (7,6% ноември 98).

Войната в Косово обаче отчасти обвърза посредством обществено мнение към славянската алтернатива. Русия заема мястото на Германия, като на трето място - за приоритетен външнополитически партньор. Броят на респондентите, избрали Сърбия и Македония като тръби предпочитан партньор, също нараства в резултат на конфликта.

Следователно информацията за нагласите към конфликта в Косово набърка на мисълта, че славянският свят и в частност Русия са припознати като прагматична алтернатива на далечното и несигурно членство в ЕС. На фона на войната в Югославия отношенията с Русия се възприемат като помалко опасни. От друга страна Русия не се възприема задължително в категорията на партньорство. Билуба усещане, че конфликтът в Косово оставя България в края на същесците на Русия, което потвърждава хипотезата, че обръщането към Русия не е обусловено от активна пропаганда ориентация. То е по-скоро насъдна реакция на съществуващата понастоящем обстановка; проявя на наложен избор в една ситуация, в която се избира между различни по същина, но еднакво неблагоприятни опции (казано напълно, здрави). Оптимумът от обществото се обръща отново към Русия не защото искрено желае по-добро преориентиране, а защото възприема руската опция като наилесният резултат от кризата в която точка Европа. Затова в действителност има противоречие между стремежа към членство в ЕС и нарастващите проруски нагласи. Първото е желано очакване. Второто е възприятие на тъжна реалност (според интерпретациите, че несигурността е по-добре информираните оптимисти). Опцията „Русия“ излъква и „по-евтина“, като вариант, неизискващ плащането на никаква цена, и то днес. Това означава, че обръщат се към Русия, хората правят неизтъпчена селекция, извършена в стилистиката на крибара-бранстейн.

Вместо по-големите потенциални възможности утре (съвръзки с инвестиции днес) те избират по-ниските „текущи“ разходи. Възможността за спестливостта на Европа е съществуваща, но не е достатъчна, за да се избегне превръщането на Европа в промишленник. До юляма степен на прагматизъм в нагласите, което означава, че славянската ориентация плавно се прелива в европейска.

Славянската принадлежност обаче може да се работи по няколко начини, които не винаги промиворчат един на друг. Единият е „опозиция на европейски консенсус“, вторият е израз на стария проруски „комунистически консенсус“, третият е израз на определена културна идентичност в рамките на Европа. Най-сетне заглавията на славянската принадлежност може да се крие стремеж към алтернатива на неясното, далечно и неприложимо членство в ЕС.

Очевидно прославянските нагласи не бива да се пренебрегат, но подобно на преобройските те постепенно загубват идентични си съмысли от времето на комунизма. Прославянски не означава на всяка цена прокомунистически. Възможно е тези нагласи да се измени по-скоро стремеж „да видим“ в Европа, без да губим обективната си идентичност или да късаме стария приятелства (това може да се интерпретира и като желание да се избегне превръщането на Русия в промишленник). До юляма степен тук отново прозира висока степен на прагматизъм в нагласите, което означава, че славянската ориентация плавно се прелива в европейска.

Данните показват, че именно „прагматизъм“ би требвало да бъде ключовата дума при дефинирането на преобройска стратегия. Подкрепата на европейски избор е най-голяма сред респондентите с делови опит (70,2% през ноември 98) и онзи, които са притърпели на побеждене денциализация (70,4% ноември 98). Това може да се тълкува като подкрепа на проруската да се търси побеже конкретни, практически измерими добоzi в полза на европейски избор. Фактът, че България се приближа като кризотъм между Европа и Азия най-вече от хора с делови опит (14,4% ноември 98) и от по-бързо образованите (14,0% ноември 98) също показва темата за прагматичния подхod. На практика, което хората избират варианта „кризотъм“, те не притърпяват такъв ориентация на европейската.

Нашо побеже „кризотъм“, може да се интерпретира като най-прагматичния вариант на европейски избор. Това е компромис, отразяващ както геополитическите дадености на страната, така и нейната отдалеченост от европейския център, принадлежността по-скоро към европейската периферия.

Оптимум в цивилизационно отношение „желаната

Славянският свят и в частност Русия са припознати като прагматична алтернатива на далечното и несигурно членство в ЕС

**При
денирането на
проевропейска
стратегия
„прагматизъм“
би трябвало да
бъде ключова**

Цивилизационният избор през погледа на елита

Интервюираните представители на властта, мениджърите и интелектуалните среди са по-малко ентузиазирани по въпроса за приобщаването на България към ЕС в сравнение с данните от гръжданските стандартизиранни интервюа. Това подтверждава същето, че елитът е по-трудно податлив на идеализирани клишета, отколкото гръжданството като цяло. И все пак 55% от анкетираните представители на елита (политически, икономически, културни) посочват отношенията с ЕС като глаголен приоритет.

Две са основните причини, поради които елитът възприема разделянето на отношенията с Европейския съюз като приоритет. Първата е извънна, че „интеграцията няма алтернатива“, понеже България принадлежи към Европа - географски, политически, икономически и духовно. Втората причина е самият европейски политически и икономически модел, европейската институционална и ценностна система, възприети като най-подходящи за страната.

Основните причини да се разделят приоритетни отношения с Германия, посочени от елита, са традиционни партийността и исторически връзки, от една страна, и икономически мотиви, от друга. Репондентите отбележват факта, че вадутният свят в България стартира като обвързан с юр-

манската марка, че Германия е модел за България и се очаква да се извърши като българското лоби в ЕС.

Интересно е да се отбележи, че причините, поради които според представителите на елита приоритетно трябва да се разработят отношенията с Русия и ОНД, са същите като тези по отношение на Германия. На първо място са икономическите (нейтралният пазар за български стоки; икономическа обвързаност; сурбинна база за България). На второ място са културните (религия, език и отново обща история). Струва си да се отбележи, че традиционните политически, културни и религиозни връзки между България и Русия се смятат за по-маловажни от чисто икономическите. Това се може да е знак за прагматичен подход към международните приоритети от страна на онци, според които взаимоотношенията с Русия са от пръвостепенна важност.

САЩ застава на шесто място с 16,7% венчада след страните от Централна Европа (17,5%) - и това до голяма степен също на интервюата от София (39,7% срещу 9,9% за останалата част на страната). В пропонираните проруските наласки преобладават дори над проевропейските (59,7% срещу 57,1%). Продемократичната ориентация, която е по-висока в София, се обединява от разбиращо, че Америка е световният лидер, че интеграцията взаимоотношенията със страната, като управляема сила, ще са от голямо предимство за България.

Съседните страни са приоритет за половината от респондентите от елита. Те едноизначно възждат България като кръстопът и потенциален мост между Европа и Азия. С тези възможни обичайни контраптира практически липсащата визия за Турция като партньор в очите на представителите на местната и централната администрация. Само 3,6% споменават Турция като приоритет.

Четири са основните пречки пред интеграцията на България в Европейския съюз според представителя на елита. Три от тях са с български адрес. Първи са макроикономическите пречки: неразвитата икономика, бавна приватизация, нисък жизнен стандарт, ниска покупателна способност, липса на действителен пазар. Данните показват, че мнозинството (64,2%) осъзнава дълбоко-

то несъответствие между състоянието на бързопътната и българската икономика, както и значително по-ниския животен стандарт в България. Те смятат българската икономика за неефективна (ако то е 91% от респондентите в стандартизираните интервюа) и далеч по-стандартните на ЕС. Във втората група са институционалните пречки: нехармонизираното законодателство, слабото прилагане на законите, неразвитата армийна администрация и липсата на управленски умения; загубените години на псевдореформи. Тези институционални барери са посочени от 45% интервюирани представители на елита, които отбележват незадоволителното състояние на институциите и върховната администрация. В третата група са културните пречки, т.н. нар. „балкански мантанитет“, различните културни и цивилизационни ценности, които изключват несъвместими със западноевропейските ценности.

Четвъртата група пречки е политиката на самия ЕС. Тук представителите на елита посочват високите критерии за присъединяване, някои от които са трубо постигнати и за спрани - вече членът на ЕС: факта, че България не е приоритет за ЕС и че липсва реален интерес към страната.

Цивилизационните възможности на гражданството

Директна съпоставка между резултатите от стандартизираните и от структурираните интервюа не е възможна и коректна поради различния формат на данните. Сравнение обаче са възможни и допустими на като еднакво равнище, след като бъде приложен факторен анализ на данните. Резултатите от подобно съпоставление показват, че и гражданството, и елитът „глежда“ в една и съща цивилизационна посока: Европейския съюз, Русия, Германия, Турция, САЩ и Централна Европа пристъпват във вътре категориални системи - така на гражданството и така на елита.

Изборът на ЕС от страна на елита и от страна на

*Съседните страни
са приоритет за
половината от
респондентите от
елита, които
едноизначно
възждат България
като кръстопът и
потенциален пост
между Европа и
Азия*

жат като живот в София и изборът на престолни професии, докато *американският избор* се вписва в предпочтенията на екстраберлинца, но крайно pragmачен *августински начин* на живот. В чисто цивилизицонен план едната България Германия като самостоятелен приоритетен партньор подобно на Русия, докато другата види Германия като българското лоби в ЕС, противопоставена на САЩ.

Разбиращо, че България е *друга* по отношение на ЕС, присъства като в категориите на една, та-ка и в категориите на трайданството. Респондентите от стандартизираните интервюта създават групата с южноевропейската ориентация като Азия. Но в света други теми разбиращи са със сравнимо ниски абсолютни и диференциращи стойности.

Национални въжделения

Тази глава третира въжделенията на хората по отношение на „*вътрешни дизайн*“ на тяхната „*желана България*“. Тя разкрива очакваната структура на икономическите и политическите отношения, на взаимоотношенията между граждани и инвидиума. Този облик е очертан на три основни равнища: чрез очакваната по отношение на икономическата среда и роята на форвардата в това отношение; чрез виждането за желания облик на политическите отношения; чрез очакваната по отношение на сигурността и нейните възможни източници. От друга страна картината на склонността към етизиране дава представа за това, как хората очакват облика на очакваната България в осъществимото бъдеще, доколко са постигнати техните въжделания.

Основните елементи на визията за страната

Въпросът, „С какво България ще бъде известна след 5 години“, директно засяга визията за бъдещето на България.

Резултатите от изследването през 1998 и през 1999 разкриват сходни дълготрахии на тези очаквания. Според тях след 5 години България ще бъде известна на първо място с работливиите си хора (78,4% през 1998 и 79,8% през 1999); на второ място - с ширеща се корупция (70,2% през 1998 и 71,4% през 1999). Тези са главни компоненти на визията на хората дават информация и за степента на постижимост на самите въжделания.

Струва си да бъде отбелаян фактът, че войната в Югославия не води до каквато и да било положителна промяна по отношение на визията за бъдещето на България. Напротив, пессимистичните очаквания доминират - например очакванията, че България ще бъде известна

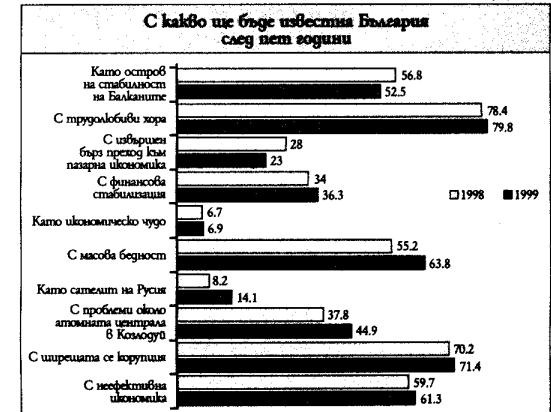
с масова бедност, нарастват с 8,6%. Това вероятно говори за рационално възприятие на съгласочното влияние на кризата върху балканските икономики като цяло и в частност влиянието, което войната ще оказва върху страната. Боядис на респондентите, склонни да възприемат България като остров на стабилността на Балканите, е с 4% по-малък, отколкото през ноември 1998. Побобен спад от 5% е регистриран и по отношението на преход към пазарна икономика, с която България да е известна. Очакването, че България ще бъде ще бъде известна като *съдия на Русия*, нараства с почти 6%. Всички тези промени между ноември 1998 и април 1999 определят съпствените отклонения в нагласите, кризата по-скоро помогна на въжделанията да приемат по-реалистичен облик.

Разделението между пессимисти и оптимисти до голяма степен съвпада със разпределението според нагласите към кризата в Косово. Пессимистичните промени в очакванията са значително по-високи сред респондентите, отговарящи право на сръбската страна, или сред хората, които смятат, че нито една от стра-

Глава 2

Както може да се очаква, войната в Югославия не доведе до положителна промяна на визията за бъдещето на България - напротив, пессимистичните очаквания допринират

Графика 2.1

ните в конфликта няма право. Например България ще бъде известна като *остров на стабилността на Балканите* според 68,9% от отдаващите правото на НАТО, според 41,3% от отдаващите правото на поддръжниците на Сърбия и според 52,3% от смятанищите, че нито една от страните не е права.

Данните разкриват сходни очаквания за бъдещето на България от страна на гражданството през ноември 1998 и през април 1999. Регистрираните промени са в рамките на 4% - 8%, като се запази иерархията на отдельните елементи на визията.

Общата тенденция на промените разкрива три основни момента. Първо, кризата в Косово настъпи несъмничните очаквания относно икономическото бъдеще на България. Второ, конфликът близо до нас засили чувството за нестабилност и съответно настъпи стремеж към модели, символизиращи стабилност (като Швейцария). Трето, визията за България като потенциален съделик на Русия се завръща.

Въжделания по отношение на икономическата среда

Проблемът за ролята и мястото на държавата в икономиката е от решаващите от гледна точка на облика на „желаната България“. Въпросът бе разгледан в голяма аспекта: в каква степен държавата е припозната като субект, задължен да осигурува труда заетост и кой сектор - частният или общественият - дава повече сигурност (данните са от ноември 1998).

Очакванията по отношение на държавата - все така силни

Резултатите разкриват значителни профържавни очаквания и настъпиха. Един от въпросите,

които са разкриват, е „Къде бихте искали да си разместите семе за работи - в държавния или в частния сектор?“. Изглежда все още са малко субдействащите аргументи, които да накарат мнозинството от хората да настъпят да си разместят в частния сектор: 61,6% биха желали децата им да работят в държавния сектор (ако доходите са равни на тези в частния). Нивото на тези настъпиха достига 65,0% за малките градове и селата. Продържавните въжделания за заетост са обяснени по-ниски сред младите хора (50,1%) и най-ниски сред образованите хора (44,1%).

Търгове обезкуражаваш за привържениците на свободната пазарна икономика е фактът, че 45,2% от хората с опит в бизнеса биха предпочели децата им да започнат работа в държавния сектор. На практика обаче тук няма противоречие. Погоден избор, от една страна, е израз на горчив опит в частния сектор. В редица проучвания (включително и в настоящето) около половината от хората със собствен бизнес твърдят, че той е неуспешен. В този смисъл хората с опит в бизнеса добре познават всички трудности, пред които се изправят частните предприемачи, и биха предпочели децата им да ги избегнат. Това дава настъпие обяснявашо защо, дори ако се отчетат само данните за успешен бизнес, голям процент от частните бизнесмени проявяват резерв към частния сектор: 37,0% от тях биха желали децата им да започнат работа в държавния.

Някой би казал, че тези бизнесмени не са достатъчно успешни. Оказва се обаче, че случаите с друг: 46,4% от успешните бизнесмени с месечни доходи над 300 лв. също биха предпочели децата им да работят в държавния сектор, ако доходите са равностойни. Делът на успешните бизнесмени с месечни доходи над 500 лв., които „залагат“ на държавния сектор, отново е висок: 45,5%. Едно от възможните обяснения може да се съвръже с това, че държавният сектор е съществен източник за капитализиране на частния, при което „топлиите отношения“ с държавния

сектор се разглеждат като конкурентно предимство.

Следователно настъпите по отношение на заетостта и ролята на държавата в тази сфера очертават облика на „желаната България“ със силна държавна компонента. В много отношения това противоречи на очакванията на управляващия елит и на стратегията за оптимизация на държавата от икономиката.

Малко повече оптимизъм има в констатациите, свързани с въпроса, *кой трябва да намери работа на децата ви*: 69,1% посочват, че *детето би трябвало да си намери работа само*. Този своеобразен индикатор за склонността към индивидуална инициатива настъпва до 72,8% сред бизнесмените, 70,1% сред младите хора и 79,9% сред респондентите с висше образование. Налице е съзнателно, че възможностите на държавата в това отношение са ограничени и ще продължават да намаляват. Независимо от това държавата все пак застава на второ място в класацията на институции, отговорни за намаляване на работата - преди лазара и общините. Бизнесмените отново разкриват силни профържавни настъпии, като 46,2% от тях заявяват, че държавата е отговорна за намалянето на работата за децата им.

Подобно високо равнище на профържавни настъпии в областта на заетостта разкриват и отговорите на въпроса, *смятате ли, че държавният сектор дава или ще дава по-голяма сигурност от частния?* 60,4% от респондентите смятат, че в момента държавният сектор дава по-голяма сигурност от частния. Тези настъпии намаляват до 46,3% сред висшистите, но достигат 61,3% за хората от малките градове и селата.

Данните могат да се приемат и като една твърде скептична оценка на текущия потенциал на частния сектор да генерира заетост. Ала по-важно изглежда очакването ролята на държавата като източник на сигурност по отношение на заетостта да намалява - както показва графика 2.2, доверяме същия сектор като източник на сигурна заетост нараства по всички групи с около 15% в петгодишна перспектива.

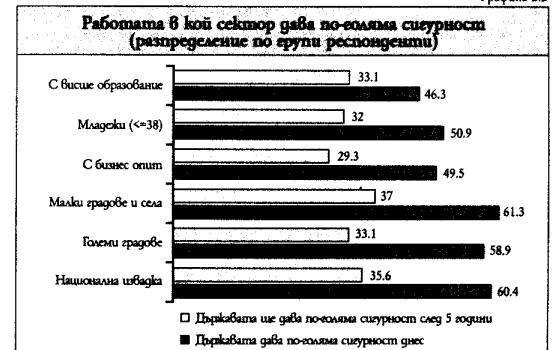
Интересно е обаче да се види какво мислят хората на възраст над 25 години за тяхното собствено бъдеще. Макар и по-слаби, отколкото при другите групи, техните профържавни настъпии по отношение на заетостта остават учудващи силни: 53,3% от младите хора на възраст над 25 години биха искали детето им да работи в държавно предприятие; 43,4% биха искали държавата да осигури работа за техните деца; 48% вярват, че в момента държавата дава по-голяма сигурност, отколкото частният сектор, а 32,9% - че след пет години държавният сектор ще дава по-голяма сигурност.

Каква е мотивацията за работа в държавния сектор? Сред възможните, особен пари, фактори се изброяват престиж, свободно време, перспективи за кариера, сигурност, удоволствие. Сравненията между различните опции показват, че очакваната сигурност в държавния сектор е основният мотивационен фактор в сравнение с частния. Фактът, че 61,7% от хората, които виждат децата си на работата в държавния сектор, вярват, че след пет години държавният сектор ще дава по-голяма сигурност от частния, потвърждава този извод.

Кростабулиращите между различните мотивации фактори и изборът на частен или

Частният сектор е предочертан най-вече заради възможностите за „удоволствие“ и „свободно време“, което показва колко обврътани са представите на хората за частното предпринемачество

Графика 2.2

Съществуват сили продържавни и просоциални очаквания, според които частният бизнес следва да се оправя сам, а държавата - да се грижи за хората.

сържавен сектор като местната работна съдба на демократично разкриването по-отчетливо аргументите в полза на избора на частния сектор. При равното заплашване частният сектор е предпочитан над български заради възможностите за „удоболствие“ и „свободно време“. Или, с други думи, ако парите престанат да бъдат решаващият мотив, хората биха желали десета им да имат повече свободно време и удоболствие в работата си. По-интересното е, че според хората тези въздействия могат да се осъществят именно в частния сектор. Това разкрива сериозна бъркотия в човешката представа за частния сектор.

Бисоко ниво на пребържаване нагласи разкрива и разбирането за това, кой е най-подходящият начин да се финансира земеделието - 60,7% от респондентите вярват, че сържавен фонд следва да осигурия кредити за селскостопанско производство. Малцинци съмнят, че подхоящият източник на кредити са банките (14,4%) или приятели и роднини (8,6%). Това разбиране е устойчиво сред всички групи, включително високо образованите и бизнесмените. Следователно не зависимо от появата на предприемачески ценности и на разбиране, че частният сектор е подходящият начин да се преодолее кризата в селското стопанство, все още съществуват силни очаквания държавата да реши проблемите.

Продържавни нагласи и напрежения за делова активност

Визията на желаните отношения между сържавия и частния сектор може да се разгледа също и от гледна точка на пречките пред бизнеса, както и на възможните начини той да бъде настърен. Институционалните фактори или сържавният контрол върху частния бизнес са далеч след други пречки, като трудностите при наблизане на пазара, достъпът до капитал, сигурността и корупцията. Тезата, че държавата не подкрепя такъв бизнес, се появява на седмо-

место с 58,5% сред посочените причини да не се започва частен бизнес. Още по-малко популярно е съвпадението, че държавата пречи на частния бизнес (споделяно от 47% от респондентите). Погоре разбиране е почти еднакво застъпено сред всички изследвана групи. Сходни резултати разкрива и изследване, проведено в 5 балкански общини (Габрово, Троян, Трявна, Теменевен, Априлци): липса на държавна подкрепа е пречка за 38,8% от респондентите, а самата държава е пречка за 36,9%.

Сравнително ниско ранжирани на държавното пристъпие като пречка предполага разбирането, че би могло да се започне частен бизнес без подкрепата на държавата дори и ако тя пречи. В същото време според половината респонденти за България е по-добре да има по-високи данъци и по-високи държавни социални отговорности, докато с тъврдението да има по-ниски данъци и всеки да се оправя сам съгласни етап 29,4%. Първият - социален в същността си - избор правят всички групи, в това число бизнесмените (53,6% са съгласни); младите хора (53,8%); хората с висше образование (59,6%). Даже и хора с високи доходи са склонни да презърнат побден подход - 50% от тях са съгласни с горното твърдение. Следователно наличие на силни продържавни нагласи в посока към силна социална държава, според които частният бизнес следва да се оправя сам, а държавата следва да се грижи за хората.

Какво означава за хората „сържавната подкрепа за частния бизнес“? Отговорът зависи до голяма степен от представата какви са пречките пред бизнеса - и оттук с какво сържавата може да помогне за тяхното преодоляване. Данните показват, че достъпът до капитал се възприема като една от съществени причини, поради които хора се отказват от собствена делова активност. Оттук и очакванията в „желания модел“ държавата да осигурия безпрепятствено побден достъп. Тук прозира популярното разбиране, че проблемите с достъпа до капитал се коренят в не-

щие нещелание да дава заеми, но не и в неспособността на потенциалните бизнесмени да предложат разумни, защищими проекти, които си струва да бъдат финансиирани.

Въпросът с достъпа до капитал и очакването държавата да го настърчава има и друга страна. В него прозира желанието държавата да подпомага частния бизнес и по-конкретно новоиздължниквания. Той се възприема като заслужаващ държавна опека. В същото време хората съмнят, че държавата има други, по-важни приоритети.

Като цяло данните за предприемаческите нагласи разкриват (отново) колко малък и обръкан са въздействията в тази област. От една страна, хората очакват, че държавата ще помогне по-съвборният достъп до капитал или за започване на частен бизнес, като в частност ще подпомага селскостопанското производство. От друга страна, съществуват силни социални очаквания, според които има други важни сектори и социални групи, които държавата следва да подкрепи. Противоречието (и съответно изборът) не е в това дали държавата да се измести от икономиката, или да не се оттегли. Изборът е на кого и с какво държавата да помогне най-напред.

Очакваната роля на частния бизнес

Шом от държавата се очаква да играе значителна роля в „желанията България“, какви са нагласите по отношение на частния бизнес? Няколко от въпросите в тази секция са задавани при неотдъвнали проучвания на А.С.А. сред осем различни регионални извадки - Сливен, Кърджали, Омуртаг, Габрово, Троян, Теменевен и Априлци. Настоящото проучване дава възможност за сравнение с още две регионални извадки - Русе и Смолян, както и национално представителна извадка. Така част от информациите, които се отнасят до въпроса за предприемачеството, бе събрана от около 4000 различни бъл-

гарски респонденти през периода септември - декември 1998 година. Таблица 2.1 показва какво е равнището на собствена делова активност и доколко положителен е опитът от нея.

Таблица 2.1

Регион	Прочетени региони/райони с бизнес опит		
	Успешен	Неуспешен	Общо
Габрово	9,7	8,0	17,7
Русе	8,9	7,6	16,5
Национална извадка	8,8	7,7	16,5
Троян	8,3	9,6	17,9
Сливен	7,5	13,1	20,6
Троян	7,1	10,1	17,2
Теменевен	6,9	9,4	16,3
Смолян	6,4	8,7	15,1
Омуртаг	4,2	9,2	13,4
Априлци	4,2	8,5	12,7
Кърджали	3,7	7,1	10,8

Данните показват сходни нива на активност в частния сектор. Средната стойност за излома изследвано население е около 16 - 17%. Съотношението на самооценките „успех/неуспех“ в частния сектор е положително само за Габрово и Русе. Особено негативен опит е например сред представителите на малцинствата и хората в малките общини, както и сред никообразованото и възрастното население.

Въпреки преобладаващия негативен опит в бизнеса 14,6% искат да започнат частна търговска дейност. Също около 15% биха посъветвали да започнат частен бизнес. Предприемаческите намерения са особено високи в петте странджански общини: 41,3% от респондентите разделят възможността за започване на частен бизнес в бъдеще. Ако започнат, те най-вероятно биха се занимавали с търговия; почти двойно по-малък е дялът на онези, които биха предпочели сферата на услугите и почти тройно на онези, които биха избрали дребно производство. Данните показват, че ориентацията към търговия не е въпрос на нагласи или предприемачески ценности. Те по-скоро от-

Ako накой от респондентите изобщо има напрежения да тегли краеят, то е най-вече за дребна търговия

**Частният
бизнес се
възприема
по-скоро като
алтернатива за
оценяване, а не
като
възможност за
развитие**

разват параметрите на общата икономическа среда и съществуващи финансови възможности.

В национален мащаб като следните най-серии от пречки за влизане в частния бизнес хората посочват: (1) липсата на достъп до капитал - 89,6%; (2) липсата на сигурност - 72,6%; (3) корупцията - 70,7% и (4) липсата на подготвящи умения - 68,2%. Съществува и регионална специфика: в строполанинските общини има демографските пречки - оставяне на място е посочено на второ място след достъпа до капитал. Липсата на умения (79,9%) и българизацията (76,5%) обикновено влизат като фактори в общините с преобладаващо малцинствено население.

Основната пречка за започване на частен бизнес, т.е. достъпът до капитал, получава сходни оценки във всичките десет общини - навсякъде близо до 90%. До голяма степен обаче това е оправдано. Оказва се, че бизнесът нагласите не са покрепени с решителност и готовност да се поема риск: само 49,7% от хората с намерение да го правят бизнес планират да теглят кредит. Аналогично 29,5% от хората с опит в бизнеса предвиждат да го развиват с кредитен ресурс. Тези данни обаче могат да се тълкуват обадеждаващо - трудният достъп до кредит може да е причина сам по себе си бизнесът не разчитат на него. Нещо повече, както личи от графика 2.3, намеренията да се тегли заем за кредитиране на бизнес (13,2% за страната) са по-изразени, отколкото намеренията да го правят бизнес планират да теглят кредит.

Излежка, че очакванията на потенциалните кредитополучатели са насочени към малки потребителски заеми с леки условия за връщане. Най-малкото хората не са готови да поемат търгове големи рискове - проучването показва, че предприемачите не са склонни да си употребят жилищата срещу заем.

Както личи от графика 2.4, потенциалните кредитополучатели са склонни да си заложат колата като гаранция по кредит (55,0%), отколкото да си употребят жилището. Въпреки факта, че повечето от потенциалните кредитополучатели имат собствени жилища (до 91% в строполанинските общини), и въпреки че банките не приемат движима собственост като гаранция по кредит. Тези резултати отразяват както традиционно високата ценност на дома в българската култура, така и силната съпротива на българите срещу по-мобилен и търкал социален модел на победение.

Интересно е да се отбележи, че земята се цени по-малко от дома - 49,2% от хората с бизнес намерения са готови да я заложат срещу заем. Това потвърждава отношението им към селскостопанската дейност като второстепенна и непрестижна. Погодно отношение може да се разлежка и като израз на склонността към рентиранство, на очакването за доходи от рентата, а не предприемачество.

Независимо от всичко обаче съществуват нагласи за теглене на кредит. Що се отнася до целите на евентуалните кредити, общите данни показват, че ако някой изобщо има намерения да тегли кредит, то е най-вече за дребна търговия (38,5%). Има известни индикации (в извадката от Югоизточна България), че отрасли като строителство и транспорт попадат в списъка за по-големи кредити, което говори, че тези сектори се възприемат като по-малко рискови при теглене на кредит. По-ниският риск може да

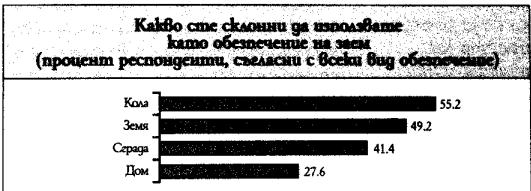
съврзан е с факта, че дребната търговия, транспорть и строителството изискват по-малко специфични умения и бизнес опит. Това обяснява различията в „полулярността“ на отделните отрасли по отношение на собствен бизнес, отразени в графика 2.5.

Каква е причината за ограничения интерес към собствен бизнес в селското стопанство? Специализирано проучване на проблемите в селското стопанство на Югоизточните общини разкрива нагласи за ограничаване на селскостопанската дейност в рамките на отделното домакинство. По-голямата част от проучванията остава за домашна консумация (75,7%); 95% от земеделските стопани не правят разходи за наем на помещения; 87,0% нямат разходи за труд и 71,2% не плащат рента за обработвана земя. Напълно се изключват разходите за бънни услуги. Това обяснява, че 74,2% от земеделските производители търсят, че бизнесът им е печеливш - много от елементите на разходите просто не се възприемат като разход. Затова по-задълбоченият анализ показва, че печалбата им е доста относителна: 87,8% от земеделските производители не са в състояние да спестяват. Занимаващи се със селскостопанско производство изхарчат болшинство си от този източник за около 3-4 месеца.

Като цяло нагласите на селскостопанските производители и представите им за възможностите варианти за изходи от тази ситуация са търгове мъглявия. Съществува определено очакване да се намали ролята на търговските агенции (посредници) в селскостопанския сектор, да се върне земята и да приключи поземлената реформа. Както производителите, така и местните елити очакват, че държавата ще помага, като предостави нисковъзвиши заеми. Липсва обаче ясна представа и разбиране за ролята на общините - какво може и трябва да се направи на местно равнище. Нещо повече, ролята на общината се възприема по същия начин като тази на държавата. Очакванията за държавната подкрепа съжи-

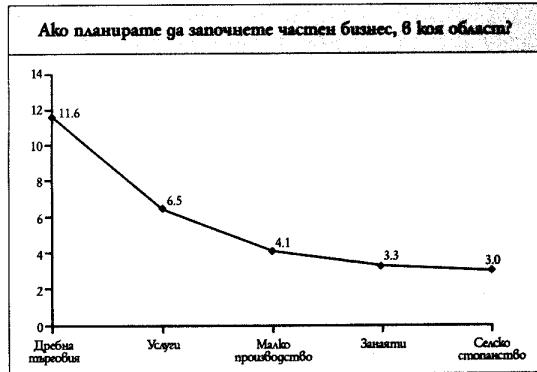
телстват с очаквания за пазарни решения. Настоящото проучване същърка аналогични констатации. Отговорите на въпроса за най-

Графика 2.4

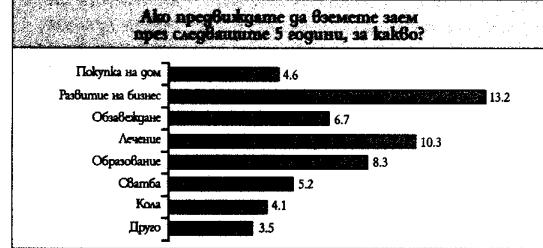

подходящата форма на организация в българското земеделие показват, че повечето респонденти смятат за подходящо собствениците да се сдружават в производствени кооперации (39,7%). Особен при睇рението на производствените кооперации 15% от респондентите изразяват предпочитания към избрана възможността собствениците да обработват земята си самостоятелно и да се сдружават в търговски кооперации. Подобни нагласи обаче се различават съществено от идеята за бившите ТКЗС-та - само 8,8% (11,0% за малките населени места) смятат, че тази форма на земеделие трябва да бъде възстановена.

Графика 2.5

Графика 2.3

Съществуват трайни нагласи да бъде запазен прагът на пенсионната възраст на сегашните нива, а гори и да бъде снижен

Горните данни показват, че по отношение на „желания модел земеделие“ хората са все още далеч от индивидуалните форми. Само 15,4% биха искали добри производители да наемат земя и да я обработват. Дори хората с опит в бизнеса (или може би поради изконсумирания негативен опит) предпочитат кооперативната форма като по-подходяща за селскостопанско производство от индивидуалните форми.

Следователно сред общите въждения по отношение на частния бизнес не се открояват намерения за сериозни индивидуални инициативи. Частният бизнес се взира към по-скоро като алтернатива за оцеляване, а не като възможност за растеж и развитие. Ала не зависимо от всичко, макар и умерени, преприемаческите аспирации съществуват. Това говори за сериозна промяна в традиционната ценностна система, която вече е започнала да се случва. Предприемачеството започва да възниква като нова културна ценност.

Нагласи по отношение на сигурността

Проблемът със сигурността в българското общество е все още от жизнено значение. След колапса на тоталитарната система хората попаднаха в извесен вакуум на сигурността. Ограниченияте свободи и права на хората през комунистическия период бяха

до голяма степен цената на високото ниво на сигурност в обществената, социалната и икономическата област. Тази сигурност изчезна заедно със старата система, но новата система за сигурност е все още в процес на формиране. Интересният въпрос е до каква степен визията е повлияна от романтични спомени за миналото и доколко тя отговаря на новобъзникващата реалност.

Социална сигурност

Българското общество застарява. Поради това проблемите на възрастните са на четвърто място след приоритетите на обществото - 21,6% от респондентите ги посочват сред онзи въпрос, които трябва да бъдат решени, за да може България да стане по-добро място за живеене.

Съществуват трайни нагласи да бъде запазен прагът на пенсионната възраст на сегашните нива, а гори и да бъде снижен. Средните стойности за предпочитана пенсионна възраст са 55 години (53,9) за жените и 60 години (58,7) за мъжете. Само 9,6% биха желали праг, по-висок от 55 години за жените, докато 29,3% предпочитат по-нисък. Разпределението при мъжете е аналогично - 29,4% са за възраст под 60 години и само 8,0% са за по-висок праг. Като цяло съществува ясно изразена група от около 30%, която желае по-висока възрастова граница за пенсиониране от сегашната. Една от възможните причини е желанието да се получават гарантирани, макар и символични по размер, доходи под формата на пенсии, като в същото време хората продължат да пристъпват на трудовия пазар, но в неформална част.

Анализът не показва съществени различия между представите на мъжете и на жените по въпроса за пенсионната възраст. Такива обаче съществуват сред респондентите с висше образование и особено сред тези с по-високи доходи. Графика 2.6 представя в каква степен хората с различни доходи подкрепят

идеята за външне на пенсионната възраст над сегашните нива.

Хората с по-ниски доходи подкрепят по-силно по-ниска пенсионна възраст. Те като че ли се ръководят от презумпцията, че не си задължава да се работи дълго, защото и без това доходите са мизерни. Това води до сънна отрицателна корелация между равнището на доходи и стремежа към продължителна професионална активност. За разлика от други страни ниските доходи в България, изглежда, демотивират хората, генерираят пасивни нагласи.

Къде хората виждат възможните източници на средствата за пенсии? Повечето респонденти (над 43%) в крайна сметка считат, че е допустимо пенсиите да се увеличават чрез повишаване на данъците, докато това и да намали доходите на младото поколение.

Очакваният размер на пенсиите е също важен проблем. Напълно разбирамо, онези, които смятат, че пенсиите трябва да осигуряват пълните разходи за живот са прециенно млади хора (23,1% от респондентите). Изменядащо обаче хората с опит в бизнеса и с по-висок образованостелен статус са по-близо до идеята за повече придобивки за пенсионерите. Тези резултати потвърждават очертаващата се тенденция за наличие на просоциални нагласи сред хората с опит в бизнеса. Това вероятно се дължи на факта, че за повечето от тях пребитият бизнес е по-скоро шанс за оцеляване, отколкото възможност за увеличаване на доходите.

Съществува ли все пак ясно осъмнено разбиране, че по-високите пенсии трябва да се осигуряват от по-високи данъци? Направените анализи не дават основание за такъв извод. Броят на хората, които предпочитат по-високи данъци вместо по-голямата лична отговорност, е почти равномерно разпределен по отношение на различните пенсионни нагласи.

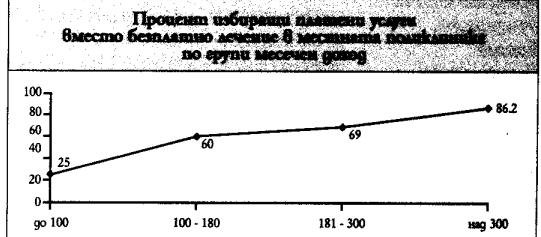
Следователно съществуват силни очаквания за високи пенсии и готовност за по-високи просоциални изисквания към държавата. Хо-

рата също предпочитат по-високи данъци вместо повече лична инициатива и отговорност. Зад тези въжденията прозира убеждението, че държавата би трябвало да играе съществена роля като преразпределящ субект - да обложи с данъци младите, за да се осигурят по-високи пенсии на старите.

Здравна и персонална сигурност

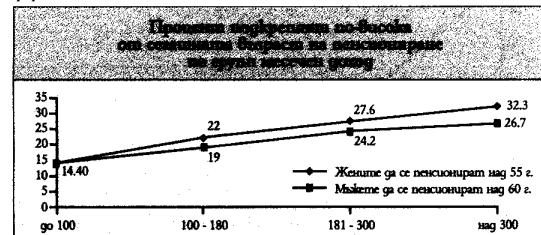
Очакванията по отношение на здравеопазването като цяло са високи и заемат второ място (39,4%) в иерархията на проблемите, които трябва да бъдат решени, за да стане България по-добро място за живот. Както и в случая с пенсиите, равнището на до-

Графика 2.7

ходите влияе значимо и върху нагласите към здравеопазването - 59,2% биха предпочели лекар, когото не избират и на когото не плащат, вместо лекар, когото избират, но на когото плащат. Респондентите с по-висок образованостелен статус (67,6%) и с опит в бизнеса (60,6%) предпочитат възможността да заплащат медицинските услуги, както и хората с по-високи доходи. Финансовите проблеми се изправят отново във връзка с очакванията по отношение на заплащането на лекарите. Тези нагласи са изненадващо сходни с нагласите по отношение на учителските доходи: 42,6% смятат, че заплатите на лекарите трябва да бъдат обвръщани по-високи от средните за страната

Графика 2.6

(45,9% посочват същата опция за учителските заплати).

Говорейки за заплащане на медицински услуги, възможно е да се посочи, че 10,3% допускат възможността да вземат заем за лечение - сравнително висок резултат, който се нареджа веднага след възможните намерени за бизнес кредити (13,2%). Този факт отбележава появата на нови нагласи в подхода към здравната сигурност. Анализите разкриват естествена взаимовръзка между готовността да се вземе заем за здравеопазване и предпочтанията към платени здравни услуги: 90% от респондентите, които биха взели заем за лечение, избират платеното здравеопазване. Това потвърждава тезата, че личните доходи играят ролята не само на естествен регулятор на възможностите за здравеопазване. Те са и определящ фактор по отношение на самите възделения. По-високите доходи естествено водят до по-висока степен на индивидуализъм, по-слабо изразени държавно и социално ориентирани ценности и по-висока склонност хората да разчитат на самите себе си.

Индивидуалистичните нагласи са особено ниски в общите с компактно мащинствено население. Очакванията към сферата на здравеопазването биха обект на специализирано проучване на А.С.А. сред майки на деца до 3 години в три общини с преобладаващо машинствено население. Данните сочат, че удовлетворението от медицинското обслужване е по-скоро резултат от индивидуални критери и очаквания, отколкото от дейностите на високо качество на медицинските услуги. Така например, покато само 30,8% от респондентите твърдят, че лекарите са били грижовни по време на раждане, мнозинството (64,8% от майките) са напълно удовлетворени от яловиното обслукване при раждане. Изследването не открило очаквания срещу пациентите да им бъде обърнато особено, индивидуално внимание. Нагласите са по-скоро в посока към нормално, а не внимателно обслукване.

Въпросите на обществената сигурност се изтъкват сред първите пет проблема, които трябва да бъдат решени, за да стане България по-добро място за живееще.

По отношение на персоналната сигурност резултатите потвърждават очакването след десет години България да стане по-сигурно място за живеече - 16,9% вярват, че могат да ходят по улици без проблеми след 22.00 часа. Други 25,7% смятат, че това ще се случи набсякъде с изключение на големите градове. Интересно е, че жителите на големите градове са по-склонни да приемат, че улиците ще бъдат безопасно място набсякъде след 10 години (20,2%) в сравнение с жителите на по-малки населени места (14,8%). Следователно нагласите по отношение на сигурност и обществен ред се определят по-скоро от ценности на системата - градска или селска, отколкото от реалното равнище на престъпност и сигурност в конкретните населени места.

Възделения по отношение на политическата сфера

В тази част на въпросника бяха включени няколко въпроса, които имат за цел да регистрират както по-общи, така и някои конкретни очаквания на българските граждани, свързани с политическата система и политическия процес в страната. Първият от тях засяга отношението на българите към демокрацията. Вторият конкретизира нагласите спрямо една от възловите политически институции - тази на политическите партии. На трето място е прещенката за основните проблеми, чието разрешаване е от търворедно значение за България. Отделен тематичен блок изследва доколко гражданините са запознати с ролята и прерогативите на местни власти, нагласите и очаква-

нията от гледна точка на десентрализацията и възможните регионални, десентрализирани подходи към въпросите, засягащи регионалното развитие.

Демокрацията като ценност?

Как оценявате демокрацията като форма на управление, е въпрос, които традиционно присъства в повечето проучвания от началото на промените насам. В това отношение е напрупано значително количество информация, която позволява да се открият динамика в нагласите на хората към новата политическа система. Този въпрос присъстваше и в настоящото проучване.

Както показва графика 2.8, повечето респонденти (44,5%) заявяват, че все още не са видели демокрацията, поради което не могат да я оценят; 19% смятат, че демокрацията отразява по-добре интересите на гражданите; 24,8% считат, че *здравата ръка* е далеч по-подходяща за българите. Не са отговорили на този въпрос 11,7%, което само по себе си означава най-малкото израз на колебание. Образованите хора отбележват значителна подкрепа за опцията *демокрация*, докато (и съвсем очаквано) населението на малките населени места (22,5%) изказва сравнително висока подкрепа за *търговата ръка*. Респондентите с делови опит също показват сравнително високо ниво на нагласи, подкрепящи *здравата ръка*. Това показва предишни заключения за високата зависимости на българските менеджъри от властта. Друго възможно обяснение е желанието на хората с делови опит в икономическата среда да действат ясни, валидни за всички правила, да има стабилност на законосъстава и да се постигне високо равнище на изпълнимост на договори по сделки.

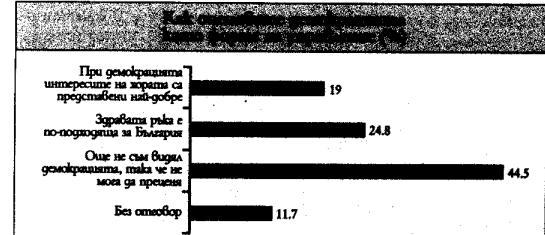
Какви изводи налагат тези резултати? Първо, все още са мащинство българските граждани, които възприемат демокрацията като по-съвършена форма на управление, даваша възможност за по-адекватна изява на разнообразни

интереси в обществото. Второ, запазва се тенденция към разочарование от неефективността на политическите промени сред по-голямата част от респондентите.

По-важно обаче изглежда убеждението, че *все още не се били свидетели на истинска демокрация, за да можем да я оценим*. Затова нагласите към демокрацията се проявяват като нагласи за действие. Отговаряйки на идеологическа въпрос, „*търговата ръка* или демокрация“, хората в действителност правят избор в полза на действие. Очакването да се види нещо да се случва е разумен и прагматичен отговор на идеологията; избор, поближи от изчертания процес на безкраини реформи. Сходна интерпретация приема и виждането за ефективността и представителността на политическите партии. Резултатите показват, че проблемът за политическите партии става все по-малко значим и чувствителен за нагласите на хората. Това, което хората искат да видят, е работеща демокрация и завършени реформи.

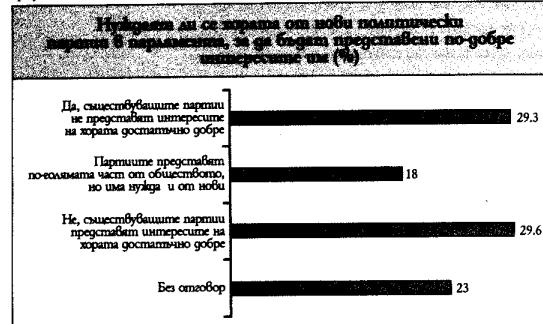
Значителният брой респонденти, заявяващи, че след девет години на преход те все още не са видели положителните страни на демокрацията, може да се обясни по няколко начина. Разбира се, това, първо, доказва очевидния факт, че реформите в България изостават от години. Но, второ, това показва, че човешкият манталитет е доминиран от икономически критери. Хората са склонни да оценяват положителните страни на де-

Графика 2.8

мократичната система, като прилагат собствените си критерии за благосъстояние, за икономически статут.

Графика 2.9

Наистина десет години изглежда са твърде кратък период, особено за по-възрастното поколение, за да бъде оценявана демокрацията преди всичко като система, гарантираща по-добре от останалите политически системи реализирането на човешките права и свободи. Малцинство са онези българи, които на базата на своято образование и опит са въсъствие, сърдивайки днешния ден с предишната тоталитарна система, да проявяват определена доверие във всички елементи на демократичната система. Потвърждава се изводът, че колкото по-радикални са необходимите промени, толкова глобалните оценки на гражданите за демокрацията са по-негативни и икономически предопределени. Само реалият напрежък в икономическата реформа, само реален икономически ръст и просперитет могат да допринесат за положително уважение в наследите и очакванията на българите по отношение на демократичната управлена система.

Политическо представителство

Следователно може да се направи изводът, че докато не бъдат постигнати реални промени в икономическата сфера, мнозинството от хората ще възприемат демокрацията като неуспешен експеримент. Доказателство за това са и онази една четвърт от анкетираните, които фаборизират „здравата ръка“ в управлението на страната.

Против "доброто име" на демокрацията "работи" и корупцията. Тя е на трето място (посочена от 34,7% от респондентите) сред проблемите, които трябва да бъдат решени, за да стане България по-добро място за живееене. В същото време респондентите не са особени

оптимисти в това отношение - според 70,2% от тях след пет години България ще бъде известна именно с ширеща се корупция.

Като цяло резултатите от отговорите на кардиналния въпрос за отношението към демокрацията би трябвало да предизвикват сериозна загриженост сред управляващите среди и политическия елит. Получените данни потвърждават регистрираните и в други изследвания от последните години крехка легитимност на българската демокрация, лабилността в общественото съзнание по отношение на промените след 1989 г. и съществуващата ценностен бакум при взърпването на всички елементи на демократичната система. Потвърждава се изводът, че колкото по-радикални са необходимите промени, толкова глобалните оценки на гражданите за демокрацията са по-негативни и икономически предопределени. Само реалият напрежък в икономическата реформа, само реален икономически ръст и просперитет могат да допринесат за положително уважение в наследите и очакванията на българите по отношение на демократичната управлена система.

целят спектър от нагласи и отношения в общество, понастоящем лишен от адекватно представителство. Не са отговорили на този въпрос 23% от респондентите.

Посочените емпирични данни могат да бъдат интерпретирани като свидетелство за наличие на биполярни нагласи сред българските граждани по отношение на политическите партии. Данните обаче могат да се тълкуват и като свидетелство, че въпросът за броя на партиите просто не интересува респондентите, което се потвърждава и от високия процент на неотговори.

Намаляващият интерес към партиите и партийния пласт на политическия процес показва, че значимостта на политическия курс намалява. Икономическите проблеми, стратегията за индивидуално оцеляване са проблемите, които наистина имат значение. Решенията в тази област обаче се търсят в демократична рамка. Трудностите на прехода не допринесаха до популарността на демократичните ценности, но в същото време и не ерозираха полемото на тяхната подкрепа.

Децентрализация и функциите на общините

Предишно изследване на А.С.А. показва, че само 5,1% от жителите в балканските общини смятат, че общината може да способства за нарастване на доходите. Изследването разкрива, че функциите на общината и общинската администрация не се възприемат като различни от тези на търговата. Образът е размит, търговата (централизата администрация) и общината се възприемат като „власът“, властови институции, които са юрхично подчинени, но не-примеждящи различни функции. Наистина проучването разкрива подобни резултати.

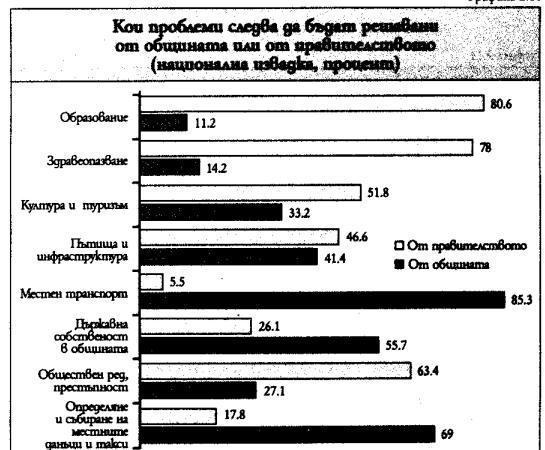
Само 28,3% от респондентите смятат, че техният регион има сървнителните преимущества пред другите региони на страната. Рес-

пондентите по-скоро смятат, че животът е еднакъв навсякъде в България (39,5%). Сравнително, но по-възприемчиви са регионални различия и преимущество на респондентите в големите градове (41,8%), хората с делови опит (37,2%) и сред хората с по-високо равнища на образование (45,6%). Въпреки всичко обаче доминира нагласата, че животът е еднакъв навсякъде, което потвърждава липсата на визия на локално равнище, отчитаща регионалните особености. Ако такава визия съществува, тя е повлияна по-скоро от макроикономически фактори (размер на населеното място), отколкото от особеностите на региона, заети само по себе си.

Възделенията по отношение на централизацията се разкриват особено ясно във въпроса, кой проблеми трябва да се решават от общината и кой от правителството (общени в графика 2.10). Резултатите от националната извадка са много близки до резултатите от споменатото проучване на А.С.А. в петте балкански общини. Отговорностите на общините според респондентите са предимно в областта на местната инфраструктуру-

Функциите на общината и общинската администрация не се възприемат като различни от тези на централната власт

Графика 2.10

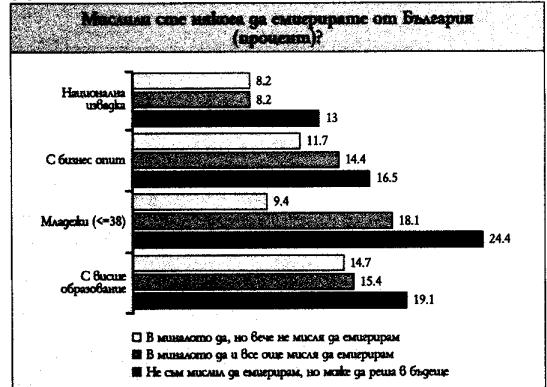

Значителна част от обществото все още не е доволна от живота в страната и търси възможности да я напусне

ра и транспорт. Определено обаче си пробива път разбирането, че общините ще трябва да имат повече контрол върху собствени те ресурси. Става сума най-вече за местните данъци и такси и държавната собственост на общинско ниво. Интересно е, че общественият ред, сигурността и престъпността се възприемат главно като отговорност на правителството.

Данните показват, че концепцията за общински функции битува успоредно с концепцията за държавата. Не се разбира отчелтико в какво и как общината се различава от държавата. Държавата прължава да се възприема като единствен „гостомачик“ на локални решения. Особено силни са тези нагласи, които до ходи и проблеми, изискващи големи финансови ресурси. От друга страна, бизнесът и организацииите с целевая цел все още не се възприемат като част от решението. Въпреки това съществуват нагласи за активно ангажиране на общинското управление, особено в сферата на инфраструктурата и проблемите на местната обществена сигурност.

Графика 2.11

Емиграция и цивилизационни възможности

Отношението към емиграцията и склонността да се емигрира са особено информативни за възможността. Тези нагласи са най-общият индикатор за това, дали човек желае да се идентифицира с бъдещето на собствената си страна. В тази върхука склонността към емиграция може да служи като синтезирана оценка за постижимостта на желаната България.

„Отвляканите“ емигранти, тези, които желаят да напуснат страната завинаги, са 6,8%. Този индикатор нараства до 10,6% сред хората с бизнес опит, до 11,0% сред хората с висше образование и до 12,9% от младите. Както види от графика 2.11, активната част от населението отговаря по-често утвърдително и на въпроса, мисли ли сте никога да емигрирате от България: 42,6% сред хора с делови опит, до 49,2% сред хора с висше образование и до 51,9% сред по-младите респонденти. Тези цифри биха трябвало да са тревожно послание за политическия елит – значителна част от обществото все още не е доволна от живота на промени в страната и търси възможности да я напусне. Тези цифри означават, че активната част от населението на България (и при това най-обещаващата част) не е направила все още своя окончателен избор в полза на оставане в страната.

Следва обаче да се прави разлика между „смигриране“ (6,8%) и „напускане на страната“ (27,4%). За българското общество е характерно ниско равнище на социална мобилност, то трудно възприема и емигрирането. През последните пет десетилетия България беше замворена страна (за разлика например от Полша и Унгария). Емигрирането не се възприемаше в прагматичен план, интерпретираше се в категориите на човешка трагедия (ксането на възрастите и корените с пам-

риархалното семейство). Опитът от предвоенния период, когато много българи в продължение на години са работили в Европа (занимаващи се с високо интензивна земеделично-копроизводство и са се вързали обогатени с напротуните среџства и опит, а до голяма степен и с променени цивилизационни нагласи), бе забравен. Това положение търпва започва да се променя – главно сред младите и образовани сегменти на обществото, които са по-ълбки и мобилни. Затова 47,5% от младите и 43,4% от хората с висше образование са готови да напуснат страната „за кратко време, но да се върнат“. В същото време само 12,9% (до 38 г.) и 11,0% (висшистии) са склонни да търсят възможности за напускане на страна завинаги.

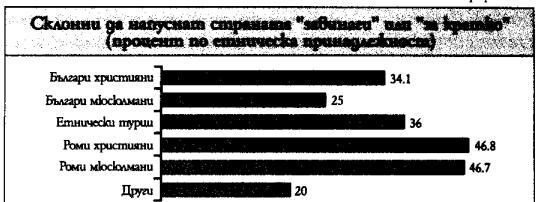
Ако някой е решил да не емигрира, в повечето случаи момичите са, че *животът там е та-къв, каквото изглежда на пръв поглед* (45,8%).

При това намерението да се емигрира или не се вляят особено от визови барери. Само 9,8% от респондентите посочват проблеми с получаването на виза като мотив да не емигрират, което опровергава патоса на „*въз-вия проблем*“. Намаляващата склонност към емиграция извършва не от визови затруднения, а от съзнанието, че подобна крачка наядали ще реши проблемите, с които хората се сблъскват. Това също показва и че „*группата своя*“ става все по-видим и близък до българското възприятие – видим както със своите подобие, така и със своите минуси.

Оптимистично е, че момичите да не се смигрира, защото *нещата тук започват да се променят*, се споделя от 16,5% от респондентите. Което е по-важно, този мотив е по-широко застъпен сред активните групи – хората с висше образование (28%), младите (24,8%) и респондентите с делови опит (24,4%). Или, с други думи, въпреки че тези групи демонстрират най-силни намерения да напуснат страната, те оценяват по-зитивно, макар и скромно, поборенията в цялостната среда в България.

От друга страна етническите фактори все още влияят в значителна степен на склонността да се емигрира. Наличието на планове за емигриране спада с възрастта – 92,3% от хората на възраст над 57 години никога не са мислили и не са правили планове за емигриране. Графика 2.12 показва, че склонността към емигриране сред хората с турска етническа идентичност не се различава същес-

Графика 2.12

твено от тази сред хората с българска етническа идентичност. Ромската етническа група е тази, която иска да емигрира значително повече от българите, а не населението с турско етническо самосъзнание. Това показва още веднъж, че заг решението за емигриране стоят чисто икономически причини.

Желаната България през погледа на елита

Въпросът „С какво ще бъде известна България след 5 години?“, бе зададен както в стандартизираните, така и в структурираните интервюта. Във втория случай обаче той бе в открита форма, поради което извежда не само по-зитивните или пессимистични очаквания за развитие на страната. Той е по-интересен с това, доколко конкретни и диференцирани са тези очаквания или, с други думи, ясен и едноначален ли е образът на *желана България*?

Основните изведени категории, идентифицирани от структурираните интервюта, са следните:

Няма свидетелства, че хората с турско етническо самосъзнание са по-склонни да емигрират в сравнение с хората с българска етническа идентичност

Основното противоречие в образа на България след 5 години е между постигнатата стабилност и липсата на убедителни симптоми за предстоящ растеж

- Финансова и политическа стабилност, икономически растеж.
- Култура: постижения в културата, науката, образованието и спорта; богато историческо и културно наследство, фолклор.
- Човешки ресурси: висок интелектуален потенциал, компютърни специалисти, квалифицирана работна ръка.
- Туризъм.
- Преход: пример за успешен преход от социализъм към демокрация и пазарна икономика.
- Стабилизиращ фактор: България като стабилизиращ фактор на Балканите; кръстопът между Източна и Запада.
- Нищо: страната - незабележима в каквото и да било отношение.
- Неэффективна икономика: неразвити икономика, бедно население, забавена реформа и европейска интеграция, корупция, високо ниво на престъпност.
- Козлодуй: проблеми, събрзани с атомната енергетика.

30% от респондентите от елита смятат, че текущата финансова и политическа стабилност е трайна стъпка в правдилната посока и стабилна база за икономически растеж и просперитет. В същото време те са скептични относно възможностите текущата стабилност да доведе до по-висок жилен стандарт и зараждане на жилен среден клас в перспектива от пет години. Любопитно е, че предсъдбите на елита очакват, даже с известни героични нотки, българите да бъдат известни със способността си да оцеляват, да понасят трудностите.

Само двама от интервюираните представители на елита са убедени, че след 5 години България ще е известна като икономическо чудо от типа на източноазиатските „тиари“. Това подкрепя хипотезата, че по-високите слоеве от обществото проявяват реализъм и прагматизъм.

Сред елитата преобладава умереното оптимизъм. Обяснявамо пессимистите са най-малко сред представителите на администрацията и преобладават сред медии. Извън негативни са очакванията за състоянието на страната след 5 години при общо 36% от интервюираните представители на елита. *България няма да е известна с нищо* е отговорът на 14.2%. Все пак пессимистите не отричат текущата политическа и институционална стабилност. Основното противоречие в образа на България след 5 години като че ли възниква между постигнатата стабилност и липсата на достоверни симптоми за предстоящ растеж.

В изследването на елита правят впечатление практическите липсващи конкретни отговори и примери за това, с какво въвшиност може да е известна България след 5 години. Преобладават общи характеристики и заключения. Ако има позитивни очаквания, те са събрзани с туризма (15%), културата (17,5%) или човешките ресурси (5%). Почки липсват очаквания, че страната ще е известна с развитие малък частен бизнес. Любопитно е, че една трета от анкетираните добрият имидж на страната след 5 години не е свързан с политически или икономически фактори. Те по-скоро вярват, че България ще е известна с богатство си културно и историческо наследство, фолклор, туризъм и спортивни звезди, както и с високия интелектуален потенциал на населението.

Трябва да се отбележи, че туризъмът е доминиращ елемент от позитивните очаквания на деловия елит (28,6%) вероятно защото не-говите представители виждат потенциал за бизнес в туризма. Въпреки това общо 35,7% от респондентите-бизнесмени не са оптимисти по отношение на общата икономическа перспектива на страната.

Заштитни за правомощията на местната власт, представителите на елита се разкриват по-скоро като привърженици на децентрализация. Минимизирането от респондентите (55,8%) твърдо поддръжат по-силна местна

власть. Те оценяват централната власт като неефективна и отдалечена от ежедневните проблеми на хората. Всички представители на администрацията изразяват същото мнение, като се изказват в пола на по-силна местна власт. Респондентите от София са на противоположно мнение - може би защото софийската община е действително по-независима и самостоятелна.

Втората голяма част от респондентите от елита открито заявяват, че централизираното управление е по-подходящо за условията на трудния преходен период (18,3%). Наличието на интересни нагласи, изразена от 15% (24% от София) от респондентите от елита: според тях хората трудно различават „кой кой е“ и „кой какво прави“ в пирамидата на властта. В различни оттенъци това разбиране за се промъква и в много от останалите категории отговори.

Като цяло местните елити са на мнение, че хората по места биха подкрепили по-големи права и самостоятелност на местната власт. Така или иначе нагласите към местното самоуправление в голяма степен напомнят нагласите към малък бизнес. Повечето представители на елита разбират необходимостта от силно местно самоуправление, но в същото време смятат, че хората ще продължат да искаат сила върховата. По подобен начин уж всички разбират необходимостта от силен малък бизнес, а деловата активност сред хората остава сравнително ниска.

Желаната България: елитът на фона на гражданството

Две компоненти от националните въжделания са много важни, когато се сравнява подходът на гражданството и подхodka на елита - въжделанията в икономическата област и политическите отношения (десентрализация,

прерогативи на местната власт и т.н.). Ролята на сърдцата в гвата аспекта е своеобразен общ знаменател.

В сферата на икономиката както граждани, така и елитът наблюдат на външността да се постигне икономическа стабилизация и да се създат условия за появя и развитие на сила средна класа. Въпреки това съществува скептицизъм, че тези две цели ще бъдат постигнати. Като основно противоречие в имиджа на България през следващите пет години се очертава противоречието между вече постигнатата стабилност и мъглащите перспективи за по-нататъшно динамично развитие.

Малкият и средният бизнес не са припознати от елита като основен фактор за добър развитие. Многохратно се изказва мнението, че България ще бъде известна след пет години със своята развита средна класа. От друга страна елитът, и граждани се разбират, че основните трудности, с които малкият и средният бизнес се сблъскват, са фактическата липса на реална пазарна икономика и реструктизирането гостът до кредитирание. Изправени сме пред парадоксалната ситуация, при която всеки подкрепя развитието на малкия бизнес и всеки е ясно с пречките пред него-вото развитие. Въпреки това елитът (не само управляващият) се провади в опита си да убеди обществото, че пречките са отхвърлени, а самите граждани не показват каквато и да било инициатива да ги преодолеят.

В отдалени измерения малкият и средният бизнес се очертават бъвъв възприятието на граждани като стратегия за оцеляване. На моменти те придобиват черти на социална категория, на критери за малцинствена принадлежност. Това е напълно непонятно за елита може би защото за него бизнесът е идеология, а не постоянна форма на оцеляване. В никакъв отговор не съвпадат най-вече по отношение на съзнанието, че е необходимо да се преодолее противоречието между постигнатата икономическа стабилност и

Гражданството очаква да разрешава проблемите и включително и теми на талки и средния бизнес, а елитът, особено властовият елит, очаква бизнесът да разреши проблемите на гражданствата

Како обща политическа ориентация елитът отговаря на реформистките нагласи сред гражданството, противопоставящи се на респондентите с по-изявени социални очаквания

Липсваща растеж. Гражданството и елитът обаче се разминават в начините, по които да се постигне това, поради което се смила до омагасан кръг. Гражданството очаква държавата да разрешава проблемите им (включително и теми на малки и средни бизнес), а елитът, особено властовият елит, очаква бизнесът да разреши проблемите на държавата.

В областта на политическите отношения местните елити като цяло очаква, че местните хора ще подкрепят силната местна власт и независимостта на местното управление. В същото време преобладава мнението, че решението не зависи от хората, както и че те не се интересуват особено от дейността на общинските съвети. Пък и представителите на елитата заявяват, че самите хора искат сълна държава. Даже и да приемем, че побобна констатация е вярна, елитът с готовност я преръща, готов да отръбве гражданството от бремето на участие в управлението.

Потвърдява на силна местно управление като важна ценност в голяма степен зависи от неговата практическа полза и от поизпит, които може да донесе на хората. Това се потвърждава от стандартизираните интервюта, които показват сравнително високи очаквания за финансова независимост на местното управление по практически въпроси (определение и събиране на местни данъци и такси съгласно 69%).

Како обща политическа ориентация елитът отговаря на реформистките нагласи сред гражданството, противопоставящи се на респондентите с по-изявени социални очаквания. Помолени да идентифицират онова, кое то липсва на икономическата реформа, поведението на повечето представители на елита посочва „конкретни резултати“, „десентрализация“, „преодоляването на корупцията“, „ефективност на държавната администрация“, „недовършената реформа на социалния сектор“. Следователно нагласите на елита (включително и на медиите) се припокриват с нагласите на реформистката настроена.

част от гражданството. Елитът в своето поведение се държи като конструктивен партньор на управляващите в стремежа си да доведат реформите до успешен край. Елитът обаче заедно с реформистката настроена част от гражданството се съблъсква със съществени пропръжкви и социални очаквания. Това потвърждава правдата на онази сравнително малка част на елитата, чийто представители посочват, колко важно е бързото приключване на реформата в социалната сфера. Горното разминаване показва също така, че сравнително малка част от елитата е чувствителна към силните социални очаквания на гражданството. Запитани какво отговарява реформите от очакванията на хората, само 12,2% от представителите на елитата заявяват, че те не са социално ориентирани в достатъчна степен, като процентът е почти двойно по-висок сред представителите на елитата в провинцията.

Персонални въждения

Тази глава разкрива индивидуалните измерения на човешките въждения – какъв очакват хората от съните си и от другите на персоналан равнище. От една страна, в нея се опишат желанията и мотивите за професионална реализация, жизнени стратегии и предпочитани семейни модели. От друга страна, се извеждат и модели на тежкотоварни отношения, равнища и динамика на налагасите на нетворкинг. Изводите в тази глава са направени въз основа на данните от първата фаза на проучването, проведено през ноември 1998.

Образование и професионална реализация

Според резултатите от настоящото изследване 25,6% от респондентите вярват, че не е подходящо детето им да сменят работата си до пенсия. Други 32,8% твърдят, че е възможна смяна на работата един-два пъти. Въздействията за стабилна работа са значително по-големи в малките населени места (там 27,9% от респондентите смятат, че не е подходящо детето им да сменят работата си) и много по-малки сред малите (16,0%) и сред хората с висше образование (16,2%).

Данните показват възникващата тенденция към преосмисляне на традиционната ценност за работно място до пенсия. Хората работят, че вече не е възможно да се работи на едно и също работно място десетилетия наред. Това може да се дължи на осъзнаването на гигантизма в икономическите процеси, която е неизбежна с този от преги перехода. От друга страна подобен резултат е нормален, като се има предвид високото ниво на безработица и новите - често жестоки - правила на застрахованите се пазарна икономика.

Естествена последица от затихващите очаквания за работно място до пенсия е нарастващата готовност за промяна в стила на търсене на работа: 32,0% напълно приемат и само 9,3% категорично не приемат търсещието, ако няма работа за детето ми в нашето населено място, то трябва да бъде готово да сме ни местоживеещето си и да работи на друго място. И отново тези нагласи са по-скъпини сред хората с висше образование, младите и хората с делови опит (напълно приемат горното търсещието съответно 38,2%, 34,9% и 38,3% от свидетелните групи).

Интересна е констатацията, че респондентите от малките градове и села показват ярко изразени въждения за преместване в друго населено място (31,8% напълно приемат и 41,9% приемат). Резултатите разкриват противоречие между традиционните ценности, основани до голяма степен върху стремежа към сигурност в живота, и застрахованата се гигантска система от ценности, в която все-побче се ценят мобилността като начин да се избегне безработицата.

Несъмнено намирането на работа се очертава като сериозен дългосрочен проблем. Но дори и при тези, общо взето, пессимистични обстоятелства има определен праг, цена, която хората не желаят да платят за намиране на работа. Тази цена представлява деликатни и комплексни структури, която съвържа не само възможните доходи, но също така престиж, очаквани възможности за развитие и други. Единият от вариантиите да се определи тази цена е чрез готовността човек да се захване с текка и определено непrestикна работата, като например в земеделието.

През целия период на комунизма (когато на практика бяха формирани доминиращите ментални структури) земеделската работа индиректно се приемаше като второстепенна в сравнение с енергетичната индустрия. Цялата система от идеологии на комунизма се градеже върху тази ценностна иерархия. Поражението, които тя е нанесла върху масовото

Глава 3

Заниманието със селскостопанско производство все още се приема като тегоба, а не като шанс

Образоването като категорично се възприема като ценност, докато че липсват ясна мотивация и напълно осъзнани аргументи защо

съзнание, се оказват толкова сериозни, че и след десет години преход тя е живя. Учудващо е, че в страна като България, за която се очаква да има сравнителни преимущества в сферата на селскостопанското производство и хранително-вкусовата промишленост, в много отношения тази работа все още се приема като второстепенна. Само 9,6% от респондентите напълно приемат и 33,2% частично приемат, че за да си намери работа, тяхното дете трябва да работи в селскостопански сектор. Още по-слабо е това разбиране сред младите хора (само 7,9% са напълно съгласни с това твърдение).

В контекста на възделенията е интересно да се види дали зараждащите се готовност за смяна на местоживеещето и намалявящият стремеж да се твори работа до пенсия зависят от размера на доходите. С други думи, дали зараждащите се възделения са неизбежна реакция на житейските обстоятелства, или са стабилен компонент от новите ценности. Както личи от графика 3.1, съществува ясно изразена корелация между доходите и готовността „да се плати цената“ за намираше на работа. Напълно разбираме е, че започването на работа в селскостопанския сектор е прекалено висока цена за по-заможните хора. Но в този случаи липсват крайности - необходимостта да се ангажират с нещо непривлекателно и непрестижно е възможна,

макар и в по-малка степен опция дори за хора с високи доходи. От друга страна смяната на местоживеещето с цел намиране на работа е приемлива цена за респондентите от всички групи, за което прозират възникващи нови нагласи по отношение на социалните роли и юрарии.

Както цяло селскостопанското производство все още се приема в категориите на метода, а не на шанс. Ангажирането със селскостопанска работа в частност, а и с производство като цяло се налага от неблагоприятните обстоятелства. Възможно е защо нагласи да се крият въвеждения, които изискват по-задълбочено проучване. Още сега обаче може да се каже, че в съзнанието на хората „желаната България“ е високо урбанизирана страна, където населението е ангажирано главно с търговска дейност и услуги.

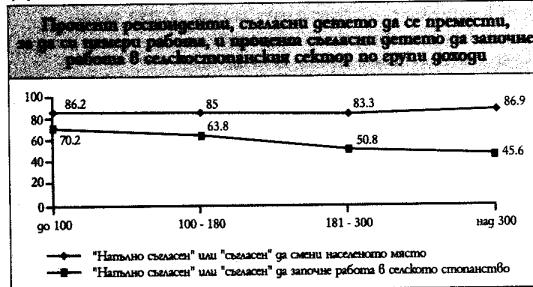
Възделенията по отношение на професионална реализация разкриват също така ясна корелация с етническата идентичност. Сред българското население доминират очакванията за административна, непроизводствена работа - „мъръсната“ работа се очаква да бъде съвршена от някой друг.

Образоването като желана ценност

Образоването категорично се възприема като ценност, докато че липсват ясна мотивация и напълно осъзнани аргументи защо. На въпроса, какво трябва да прави детето ви, ако е без работа или е уволнено, повечето родители (36,3%) допускат, че детето трябва да учи или да се квалифицира. По-малка част (около 34,2%) смятат, че детето не бива да придира и следва да започне каквато и да е работа. Само 15,0% биха препоръчали то да започне частен бизнес. Тези данни показват, че образоването на практика се възприема като фактор за осигуряване на трудини заетост.

Общо е възприятието, че образоването е традиционна българска ценност. Образоване

Графика 3.1

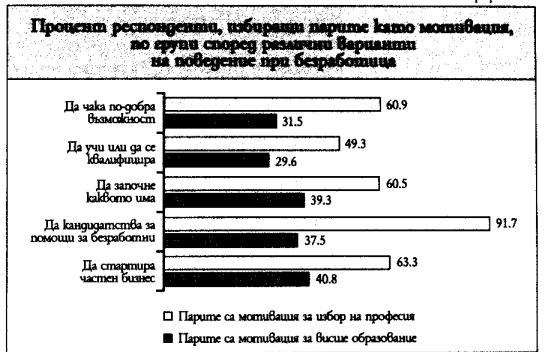
вместо започване на някаква работа е избор, който може да бъде мотивиран по няколко начина. Според най-разпространеното разбиране достъпната работа е ниско платена и родителите биха искали детето им да получи по-добро образование, за да бъде и по-добре по-добро образование, за да бъде и по-добре по-добро образование.

Данните обаче посказват и друго обяснение. Както личи от графика 3.2, по-добрите доходи са по-скоро мотив при намиране на работа и в по-малка степен, когато човек избира да се образова. Има и различия в самите житейски стратегии - хората, които избират обучение и квалификация като алтернатива на безработицата, са мотивирани в по-малка степен от паричния фактор при избор на работа и на университетско образование. Парите, обратното, са водещият мотив при намиране на работа или при канадистване в университет за хора, според които детето им трябва да започне каквато и да е работа или да се "увисне" на социални помощи. Двета варианта (намирането на каквато и да е работа и социални помощи) са единородажки, защо се крият вероятно ниски доходи и житейски модел на ръба на оцеляването. Онзи, които предпочитат да изчакат за по-добри възможности или да се образоват, вероятно просто могат да си го позволят. 50,4% от хората с доходи над 300 лева избират образователната опция срещу 40,4% от хората с доходи между 181 и 300 лева. Демографската част на изследването потвърждава това предположение. Хората с висше образование получават и най-високи доходи: 48,1% от тях имат месечни доходи за домакинство над 300 лева.

Горното предположение се потвърждава и от факта, че вариантът образование и квалификация като решение на проблема с потенциалната безработица е значително по-разпространен сред хората с висше образование и по-високи доходи: избират го 62,3% от висшият статус срещу 39,5% от хората със средно образование. Очевидно по-образованите осъзнават

по-добре важността на образованието и са по-склонни да насочват децата си към студенството скамейки.

Графика 3.2

Другото възможно обяснение за избора на образователната опция е широкият достъп до висше образование. Този достъп е видим по отношение на същинско и достъпните университетски такси, големият брой висши учебни заведения (университети) и тяхното подходящо местоположение. От друга страна, избирали образоването като решение на безработицата, родителят може да осъществи собствените си нереализирани възможности.

В обобщение може да се каже, че образование то се е запазило като традиционна българска ценност. Нещо повече, хората възприемат образоването като заместител на заетостта или като отлагане на заетостта за по-добри времена. Възможно е изборът образование да е допълнително мотивиран и от широкия (все още) достъп до висше образование. Това е особено характерно за хора с по-високи доходи и по-висок образованел статус. Безработицата и малките шансове за успешен частен бизнес са вероятно допълнителни мотиви за избор на образование вместо започване на каквато и да е работа.

**Стремежът
към
университетско
образование се
основава върху
традиционните
културни
ценности, а не
върху
прагматичните
мотиви**

Образоването като част от житейските стратегии

Едната от четирите основни бариери пред успешния бизнес е липсата на умения (68,2%). Нещо повече, 63% твърдят, че не притежават необходимите умения за започване на частен бизнес в момента, а 52% смятат, че няма да ги притежават и след пет години. Същевременно най-често споменаваната опция за избягване на безработицата е чрез образование. За какво образование смята тогава сума, каква е целта човек да се образова?

Общо 66,1% вярват, че десетата им ще имат нужда от университетско образование. Този процент нараства до 89,0 сред хората с висше образование, което говори за инерционни нагласи. Мотивацията за побден избор е знание (76,0%), престиж (57,2%), сигурност (42,3%), труова заетост (37,2%) и пари (34,4%).

Данните показват предишните констатации, че възделението за университетско образование с основават върху традиционните културни ценности, а не върху прагматичните стимули. Те показват също така, че университетското образование не се възприема като прагматичен начин за получаване на по-високи доходи. То е по-скоро „магистрала“ към заплата (т.е. служба), а не към доход (съвързан с дейност на собствен рисък).

Възделението по отношение на висшето образование са учубващо по-сладки спред младите хора (63,5%). Така традиционната ценност на висшето образование се сблъска с нововъзникваща ценностна система. Тези резултати предполагат прецессия, намаляване броя на студентите. Както стана сума, един от възможните мотиви за „търсене“ на образование е да се избегне безработицата. Което нараснат възможности за труова заетост младите хора, образователните нагласи ще отслабват.

Списъкът и подредбата на най-популярните университетски специалности показва каква е

мотивацията на хората, които „търсят“ образование. Повечето хора искат технически да учат икономика (18,4%), право (13,7%), медицина (11,2%) и компютърни науки (7,0%). Само 5,4% биха искали десетата им да станат инженери. Изборът на икономика е напълно разбираем - тя се асоциира с бизнес и обещаваща кариера по отношение на доходите. Специалностите право и компютърни науки могат да се разглеждат като избор в полза на образование, което дава повече възможности за самонаемане и работа в частния сектор. Високият рейтинг на медицината вероятно отразява факта, че в едно застъпвайко общество лекарите са уважавани професионалисти.

Ниският рейтинг на инженерните науки може да се обясни с две причини. Първо, с инерциата във възприемането на тази професия (инженерството се присма предимно в контекста на традиционното машиностроение, а не като постигнутията високи технологии). Второ, след колапса на големите индустриски колоси инженерите са широко застъпени сред безработните, особено сред възрастовата група на 45 - 55-годишните.

Следователно в контекста на възделението образователният избор може да се интерпретира като пореден признак за постепенно преориентиране към пазарно ориентирани житейски стратегии. Същевременно обаче е запазена нагласата да се различава на държавата. Повечето респонденти биха искали десетата им да учи върховно училище (68,5%) гору да са достатъчно състоятелни и да могат да си позволят да плащат за частно.

На практика това е възделение за свободен и рабен достъп до образование, разделядан като основно човешко право, което не трябва да е въпрос на финансово възможности. Изборът на частните училища е най-висок сред младите хора (39,4%).

Данните показват, че възрастта е единственият съществен фактор, който диференцира възделението за висше образование в различните изследвани групи. Младите хора се изпра-

ват срещу традиционните и до известна степен самовъзпроизвеждащи се ценности на техните родители. Нещо повече, те изразяват повече доверие към частната образователна система.

Къде да се следва?

Повечето респонденти предпочита обучение в родното населено място. Едва 39,3% от респондентите, които живеят в малки населени места, биха желали десетата им да завършият средно образование в друг град или да имат такава възможност. Това може да се обясни донякъде с финансови затруднения - преместването в друго населено място обикновено е съпроводено с по-високи разходи за издръжка. Аналогично едва 19,1% биха се решили да изпратят детето си в друга държава, за да завърши средно образование.

Друг показвател за нивото на образователните възделения може да бъде извлечен от времевия хоризонт кога детето да започне да чете и кога да работи. Повечето хора (64,1%) биха предпочели десетата им да знаят алфавита, преди да тръгнат на училище; 13,7% - на възраст между 3 и 5 години. Всички изследвани групи предвиждат десетата им да завършат общеобразователно училище на 18 години. Тъй като сегашната образователна система предлагат по-дългосрочни и отдалечени във времето образователни схеми, съществуващите възделения изпреварват предлаганите от образователната система възможности. От друга страна по-съществените срокове, които предвиждат родителите, прозапичат и от стрепеска им да дават по-конкурентен старт на детето си.

Прагматизирането и пазарното ориентиране на средното образование личи и от факторния анализ на данните от стандартизираните и структурираните интервюта. По-голямата част от едната смята, че средното образование трябва да се модернизира и обърне към потребностите на пазара, което отговаря на напълно на очакванията и желанията на хо-

рама. На тези категории съответства ясната аспирация на гражданиите да преминават от средно към средно специално образование.

Помощна обаче е категорията в образователните възделения на граждани, описваща аспирации за „победигане на образование с едно ниво над себе си“. Желанията за средно специално образование се изразят в желанията за висше образование, а от своя страна желанията за висше образование целят образование в чужбина.

Тези аспирации на граждани са определени от във противоположни разбирания на висшето образование - единото прагматично, а другото духовно. Прагматизирането на висшето образование не би отговорило на възделенията на хората, които очакват от висшето образование духовност и култура. От друга страна традиционните духовни очаквания към висшето образование вече не могат да бъдат удовлетворени напълно от българското висше образование. И в двата случая образователната система в страната е не отговаря напълно на съществуващите възделения.

В обобщение може да се каже, че съществуват високи, ясни и прагматични възделения към средното образование. Възделението по отношение на университетското образование са по-нейски и противоречиви, формирани от комплексни фактори, свързани с традиционни стереотипи, културни ценности и житейски обстоятелства.

Интересно е да се проследи корелацията между възделението към висше образование за децата и собствените културни практики, като например последната книга, която е прочел респондентът през тази година. Оказва се, че хората, които избират за децата си висше образование, най-често предпочитат да четат романи (14,8%), любовни истории (11,1%) и криминални четива (10,6%). Още полюбопитно е, че 33,8% от родителите, които избират висше образование за децата си, не са прочели никој една книга през последна

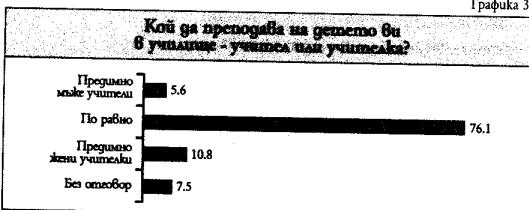
та година (плос 3,1%, които не помнят каква са прочели).

Семейство и семейни отношения

Нагласите за желания брой деца в семейството са съвсеменно консистентни във всички изследвани групи. Както и в други секции на изследването, нагласите за броя на децата се извеждат от очакванията към следващото поколение – т.е. респондентите отговаряха на колко деца биха искали да имат самите те, а колко деца биха искали да имат техните деца. Средната стойност на тези очаквания е близка до във деца за всички региони, медианата на отговорите (средна стойност, над и под която има равен брой случаи) е също във деца за всички изследвани групи.

Дали подобни въжденията са силни или слаби, може да се оценят, ако получените стойности се сравнят с данните за сегашното състояние (т.е. колко деца в момента имат самите респонденти). Данните показват високи въждения по отношение броя на децата: едно дете имат в момента 34,8% от родители, докато само 12,4% биха желали и техните деца да имат също по едно дете. По същия начин 73,0% от респондентите биха желали пъхнато дете да има във деца, докато в момента с по във деца са 53,1% от респондентите. Следователно преобладават нагласите към нарастване броя на децата от едно на две. В по-малка степен обаче е изявено въждение

Графика 3.3

лечището децата на нашите деца да имат по три деца. Показателно е, че нагласите за модел на семейство с две деца са най-изразени сред хората, които нямат деца в момента: 79,4% биха предпочели пъхнато дете да има две деца; само 10% – три, а 10,6% – едно дете.

Други предполагани фактори, които могат да определят нагласите за побече деца, са нивото на доходите, образоването и общото удовлетворение от живота. Наистина образоването влияе съществено, ала нееднозначно върху нагласите за по-голям брой деца: группыте с по средно образование (2,10 средна стойност на очакванията брой деца) и тези с над средно образование (2,09) показват по-високи въждения. По-ниски въжденията се регистрират при респондентите със средно образование (1,97). Съществен фактор за тези нагласи е общото удовлетворение от живота, което значимо влияе върху желанията брой на децата. И въпреки че общото удовлетворение от живота се влияе от нивото на доходите, сами по себе си доходите не предполагат очаквания за по-голям брой деца. Тези данни пораждат хипотезата, че семенните въждения се определят по-скоро от такива фактори като културни ценности, личностни качества и образователен статус, отколкото от общия икономически статус. Религиозната принадлежност също не се проявява като съществен фактор за по-ярко изразени въждения по отношение броя на децата.

Въжденията за по-голям брой деца имат ясна връзка с очакванията брой пристигали на децата. Нагласите за побече деца се оказват взаимно свързани с очакванията за екстравергин и социализиращ тип поведение. В този смисъл желанията за по-голям брой деца са обусловени и от чисто психологически фактори, заложени в естествената потребност от възпроизвеждане на психическите качества на родителя.

Влиянието на образователния статус е интересна проекция на тези психологически и кул-

туларни фактори. Като че ли съществуват две паралелни системи на семенните ценности. Първата е старата, традиционна система, към която хората са с по-средно образование се прибраят пасивно. Втората система е свързана със съвременното възраждане на семенните ценности – споделена от хора с по-високо образование. Активизирането на традиционните семенни ценности е предизвикателство и шанс за подобряване демографската картина на България.

Характеристики на модерни ценности по отношение на семейството се очертават и по пътят нагласите към вътрешносеменните отношения и по-конкретно – към развода и отношенията между половете. Отговорите на свързаните с тези проблеми въпроси разкриват съвсеменно модерни разбирания за семейството: 66,8% биха приели пъхнато дете да има приятел, чийто родители са разведени. Отново този факт показва, че нова семенна култура е по-близок срещу младите (75,1%) и образованите хора (80,1%). Старата семенна култура доминира срещу респондентите от по-малките населени места. Но гори и сред тях една пета не отричат напълно приятелството с дете на разведен родители.

Подобни са и разбиранията за отношенията между половете. Повечето от родителите,

които биха искали децата им да имат по във деца, предпочитат те да са едно момче и едно момиче (53,2%) или завърбват, че няма значение (32,7%). Това означава, че налице са незначителни същественства за наличие на културни предпочитания в полза на мъжкия пол: само 7,5% биха предпочели две момчета срещу 5,3% за момичета. Няма и значима разлика между отговорите на мъжете и жените по този въпрос.

Други данни също потвърждават горния

извод за очакван баланс между половете и техните роли: 71,3% от респондентите биха предпочели техният син да общува с представители и на двата пола и съответно 70,3% твърдят, че бъщера им трябва да общува с

Съществуват неубийствени нагласи за балансирано присъствие на двата пола сред учителското съсловие

Културни ценности и нагласи

В проучването от ноември 1998 бяха включени и въпроси от Световното проучване на ценностите (1990 - 1993). Въпреки възможното наличие на технически различия по отношение на извадките и изследователските методи те са незначителни и резултатите позволяват да се съ сравняват промените в културните ценности, настъпили между 1990 - 1993 г. Най-малкото съвсемелните данни отразяват промените в юрисдикцията от ценности, ако не и детайлите в проценти.

Данните, обобщени в таблица 3.1, разкриват

Таблица 3.1

Проценти респонденти, посочили 11 качества със съществено значение за възпитанието на децата във всяка	
Валиден процент:	1998
Трудолюбие	83,9
Отговорност	80,8
Решителност	54,5
Икономичност (спестливост)	54,1
Независимост	52,2
Добри обичаи	50,3
Тolerантност	45
Въображение	20,4
Почитеност	12
Вира	10,7
Липса на егоизъм	4,6
1990 - 1993	91,0
	68,0
	41,0
	39,0
	62,0
	72,0
	52,0
	16,0
	19,0
	11,0
	22,0

гве основни ценности, които постоянно получават високи стойности и в гвете ценостни юерархии: трудолюбие и отговорност. Промяната в ценостите през последните

скала) е 30,3% спрямо 40% за периода 1990 - 1993 г. От друга страна според данните от ноемврийското проучване на въздушенята 50,5% вярват, че *светът е станал по-лош днес от този, в който са расли техните родители.*

Източници и достъп до информация

Националната телевизия си остава основен източник на информация за всички аудитории (87,5%). Централната преса има почти фиктивно по-ниски комуникативни възможности на ниво 49,1%, следвана от сърдъжното радио (43%). Тези данни са консистентни с резултатите от други проучвания върху комуникациите.

Над половина от респондентите предпочитат преди всичко игрални филми (51,5%). След тях се наредят новините (48,2%), семейните телевизионни филми (36,5%) и спортните и развлекателните предавания (28,8%). Тази юерархия е сравнително устойчива сред всички групи с някои разбирами особености: за хората с висше образование документалните предавания са на трето място. Хората с делови опит учудващо поставят спортните предавания на трето място (40%), докато икономическите предавания са далеч зад спортните (14,1%). Като цяло най-ниски са очакванията за реклами (1,8%), културни (7,5%) и икономически (10,7%) предавания. Политическите предавания са сравнително високо търсени (17,0%), но все пак се класират след музикалните (17,7%).

Общите данни за очакванията към телевизията показват преочертания към развлекателните програми и новините. Въпреки високата чувствителност към темата и проблемите на доходите интересът към икономическите предавания е изненадващо слаб. Все пак трябва да се има предвид, че в момента националната телевизия не предлага специализирани

Таблица 3.2

Източници на информация и основна аудитория на съответната медия	
Вид медиа:	Най-голяма аудитория сред:
Национална ТВ	Средни по големина градобе, средно и под средно образование
Национално радио	Високо образование, малка студенческа аудитория, малки населени места
Частни радиостанции с национален обхват	Ниска възраст, по-големи градобе и София, високо образование
Частни ТВ / Кабелни ТВ	Ниска възраст, високо образование, големи населени места
Местни радиостанции	Неструктурирана аудитория, средни по големина градобе
Централна преса	Средна възраст, регионални центрове, средни по големина градобе
Местна преса	Неструктурирана аудитория, регионални центрове, ниска възраст
Партийна преса	Висока възраст
Интернет	Високо образование, ниска възраст

шест години изглежда вътрешно консистентна въпреки възможните методологически различия: наблагодава се общо укрепване на прагматичните ценности, които отразяват ежедневието в икономически трудна среда. Пет години икономическа криза са довели до по-ниски въздушения по отношение на толерантност, липса на егоизъг и добри обноски. Също така българите са становали по-малко добърчици - през ноември 1998 само 11% от респондентите смятат, че на хората може да се върба, докато през 1993 така са смятани почти една трета.

Визията за удовлетвореност от живота приблизи съществено разбиране на ценостните промени. Сравнени с данните от Световното проучване на ценостите (1990-1993), удовлетворенето от живота е спадало с 10%. Делът на доволните от живота (процент оценки 6-10 от десетбална

шкала) е 50,3% спрямо 56% за периода 1990 - 1993 г.

От друга страна според данните от ноемврийското проучване на въздушенята 50,5% вярват, че *светът е станал по-лош днес от този, в който са расли техните родители.*

аналитични икономически предавания, така че търсенето вероятно следва предлагането.

Потребителско поведение и нагласи

Проучването показва, че средната възраст на притежаваните лични автомобили е 14 години. Това интересен индикатор на българските потребителски нагласи.

Около половина от анкетираните (48,5%) търсят, че никога не са отказвали покупката на продукт поради лошо обслужване. Този процент достига 54% в по-малките населени места. Но действителната мотивация за качество на услугите в реална покупателна ситуация е много по-ниска и практически липсва. Проучване на А.С.А. за реалната покупателна мотивация показва, че само 2,5% от потребителятите мотивирани покупката са с високо качество на търговското обслужване и само 0,5% биха отказали покупка поради ниско качество на обслужването.

Водещите покупателни мотивации са цената на стоката, следвана от нейното качество. Повечето потребители (56,8%) биха предпочели да търсят по-добра цена, вместо да купуват всичко необходимо за едно място, но по-скъпо (и съответно да спестят време). Аналогично 44,8% залагат на по-голямо количество евтини колбаси за 5 лв., вместо да купят по-малко количество скъпи колбаси за 5 лв. (35,5%).

Независимо от това започват да се проявяват начинки на съвременната потребителска култура, както и изисквания за качество. Съвременните потребителски въздушения са особено видими, когато се прави избор между скъпи хранителни продукти с регистриран произход (52,2%) и евтини хранителни продукти с нерегистриран произход (25,7%). Аналогичен избор се прави по отношение на екологично чистите хани. Това означава, че относителното място на фактора „качество“

нараства в потребителската мотивация. Тази тенденция е особено значима, когато качеството на продукта означава хранителна хигиена и екологичност на продуктите. Независимо от всичко търсенето на най-добра цена все още доминира потребителските практики.

Раса, етнос и въздушения за толерантност

Запитани на кого биха дали апартамента си под наем, ако търсят наемател и ако всички други условия са равни, 40,2% от респондентите посочват българи. Погоден подход се споменава от всички групи, достигащи 43% за жителите на големите градобе. Вариантът няма значение, ако всички други условия са равни, се е второ място с 37,8%.

Предпочитането на наематели - представители на определени националности, съставлява несъществен процент от отговорите за идлата изважда (0,6% посочват като отговор „русици“). Макар че определени различия в предпочитанията се наблюдават сред младите хора, сред хората с висше образование и хората с високи доходи, всички те предпочитат западноевропейски или американски наематели.

Както личи от таблица 3.3, най-висока степен на нетолерантност има към хората от ромски произход (78,3% от респондентите не биха желали роми за съседи), следвани от бивши затворници (68,3%). Сравнени с данните, получени от Световното проучване на ценостите, числата показват намаляваща степен на нетолерантност сред всички изброени групи. Обаче въпреки оптимистичната тенденция нетолерантността да намалява следва да се има предвид неблагоприятната стартираща позиция на българското общество в това отношение. Световното изследване на цен-

До ден днешен преходът към пазарна икономика не е стимулирал напълняване на властовата зависимост

Най-висок степен на нетолерантност има към хората от ромски произход

Таблица 3.3

Процент респонденти, които не желаят различни групи за своите съседи		
Валиден процент:		
Сортимани по 1998	1998	1990-1993*
Българи	0.8	-
Роми	78.3	-
Етнически турци	29.5	-
Иммигранти в България	22.5	34
С друга религиозна вяра	19.2	-
Бивши затворници	68.3	-
Хора от друга раса	25.7	39
Болни от СПИН	51	63
Разбредени	9	-
Хомосексуалисти	56	68

* В „Съществото на изследване на ценности“ въпросът е зададен в същата форма, но без такива опции, докато тук са добавени други опции. Възможно е това да е искажка на съпоставимостта на резултатите.

ностите (1990-1993) подкрепя България на второ място в скалата на нетолерантност срещу 42 страни след Литва и преди Румъния. Степента на нетолерантност е значително по-висока срещу респонденти с българска етническа идентичност, срещу жителите на малки и средни населени места, срещу по-възрастните и срещу хора с по-ниско образование. Върху равнището на нетолерантност не оказват съществено влияние доходите и полът.

Друго проучване, извършено от Института за пазарна икономика и А.С.А., разкрива тенденцията към самоизолация на българите в райони с етнически малцинства. Например, докато 25,6% от родителите българи биха възразили детето им да има приятел турче, само 1,9% от родителите турци биха имали против детето им да има приятел българче. Още по-критичен е масабът на самоизолацията на българите от ромските общности: нито един родител-ром не би имал против детето му да има приятел, българче, докато само 42,1% от българските родители са против детето им да има за приятел циганче. Интересно е, че представителите на турската общност съ-

що показват тенденция към самоизолация от ромската общност: 36,1% от родителите турци са против циганче приятел на детето им, докато само 1,4% от родителите роми не желаят турче за приятел на детето си.

Данните обаче не разкриват наличието на етническо напрежение или конфликти, провокирани от споменатите тенденции на самоизолация и нетолерантност - само 2,9% от етническите турци са мнение, че в региона, където живеят, има етническо напрежение. Процентът на българите, които виждат етническо напрекъсване в районите, където живеят, е по-висок, но въпреки това все още несъществен (5,5%). Този процент при ромските общности достига 16,7.

Само 19% от респондентите заявяват, че имат външи българско знаме. Този процент се увеличава само до 20,3% за респондентите, заявили българска етническа принадлежност. От друга страна, 76,2% от респондентите биха желали в паспортиране на десетата им да пише българин; 8,2% - европеец и 8,9% - гражданин на света. Тези данни показват, че сред респондентите няма отклоени националистически възждания.

Солидарност

При уговорката, че респондентите получават достащично високи месечни доходи (т.е. могат да си позволяват да карат колата си всеки ден и да помогнат на своите родители), повечето от тях (61,1%) са съгласни да преотстъпят поне една минимална заплата за борба с бедността в страната (33,4% биха дали до една минимална заплата, 11,3% - две минимални, а 15,4% - над една минимална заплата). Само 21% заявяват „аз се оправям сам, нека другите се оправят сами, а останалите нямат отговор на въпроса.“

Следователно свидетели сме на висока степен на солидарност. Както личи от графика

3.4, няма значима корелация склонността към солидарност и нивото на доходите. Това на всичка съне във преподобления. Първо, възделението по отношение на солидарност и съпричастие са социално желани, остават в сферата на желанието, но още не се превръщат в конкретна практика. Тази хипотеза може да се провери, като се попърси консистентност между възделението за солидарност и други събрани със солидарността ценности, като липса на егоизъм. Вторият възможен подход е да се открие дали има бърза между склонността към солидарност и избора на източник на доходи (вържавна работа или предприемачество) или между склонността към солидарност и социални нагласи. Този подход се гради върху презумпцията, че ако са по-склонни към солидарни действия, хората по-скоро ще отхвърлят опции от рода „Аз се справям сам, нека останалите да се справят сами“.

На практика и въвежте предположения до известна степен са консистентни. Нагласите към солидарност и съпричастие не корелират значимо със скалата на нетолерантност и със „скалата на алtruизъм“. В същото време съществува ясна корелация между нагласите към солидарност, от една страна, и прообръжните и просоциалните ценности, от друга: 76,2% от хората предпочитат вържавна служба за своето семе, посочват на какъвто съпричастно ориентиран вариант, докато сред респондентите, които предпочитат частния сектор като източник за заетост на своято семе, този процент е 67,1%. По същия начин 77% от респондентите, предпочитати по-голяма социална отговорност на вържавата при по-големи данъци, са склонни към солидарност и съпричастие, докато при избралият варианта по-ниски данъци, но всеки да е отговорен за събата си, процентът е 69.

Следователно възделението за солидарност се проявява в непрактическо и неконсистентно ценностно равнище. Много по-вероятно е те да са мотивирани от висока соци-

ална желателност. В същото време възделението корелира с прообръжните и просоциалните ценности. От една страна, хората говорят за солидарност, но, от друга, отхвърлят перспективата да се грижат сами за себе си.

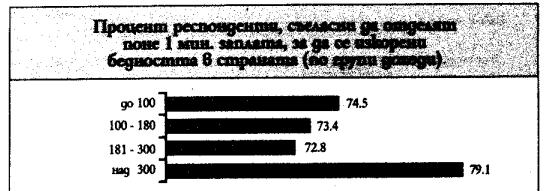
В същото време готовността да се прояви солидарност под формата на готовност да се даде част от заплатата за преодоляване на бедността в страната може да бъде индиректен знак за склонност към социално изключване. Паричният принос в полза на каузата против бедността може да се интерпретира не като акт на солидарност, но по-скоро като цена, необходима, „за да ги държим на страна“ - било то представителите на икономически неравнопоставени групи или проблема като такъв.

Една от интересните промени в нагласите, уловени от втория етап на проучването (април 1999), се отнася именно до намаляващата нетолерантност. Конфликтът в Косово води до намаляване на нетолерантността най-вече по отношение на ромите, но общата тенденция засяга повечето потенциални групи. Както личи от графика 3.5, нетолерантността спрямо ромите намалява с около 10%, към хората от друга раса - с 6,8%, към бивши затворници - с 5,6%, към хомосексуалисти - с 4% и към имигранти в България - с около 2%.

Само при болниите от СПИН наблюдава се нетолерантност, остава същото, а по отношение на турците се наблюдава единопроцентно увеличение. Излезда, войната в съседство е изиграла отрезвяваща роля по отношение на

**Данните не
разкриват
наличието на
етническо
напрежение или
конфликти,
провокирани от
самоизолация и
нетолерантност**

Графика 3.4

Конфликтът в Косово напали равните на нетolerантност. Войната в съседство нагледно показва какви могат да бъдат последиците от агресивна нетolerантност

възприятието на другостта, като нагледно показва какви могат да бъдат реалните последици от победена до крайност нетolerантност. От друга страна слабото покачване на нетolerантността по отношение на турските вероятно отразява страхът от повторяване на косовския прецедент и в България.

Допълнителният анализ на данните показва, че по-слаба склонност към солидарност и толерантност изявяват респондентите, според които правата страна в конфликта в Косово е по-скоро Сърбия или заместа неутралистка позиция (*чии една от двете страни не е права*). Този извод може да се направи, като се кръстоподобят отговорите на въпроса „Коя страна в конфликта е по-права?“, с отговорите, които същите респонденти са давали на въпроси от блока за нагласи към солидарност и толерантност през ноември 1998. Това означава, че сравненията разкриват различията в нагласите, изразени от респонденти през 1998 и засилни впоследствие различни позиции по отношение на косовската криза през 1999.

Графика 3.5

Направеното сравнение показва, че респондентите, според които *NATO е по-правата страна*, се провяват като по-склонни към солидарност (20,3% от бихъ отговори показват от *две минимални затлати за изкореняване на бедността в страната*). При респондентите, според които *Сърбия е по-правата страна*, този процент е 14,9, а за онзи, които смятат, че *ито едната от двете страни има право* - 14,6.

Както и цяло резултатите потвърждават хипотезата, че сред аргументацията на респондентите в полза на НАТО като по-правата страна в конфликта преобладават моралните добродетели (оттам и по-голямата склонност към солидарност и действия). В същото време остава непотвърдено предположението, че в основата на просръбските нагласи лежи по-висока склонност към солидарност. Неутралистки и просръбски настроенията респонденти се възприемат по-скоро от прагматични подбуди.

От друга страна данните по отношение на нагласи към солидарност и толерантност още веднък потвърждават извода, че моралната аргументация по отношение на косовския конфликт не бе достатъчно добре възприета от гражданството. Не само защото самите послания са били формулирани погрешно, а понеже самото равнение на нетolerантност сред обществото като цяло е високо и съответно то е по-слабо възприемично към подобна аргументация. В същото време на публиката не бяха представени убедителни прагматични аргументи в полза на тази позиция, към каквито тя е по-възприемчива. Ала най-важната причина за този комуникационен неуспех като че ли се крие във факта, че от самото начало войната в Югославия бе представена като нечия *чужда*, а не *наша война*.

Визията - следващата крачка

Както бе споменато в началото, картината на възделените е част от по-общия проблем - формулирането на визия за страната. Следващата крачка, която търпъра предстои, е изграждането на визия като дългосрочен перспективен проект и основа на политическо действие.

Очертаната картина на възделените дава интересен материал за размисъл в тази насока. Тя са ориентация на желаното и постижимото, на онова, за което може да бъде мобилизирана обществена подкрепа. Оттук нападък елинът би трябвало да има предвид тази картина при формулирането на текущата и дългосрочна политика, на визия за страната.

До голяма степен забавата при формулирането на визия се дължи на простиляването почти цяло десетилетие „преходна ситуация“. Текуществото, несигурността бе сред най-важните основни параметри. Самите елини, от които се очаква да формулират визия, също бяха в постоянно процес на преподгреба, на вътрешни размествания и преразпределения. В подобна среда хоризонтът на взиманите решения както в икономически, така и в социален план бе скъсен неизмерено, поради което бе обективно небъзможно да се мисли в дългосрочна перспектива. И съответно - да се градят визии. Макар че именно в преходна среда, когато се преподреждат самите фундаменти на обществото, визията е особено важна.

Друга причина, поради която формулирането на визии остана на заден план, бе некритично усвояване на чужди проекти и модели. Този процес бе настърен и от свързаността на българското общество и неговия елит в частност. Освен това наличието на готови чужди модели

поставя под съмнение изобщо необходимостта от „локална“ визия по принципа „какво толкова измисляме, когато нещата са ясни“.

Артикулирана или не, визията присъства латентно, нейни елементи се съхраняват във всяко едно конкретно решение с дългосрочни последици. Проблемът е там, че когато визията не е артикулирана директно, тя може да се разминава с възделените на хората.

Доскоро самият характер на промените, тяхната мащаб позволяваща да се отлага формулирането на визия. Ролята на визия може да играе най-общата (но и груба) рамка на концептуалното съхранение на търбия, колкото и заясня, спас на трансформацията - преход към свободно демократично общество, основано на свободни пазарни отношения, с трайно усещане за европейска принадлежност. С всеки изменен обичай подобна обобщена формулировка става все по-нестатъчна и изисква съюзта конкретизация. След като вече сме свидетели на юготрайна икономическа и политическа стабилизация, формулирането и комуникирането на конкретна визия за страната в близките десетилетия става не просто възможност, но и особено наложено.

По отношение на цивилизационна принадлежност преобладаващата част от българите желае страната им да бъде ориентирана към Европа. Усещането за европейска принадлежност придоби по-конкретни очертания след конфликта в Косово. Той също така насячи и задълбочи чувствителността на българите към проблема за сигурността. Стабилността се очертава като основна компонента на

цивилизационните възждения. По същия начин резултатите от проучването очертава по-ясно нагласите по отношение външнополитическата ориентация на страната най-вече към Европейския съюз, а в областта на сигурността - към НАТО.

Заключение

Артикулирана или не, визията присъства латентно, нейни елементи се съхраняват във всяко едно конкретно решение с дългосрочни последици

*Сериозният дебат
по външната
на страната
предстои*

Вътрешните аспекти на външненията също дават интресен материал за размисъл. Сред бъгарите проговарват да доминират пессимистичните очаквания, даже на фона на подобряващата се ситуация в страната. Излежка стават събитията на своеобразна инициатива във външните импулси, според които трябва да се намага промяна от положителен опит, за да се извърши споменатът от први години неуспешен преход.

В този аспект вероятно трябва да се разглеждат очакванията по отношение към държавата. Бъгарите ѝ отреждат стратегическа роля, евентуално не като единствен субект, способен да осигури и да осъществи пехните външения. Интересни са в този план външненията и очакванията по отношение на демокрацията, разчитането на бизнеса, социалната сигурност, корупцията и емиграцията. Във всички аспекти по един или друг начин "надничат" държавата.

Най-същите, проучването разкрива интересна картина на самовъзприятието на бъгарина, на неговите външнения по отношение на образование, заетост, отношения с други етноси, склонност към прояви на солидарност.

В крайна сметка проучването откровува един

колективен образ на България, погледнат през призмата на външненията, външните импулси и очакванията. Този образ може да послужи като изходна точка за по-нататъшно конкретизиране на донастроиване на текущата политика, базирана върху оформлящата се визия за страната.

Визията е обобщаваша рамка, в която се вписват отдельните политически решения, сложна мозаика от различни елементи, които формират картина на "Желаната България". Опитът на други страни, избръщи успешен преход към демокрация и пазарна икономика показва колко важно е наличието на визия като инструмент на ефективната динамична политика.

Формулирането и обосноваването на визия обаче е отговорност най-вече на елитата. В това отношение едното се все още длъжник на общество. Сериозният дебат по визията на страната предстои и в интерес на всички е той да се състои както по-бързо и да ангажира възможно най-широк кръг участници. Картината на външненията, представена в този сборник, може да се претвори като един от главите в този предстоящ дебат, принос към оформяне на консенсус.

Анекси

Основни резултати от стандартизираните интервюта (ноември 1998)

	Национална издаваща	Голям град	Малък град и село	С близо-нес-спит	Под 38 г.	Висше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюслем.	Турци	Роми
1. Каква трябва да бъде ориентацията на България? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Към Европа	65.5	69.0	63.2	70.2	73.5	67.6	69.9	62.5	65.1	75.0	66.0	62.1
Към славянските народи	15.1	12.9	16.5	8.5	7.6	15.4	15.9	14.5	17.1	4.4	0	8.6
Към Азия	0.5	0.2	0.7	1.1	1.0	0.7	0.6	0.5	0.4	1.5	0	1.7
Като кръстовъг между Европа и Азия	8.7	10.6	7.7	14.4	11.3	14.0	8.2	9.1	8.6	4.4	12.0	10.3
Друго (даке)	1.9	2.8	1.4	1.1	1.0	2.2	1.3	2.5	1.9	0	4.0	1.7
Без отговор	8.2	4.5	10.4	4.8	5.5	0	5.1	10.9	6.7	14.7	16.0	15.5
2. Кои от изброяните страни или групи страни трябва да служи като модел за България? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Швеция	26.8	31.9	23.6	26.6	26.2	35.3	28.3	25.6	26.8	29.4	14.0	5.2
Азиатски "тигри"	1.3	1.9	1.0	1.1	2.4	0	1.7	1.0	1.5	0	0	1.7
САЩ	12.2	9.2	14.1	13.8	16.5	9.6	12.2	12.2	10.9	17.8	16.0	25.8
Русия	5.4	2.6	7.3	4.8	1.8	0.7	5.1	5.8	6.2	0	0	5.2
Испания	1.6	2.8	0.7	0.5	1.3	2.2	1.9	1.3	1.7	2.9	0	0
Германия	2.3	25.1	21.7	29.8	27.3	25.7	28.1	18.6	23.4	13.2	34.0	20.7
Гърция	2.3	3.1	1.9	2.1	1.6	0.7	2.6	2.0	2.3	2.9	2.0	1.7
Турция	1.1	0.9	1.1	1.1	1.3	1.5	0.6	1.5	0.2	4.4	8.0	5.2
Страните от Централна Европа (Полша, Чехия, Унгария)	8.7	6.6	10.1	10.6	7.9	11.8	7.9	9.4	8.3	5.9	2.0	3.4
Латинска Америка	0.2	0	0.3	0	0.3	0	0.2	0.2	0.1	0	0	1.7
Никой	7.4	10.6	5.6	6.9	6.3	11.0	8.0	8.6	7.9	4.4	4.0	1.7
Без отговор	10.2	5.4	12.8	2.7	7.1	1.5	5.6	13.9	7.8	19.1	20.0	27.8
3. Отношението към коя от изброяните страни трябва да бъде най- важна за българската външна политика? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Македония	7.4	6.8	7.8	6.9	7.9	8.1	8.2	6.8	7.8	7.4	12.0	0
Сърбия	1.6	1.6	1.4	1.1	1.3	0.7	1.9	1.3	1.7	1.5	0	1.7
Румъния	0.7	0.9	0.6	0.5	0.5	0.7	0.4	1.0	0.7	1.5	0	0
САЩ	13.1	12.9	13.2	12.2	16.8	11	13.5	12.8	12.4	16.2	10.0	24.1
Русия	17	15	18.4	16	10.8	17.6	17.4	16.7	17.9	18.2	4.0	12.1
Германия	20	25.6	16.4	26	25.5	25.7	24.9	15.7	20.4	22.1	18.0	17.2
Гърция	2.3	1.6	2.7	2.7	1.8	0.7	2.4	2.1	1.9	7.4	2.0	1.7
Турция	3.5	3.1	3.7	2.1	4.5	2.2	2.8	4.0	2.0	7.4	16.0	12.1
Централна Европа (Полша, Чехия, Унгария)	11.5	12.0	11.4	12.8	10.5	11	10.1	12.7	12.8	2.9	8.0	5.2
Друго	7.7	8.7	7.3	11.2	6.8	16.9	7.7	7.8	8.0	0	4.0	0
Без отговор	15.2	11.5	17.1	9.6	13.6	5.1	10.7	19.1	13.4	17.8	30.0	25.9
4. Кои от изброените условия пречи на интеграцията на България в ЕС и кое има значение? ПО ЕДИН ОТГОВОР НА РЕД: Валиден процент												
По-скоро пречи												
Планът на кризиса	7.7	5.1	9.7	11.2	7.8	8.1	8.2	6.8	7.8	7.4	3.4	16.1
Всекионот производство	17.7	15.3	19.3	22.4	16.8	21.5	17.8	17.6	17.3	15.9	26.3	28.0
Атомната и електроцентрала	35.4	34.7	36.0	31.4	33.9	37.3	36.1	34.8	35.1	18.0	38.7	52.0
Обществените тютюни в България са добра	39.4	35.3	41.9	45.8	41.9	44.3	34.8	43.4	40.1	31.9	28.6	36.7
Цените на никотин продукти и услуги (електричество, свободни, земеделие) са предизвикани	39.8	40.5	38.1	41.3	38.6	37.6	38.8	40.7	40.3	32.5	55.6	32.4
Икономиката ни не е ефективна	91.0	93.2	89.4	90.9	91.0	90.8	89.5	92.4	90.9	95.8	91.9	87.1
Липсват строги стандарти за качество и стриктен контрол	86.3	92.1	87.3	89.9	91.4	92.0	88.6	88.9	89.1	89.0	88.9	89.0
Равнището на престъпността е прекалено високо	87.4	87.3	87.4	88.4	87.4	82.8	87.1	87.6	86.6	93.9	95.2	87.6
Трудът на българите е по-непрекъснателен, отколкото на европееците	55.8	58.5	53.5	55.3	55.1	60.2	57.1	54.5	52.9	79.2	77.4	64.7
5. Владеете ли чужд език? Процент												
Да - добре	14.1	15.5	13	18.1	21	30.1	13.3	14.7	10.2	5.9	72.0	27.8
Да - частично	29.1	36.9	24.8	39.9	37.3	50.7	28.3	29.9	31.3	22.1	20.0	10.3
Общ (както и да е език)	43.2	52.4	37.8	58	58.3	60.8	41.6	44.6	41.6	28.0	32.0	37.9
Не	55.0	45.5	60.5	39.4	39.6	18.4	56.2	54	56.3	72.1	6.0	62.1
Без отговор	1.8	2.1	1.7	2.7	2.1	0.7	2.2	1.5	2.1	0	2.0	0
6. Ако да има частично, кой? Валиден процент												
Английски	34.4	49.8	22.1	34.5	55.4	59.1	32.7	35.9	40.1	28.3	0	10.0
Френски	14.7	18.7	10.9	12.7	10.7	16.4	12.8	15.9	16.0	15.8	8.5	5.0
Немски	16.1	19.1	13.5	22.7	15.2	24.5	20.8	12.2	19.5	6.3	0	0
Италиански	1.2	2.7	0	0.9	1.3	0.9	0.4	1.9	1.5	0	0	0
Испански	1.8	2.7	1.1	0	2.2	2.7	0.4	3.0	2.0	0	2.1	0
Руски	45.9	51.1	41.6	50.9	37.9	54.5	44.7	46.7	52.4	31.6	8.5	10.0
Турски	16.5	6.4	27.0	11.6	14.3	3.6	18.6	18.1	5.7	42.1	88.0	75.6
Гърци	3.6	1.3	5.6	4.5	2.7	1.8	3.1	4.1	4.0	0	0	0
Румънски	2.2	0.9	2.6	0	0.9	0	2.7	1.9	2.5	0	0	0
Друг:	3.6	2.7	4.1	3.6	4.5	4.5	3.5	3.7	2.7	0	0	25.0

	Национална извадка	Голям град	Малък град и село	С бизнес опит	Под 36 г.	Висше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсъм.	Турци	Роми
--	--------------------	------------	-------------------	---------------	-----------	-------------------	------	------	----------------	----------------	-------	------

7. Ком да чужди езика бихте искали да владеете дветето ви? Кой от тях да бъде първи и коя втори чужд език (САМО ДВА ОТГОВОРА В ТАБЛИЦАТА)

Валиден процент - Първи език												
Английски	76.8	81.4	73.1	61.1	85	79.7	76.6	76.5	78.9	72.1	46.8	81.4
Френски	4.3	4.6	4.1	2.2	2.2	6.1	3.6	4.8	4.7	2.9	2.1	0
Немски	8.4	7.2	8.3	10.3	3.6	6.6	6.6	8.2	8.9	7.4	4.5	2.3
Италиански	0.9	1	0.8	1.1	1.4	0.7	1.0	0.7	0.9	0	0	0
Испански	0.7	0.5	0.8	0	1.4	0	1.0	0.4	0.6	0	0	4.5
Руски	4.8	3.1	5.9	2.7	1.6	2.9	5.0	4.7	5.2	0	0	4.5
Турски	3.6	1.4	6.1	1.1	3.8	0	3.4	3.6	0.3	4.4	46.8	22.7
Гръцки	0.6	0.2	0.8	1.1	0.5	0	0.4	0.7	0.3	0	0	2.3
Румънски	0.1	0	0.2	0	0	0	0	0.2	0.1	0	0	0
Друг:	0.2	0.5	0	0.5	0.5	0	0.4	0	0	13.2	0	2.3

Валиден процент - Втори език												
Английски	12.5	11.0	13.8	12.2	9.5	14.8	12.6	12.5	10.8	10.5	31.0	19.5
Френски	15.5	12.7	17.2	14.4	13.2	13.3	14.6	16.2	16.3	10.5	11.9	12.2
Немски	41.6	47.1	36.2	49.2	46.2	42.2	43.8	39.7	44.1	40.4	28.2	19.5
Италиански	5.1	6.0	4.3	3.9	8.4	5.2	4.9	5.2	5.3	3.5	2.4	2.4
Испански	5.4	8.0	3.8	5.5	8.1	8.1	5.3	5.4	5.3	5.3	2.4	9.8
Руски	13.4	9.0	16.2	11.0	6.2	11.1	13.2	13.6	13.9	19.3	0	9.8
Турски	2.6	1.7	3.1	2.8	4.2	0.7	2.7	2.6	0.5	8.8	28.2	17.1
Гръцки	2.3	2.2	2.5	1.1	3.1	2.2	2.3	2.4	2.3	1.8	0	7.3
Румънски	0.3	0.5	0.2	0	0.3	0	0.2	0.4	0.3	0	0	0
Друг:	1.2	1.7	0.8	0	0.8	2.2	0.4	1.9	1.3	0	0	2.4

8. Скончали ли сте да напуснете страната? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Да, замислях	6.8	8.7	5.8	10.6	12.9	11.0	7.1	6.6	6.6	1.5	10.0	13.8
Да, за кратко време	27.4	31.9	24.6	41.0	47.5	43.4	31.3	24.1	27.5	23.5	26.0	32.8
Общо (замислях и за кратко време)	34.2	40.6	30.4	51.6	60.4	54.4	38.4	30.7	34.1	25.0	36.0	46.6
Не	64.4	58.7	67.8	46.3	38.1	49.9	60.3	68.0	65.0	73.5	60.0	50.0
Без отговор	1.4	0.7	1.7	2.1	1.6	0	2.4	2.0	1.9	2.9	2.0	5.2

9. Минават ли сте никога да имиграрате от България? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Да, го разбрах на път	82.2	9.9	7.4	11.7	9.4	14.7	9.0	7.8	7.7	8.8	22.0	6.9
Да, си описах на път	82.2	6.5	8.3	14.4	18.1	15.4	8.8	7.8	7.9	8.0	22.4	22.4
Не досега, но си бяхме мисли и да имиграрам	13.0	13.8	12.4	16.5	24.4	19.1	15.5	10.9	12.6	13.2	16.0	17.2
Общо (мисли и или възможност)	25.4	32.2	28.1	42.6	51.9	49.2	33.3	26.3	22.0	46.6	46.5	46.5
Не досега - и не мисли да имиграрам в бъдеще	68.2	66	69.5	55.3	46.5	50.7	64.2	71.8	70.0	75.0	52.0	48.3
Без отговор	2.3	1.9	2.4	2.1	1.6	0	2.4	2.0	1.9	2.9	2.0	5.2

10. Ако не съмествате да имиграрате от България, защо? ЕДИН ОТГОВОР: Валиден процент/ДА												
Задължителни навън не имам	45.8	55	40.5	51.9	62.9	65.6	46.2	45.5	48.1	22.8	47.1	25.0
Задължителни навън имам	9.8	8.1	10.7	14.5	18.5	8.6	11.1	8.6	8.7	12.3	8.8	30.6
Задължителни тук замислих да се подорирам	16.5	16.8	16.3	24.4	24.8	28	19.9	13.6	16.9	21.1	5.9	8.3
Задължителни тук замислих да се подорирам	20.3	18.8	21.3	22.3	35.9	5.4	19.4	21.2	16.6	38.6	41.2	52.8
Задължителни тук не имам	50.3	48.9	51.2	26.7	2.9	32.3	49.5	50.9	52.8	38.6	41.2	30.8

11. С какво съмествате, че България ще е известна след 5 години? ПО ЕДИН ОТГОВОР: За РДА: Валиден процент/ДА												
Като съществуващо на Балканите	58.6	58.4	55.2	55.3	52.2	58.7	57.7	58.8	56.2	70.5	34.4	76.7
С труповъдни хора	78.4	78.7	79.3	75.4	69.3	67.7	77.6	79.5	90.7	93.3	76.9	76.9
С извънредни предимства икономика	29.0	26.6	30.1	35.7	30.4	28.8	28.6	27.5	27.7	26.1	33.3	33.3
С финансова стабилизация	34.0	33.4	34.6	37.6	32.9	38.9	36.4	31.8	35.5	37.5	44.4	44.4
Като икономическо чудо	6.7	6.5	6.7	8.6	4.7	7.9	5.1	8.3	6.4	16.3	6.3	0
С народен баритет	55.2	54.7	56.0	49.0	56.1	57.1	52.7	57.6	54.7	55.3	55.8	66.7
Като съществуващо на Русия	8.2	6.1	9.9	7.2	8.3	4.3	8.4	8.0	8.5	7.9	0	11.5
С проблеми около етническия център в Козлодуй	37.8	34.0	40.9	36	39.1	33.0	36.0	39.5	37.3	25.6	64.3	54.2
С възраждане си корумпиран	70.2	71.8	69.7	70.4	78.1	67.5	67.8	72.9	71.8	62.5	54.5	67.8
С неефективна икономика	59.7	59.8	60.2	57.1	64.9	60.2	55.8	63.7	60.2	65.9	51.6	48.0

12. Подкрепяте ли решението България да ставе член на ЕС? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
След 5 години	37.7	36.6	38.6	44.1	38.8	32.4	41.8	34.2	38.9	48.5	40.0	34.5
След 10 години	24.3	26.3	22.6	25.5	24.8	23.5	24.7	23.9	25.3	26.5	14.0	17.2
След 15 години	17.7	8.2	7.3	9.0	7.9	12.5	8.4	7.1	8.2	4.4	6.0	8.9
След 20 години	5.9	6.8	5.4	7.4	7.3	13.2	6.7	6.3	6.9	2.9	5.0	1.7
Общо ДА	75.6	77.9	73.9	96	78.9	81.6	81.8	76.7	82.3	86	80.3	
Никога нямам да стане	6.4	8.2	5.4	5.9	6.4	10.3	5.6	7.1	6.8	2.9	8.0	3.4
Аз съм против това	3.8	3.8	3.6	2.1	2.4	3.7	2.4	4.6	3.9	0	0	3.4
Без отговор	14.4	10.1	17.1	5.9	10.2	4.4	10.3	18.0	12.6	26.0	32.8	

13. Подкрепяте ли решението България да ставе член на НАТО. Ако ДА, кога очаквате България да ставе член на НАТО? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
След 5 години	30.4	30.5	30.3	36.5	32.0	32.4	35.4	35.9	29.3	30.6	22.0	46.8
След 10 години	18.6	19.7	16.2	21.8	23.6	17.6	19.3	18.5	19.9	11.8	20.0	10.3
След 15 години	6.5	6.1	5.1	4.8	4.2	5.1	6.8	5.2	6.0	5.4	7.4	3.4
След 20 години	3.9	4.0	3.8	3.7	6.3	6.8	3.6	4.1	4.0	2.9	4.0	1.7
Общо ДА	58.6	60.3	57.4	65.9	68.1	64.5	65.5	68.3	68.3	61.1	60.3	56.8
Никога нямам да стане	4.4	4.2	4.6	5.3	5.5	3.1	3.9	4.8	4.3	8.8	8.0	6.2
Аз съм против това	18.4	22.8	17.2	17.6	14.4	27.9	18.4	20.3	21.3	13.2	13.3	8.8
Без отговор	17.7	12.7	20.7	11.7	13.6	5.9	13.3	21.5	15.8	19.1	34.0	31.0

14. Колко пъти през живота си е нормално детето им да сменя работата си? ЕДИН ОТГОВОР: Процент												

<

	Национална извадка	Голям град	Малък град и село	С бизнес сплит	Под 38г.	Висше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюхам.	Турици	Роми
--	--------------------	------------	-------------------	----------------	----------	-------------------	------	------	----------------	----------------	--------	------

19. Коя трябва да отговаря за намеренето на работа на Вашето дете (внук)? ИЗБЕРЕТЕ ТРИ ОТГОВОРА; Валиден процент/ДА												
Учебните и университетите	21,6	24,6	19,9	20,1	24,2	29,1	20,3	22,9	29,4	10,6	23,9	5,7
Фирми, осигуряващи работата	37,2	41,1	34,6	34,2	40,5	39,9	36,5	37,7	38,0	31,8	32,6	32,1
Независимият бизнес центрове	16,6	17,9	16,0	20,1	21,2	25,4	18,0	15,4	17,3	19,7	6,5	8,4
Държавата	54,7	47,8	58,5	48,2	46,7	35,8	51,9	57,0	51,6	60,6	73,9	81,1
Общината	34,9	28,5	39,1	30,4	31,3	23,1	36,7	33,3	30,7	59,1	50,0	65,0
Самото дете	69,1	73,7	66,4	72,8	70,1	79,9	70,8	67,7	72,8	56,1	45,7	43,4
Семейството на детето	44,6	48,7	43,2	53,3	43,8	44,0	45,6	44,4	46,4	37,9	34,8	32,1
Друго	1,4	2,2	1,5	0,5	1,9	5,2	1,5	1,2	1,4	3,0	0	0

20. Ако за моите дете няма работа в родното населено място, то трябва да е готово да отиде да работи другдясно? ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Използох сам съласен	32,0	32,6	31,8	36,3	34,9	36,2	34,1	32,2	32,4	18,2	26,0	32,8
Съгласен сам	38,3	32,6	41,9	36,8	36,3	36,6	39,3	37,5	35,9	60,3	52,0	41,4
Конфликт	15,0	16	14,4	14,4	13,6	14,7	15,7	14,4	16,2	18,2	4,0	10,3
Не съм съгласен	9,3	11,7	7,4	4,8	7,6	5,1	7,1	11,2	8,9	7,4	12,0	12,1
Твърдо съм против	3,2	5,4	1,9	2,7	3,4	4,4	1,3	4,8	3,3	1,5	6,0	1,7
Без отговор	2,3	1,6	2,7	1,1	2,1	0,7	2,4	2,0	2,4	1,5	0	1,7

21. За да си намери работа, детето ми вероятно ще трябва да се захваща със скаплениятският производство? ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Твърдо съм съгласен	8,8	7,7	10,8	13,3	7,8	5,9	9,8	9,4	9,7	7,4	10,0	13,8
Съгласен сам	33,2	27,2	36,6	26,6	31,8	23,5	34,8	31,7	30,1	52,9	52,0	44,8
Общо съгласен	42,8	34,9	47,4	39,9	39,7	29,4	44,7	41,1	39,8	60,3	62,0	58,6
Конфликт	22,2	20,7	23,1	20,2	22,3	16,9	22,3	22,5	22,5	16,0	22,4	22,4
Не съм съгласен	21,4	25,1	19,1	26,1	22,3	31,6	20,2	22,4	22,6	11,8	20,0	10,3
Твърдо съм против	10,3	16,2	7,0	10,1	12,6	19,9	9,4	11,2	12,0	2,9	2,0	1,7
Общо несъгласен	31,7	41,3	26,1	36,2	34,9	51,5	29,6	33,6	34,6	14,7	22,0	12,0
Без отговор	3,2	3,1	3,4	3,7	3,1	2,2	3,4	3,0	3,3	1,5	0	6,9

22. Смятате ли, че държавният сектор предлага по-голяма сигурност от частния? Процент												
Да	60,4	58,9	61,3	48,5	50,9	46,3	58,1	58,1	62,5	66,2	68,0	58,6
Не	33,5	37,3	31,3	46,8	43,0	48,5	35,6	31,8	35,9	27,9	8,0	20,7
Без отговор	6,0	3,8	7,4	3,7	6,0	5,1	6,4	5,6	5,1	5,9	4,0	20,7
След 5 години												
Да	35,6	33,1	37	29,3	32	33,1	33,7	37,5	34,6	45,6	42,0	34,5
Не	40,6	44,6	36,3	52,1	44,9	54,4	43,6	38,0	43,0	36,8	22,0	22,4
Без отговор	23,7	22,3	24,6	18,6	23,1	12,5	22,7	24,6	22,4	17,5	36,0	43,1

23. Смятате ли, че вашата квалификация и умения са достатъчни, за да започнете частен бизнес? ПО ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Да	26,6	34,7	24,8	70,2	40,9	58,1	35,4	22,8	31,3	23,5	6,0	12,1
Не	63,0	58,0	66,1	23,4	51,4	36,8	55,8	69,5	61,1	69,1	86,0	69,0
Без отговор	8,4	7,3	9,1	6,4	7,6	5,1	8,8	7,8	7,7	7,4	8,0	19,0
След 5 години												
Да	31,3	39,4	26,4	66	51,4	56,6	35,8	27,4	32,8	33,8	18,0	15,5
Не	52,6	46,2	56,4	19,7	28,3	25,0	48,9	56,1	51,4	52,9	68,0	62,1
Без отговор	16,1	14,3	17,2	14,4	20,2	18,4	15,4	15,7	13,2	16,0	22,4	22,4

24. Какъв би трябвало да бъде МИНИМАЛНИЯ доход на вашето дете (внук) в сравнение със средните за страната, за да не се притесняват за бъдещето му? ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Половината на средния за страната	1,1	0,5	1,6	0	1,8	0	0,7	1,5	0,4	0	4,0	1,1
Половината на средния за страната	18,2	12,0	21,7	10,1	15,7	11,0	17,2	19,1	16,7	30,9	18,0	27,6
Половината пъти по-ниска от средния за страната	35,4	34,5	35,6	31,4	33,1	33,8	36,5	32,5	35,8	35,3	30,0	34,5
Половината пъти по-висока от средния за страната	19,5	22,1	18,2	24,5	21,8	25,0	20	19,1	19,7	26,5	24,0	6,9
Половината три пъти средния за страната	18,9	26,3	14,8	29,3	23,1	26,7	18,2	19,8	21,3	2,9	6,0	5,2
Без отговор	6,8	4,7	8,1	4,8	4,5	4,4	5,2	8,1	6,1	4,4	18,0	13,8

25. Опитвати ли сте да започнете частен бизнес? ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Да, усърдно	8,8	9,6	8,4	53,2	12,1	17,6	11,6	6,3	9,8	4,4	2,0	1,7
Да, неусърдно	7,7	6,6	8,3	46,8	8,1	12,5	9,4	6,3	7,9	8,8	6,0	6,9
Общ (с бизнес опит)	16,5	16,2	16,7	100	20,2	30,1	21	12,6	17,7	13,2	8,0	8,6
Не, още не съм опитвал	81,6	82,4	81,3	0	79,3	69,1	77,3	85,6	80,3	92,0	91,4	91,4
Без отговор	1,9	1,4	2,0	0	0,5	0,7	1,7	1,8	2,1	1,5	0	0

26. Ако не, имате ли такива намерения? ЕДИН ОТГОВОР; Процент												
Да	14,8	19,2	12,0	0	28,6	20,6	16,5	14,0	14,1	22,1	17,2	17,2
Не	61,8	57,7	64,1	0	51	41,9	54,9	68,0	61,6	57,4	70,7	60,3
Без отговор	23,8	23,0	23,9	98,9	30,2	37,5	28,7	19,0	24,3	20,6	16,0	22,4
След 5 години												
Да	14,8	19,2	12,0	0	28,6	20,6	16,5	14,0	14,1	22,1	17,2	17,2
Не	61,8	57,7	64,1	0	51	41,9	54,9	68,0	61,6	57,4	70,7	60,3
Без отговор	23,8	23,0	23,9	98,9	30,2	37,5	28,7	19,0	24,3	20,6	16,0	22,4

27. Ако имате намерения, защо? ПО ЕДИН ОТГОВОР ЗА РЕД: ДА ИЛИ НЕ. Валиден процент/ДА												
Повече работи със застраховки на дома	57,3	50,0	61,8	33,3	1,9	35,6	54,8	59,0	59,4	80,0	46,9	27,8
Намерих пари за това	89,6	87,1	90,1	50,0	68,2	69,0	69,1	89,1	94,1	97,1	100	39,1
Нямам сигурност във всичко	72,6	70,2	74,3	100	72,5	61,4	71,5	73,4	71,1	92,3	84,6	88,7
Не знам какъв бизнес да започна	64,5	56,4	66,6	100	82,4	47,3	60,6	67,6	59,8	92,6	87,1	87,1
Нямам у撑еж на рисковете от фирмата	68,2	59,3	73,9	100	84,3	34,0	64,9	70,8	63,0	96,3	97,0	90,9
Има много корупции в частния бизнес	70,7	74,1	68,1	100	76,2	71,4	72,5	69,3	70,8	42,1	100	68,2

	Национална извадка	Голям град	Малък град и село	С бизнес сплит	Под 38г.	Висше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюхам.	Турици	Роми
--	--------------------	------------	-------------------	----------------	----------	-------------------	------	------	----------------	----------------	--------	------

Държавната приходи от частни бизнес	47,0	52,9	42,5	100	52,1	49,1	46,4	48,0	48,5	35,3	30,0	30,0
Няма фиксирано работно време	24,6	22,6	26,2	100	20,3	21,2	22,9	26,0	24,2	35,3	30,5	30,1
Частният бизнес е само за избрани	48,8	41,7	53,0	100	44,4	40,0	46,9	50,2	48,8	55,0	65,0	65,0
Дрейфинг частен бизнес не предлага възможности за избор	29,5	28,9	28,8	100	28,9	26,8	24,9	33,2	29,7	22,7	22,7	23,5
Дрейфинг частен бизнес не е в пристиган	18,7	17,2	19,6	0	18,2	20,4	16,5	20,0	19,0	22,7	22,5	25,0
Дрейфинг частен бизнес не подкрепя от избор	58,5	54,8	58,0	100	61,5	61,1	58,0	60,3	58			

	Национална извадка	Голям град	Малък град и село	С бис-нес опит	Под 38 г.	Висше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсълм.	Турци	Роми
--	--------------------	------------	-------------------	----------------	-----------	-------------------	------	------	----------------	-----------------	-------	------

52. Колко от изборените по-долу средства за преодоляване на престъпността стопор ще си има много важни, както много важни и кои - не толкова важни? ПО ЕДИН ОТГОВОР НА РЕД: Всички процент-Много важно

Приблизително еднакво срещу престъпността	65.0	61.1	66.9	58.0	58.5	50.0	65.4	64.5	58.7	64.1	87.0	69.8
Хората трябва да започнат да живят по-спокойно и да познават съседите си	49.5	44.3	52.2	45.6	45.3	35.4	48.8	50.0	48.5	45.3	57.8	67.3
Хората трябва да вирят в човек, в него и не да инспирам само за зари	53.5	53.9	53.0	48.4	50.1	51.5	52.5	54.2	53.5	56.5	55.6	51.9
Полицията и прокуратурата трябва да заробят, като трябва	93.9	94.3	93.6	94.5	93.0	88.6	94.8	93.1	94.0	95.5	95.6	86.8
Трябва нови работни места, за да се намалият контрабандата и накрайникът	81.9	80.2	82.8	82.2	80.0	70.1	80.9	82.8	80.3	87.8	88.9	94.8
Трябва да има ред, по граничите и да се намалият контрабандата	81.2	78.0	83.0	85.2	81.4	68.1	80.6	81.7	81.0	85.7	87.5	80.4
Трябва да се преодолее неправдостта сред макаристите обществени, за да се избегне текното самовъзприятие от обществото	53.2	46.3	58.5	53.9	53.2	43.8	48.9	57.2	50.3	71.4	62.8	74.5

53. В каква област е (ще е) най-трудно да се постигне напредък в борбата срещу престъпността? Процент

	Днес	След 10 години
Престъпление срещу личността (убийства, изнасилвания, побоя)	46.2	51.6
Крачби	21.0	20.2
Дневни нарушения	81	85
Контрабанда	5.9	7.0
Замърсяване на природата	0.7	0.7
Нарушения на авторските права	1.0	0.9
Без отговор	15.1	11.0
	16.8	12.8
	11.3	13.3
	16.7	14.1
	22.1	18.0
	20.7	

54. Колко дни бихте искали да има вашето дете?

Артилерийска среща	2.034	2.055	2.019	2.065	2.032	2.084	2.040	2.028	1.983	2.119	2.082	2.569
Медиана	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

55. Ще приемете ли, ако вашето дете има близък приятел, чиното родители са разделили? ЕДИН ОТГОВОР: Процент

Да	68.8	70	65	72.3	75.1	80.1	65.9	67.7	67.4	57.4	60.0	74.1
Не	8.3	6.1	9.7	9.0	4.7	2.2	8.1	8.6	7.8	16.2	8.0	10.3
Замъжки	20.8	21.6	20.4	15.4	15.5	16.2	21.2	20.5	21.3	23.5	26.0	6.9
Без отговор	4.0	2.3	5.0	3.2	4.7	1.5	4.9	3.3	3.6	2.9	0.0	8.6

56. Какъв е идеалният брой приятели:

	Артилерийска среща	Медиана
	4.845	5.132
	4.650	5.994
	5.405	4.356
	4.992	4.886
	4.744	4.420
	5.636	6.605
За детето на средната възраст	4	4
Артилерийска среща	4	4
Медиана	4	4
За всички	3	3
	3	3
	3	4
	3	3
	3	3
	3	3
	3	3

	Артилерийска среща	Медиана
	4.763	4.726
	4.798	4.583
	4.923	3.717
	4.904	4.640
	4.361	4.926
	4.848	6.429

За детето на късните	75	66	81	112	76	88	79	73	84	15	0	6.9
1 месец и 1 момиче	53.2	57.7	51.0	52.1	59.3	60.3	54.3	52.1	52.6	45.6	78.0	55.2
2 момичета	53	63	47	43	45	4.4	43	6.1	5.7	2.9	2.0	3.4
Няма значение	32.7	28.2	34.9	30.9	27.3	25.0	32	33.2	32.1	48.5	20.0	32.8
Без отговор	1.4	1.2	1.3	1.6	1.3	1.5	1.5	1.3	1.5	2.0	1.7	

57. С какъв от начин поп би било по-добре да общува детето ви до 14г. възраст? ПО ЕДИН ОТГОВОР ЗА РЕД: Процент
--

Мъжки	1.3	1.4	1.3	2.1	1.0	0.7	1.5	1.2	1.2	4.4	0	1.7
Женски	22.0	22.8	21.8	24.5	18.4	23.5	19.7	24.1	21.1	38.2	22.0	20.7
по равно	71.3	70.7	71.5	71.3	73.8	68.2	71.9	70.8	72.7	52.9	78.0	82.1
Без отговор	6.7	5.4	7.3	5.9	8.4	9.6	7.3	5.9	6.0	7.4	4.0	17.2
Ако детето ви е момиче												

59. Кафя беше изпращано да преподава на детето (внука) ви в училището? ЕДИН ОТГОВОР: Процент
--

Правдано мъжки учители	5.6	4.7	6.1	8.0	5.8	5.9	6.9	4.5	4.8	4.4	10.0	15.5
Правдано жени учители	10.8	11.5	10.4	10.1	8.9	8.1	10.5	11.1	10.7	11.8	2.0	15.5
По равно	76.1	75.6	76.4	75	77.2	74.3	75.1	77.1	77.5	77.9	82.0	50.0
Без отговор	7.5	8.2	7.1	6.9	8.1	11.8	7.5	7.4	6.9	5.9	6.0	19.0

60. Къде бихте избрали да живее вашето дете, ако имате възможност за избор? Процент

Да живее в София със сигурна работа, но без собствено жилище	42.5	56.1	34.9	51.1	46.2	82.5	42.5	42.7	46.2	25.0	16.0	25.9
Без отговор	26.5	23.2	26.2	21.8	26	25.7	25.1	27.9	27.7	13.2	22.0	22.4

61. По-долу е даден списък на качества, в които децата могат да бъдат окущавани да учат външни. Комът от тях, вкоим имате възможност за избор: ЕДИН ОТГОВОР: Кафяво жилище
--

Бъдеминистри	50.3	55.1	47.6	52.4	52.3	53	48.5	51.1	52.5	42.4	51.1	18.5
Отговорност	80.8	84.6	78.3	82.2	79.6	84	82.8	79.2	83.0	78.8	65.0	61.1
Тolerантност	45.0	50.4	41.8	43.2	47.5	56.3	46.4	41.1	47.5	31.8	42.4	31.4
Независимост	52.2	54.0	50.7	54.6	57.6	63.7	52.6	51.9	54.5	45.5	37.0	37.0
Работливост	83.9	82.3	84.6	78.9	80.4	71.9	83.0	84.8	81.1	67.9	56.2	65.5
Спестливост	54.1	44.2	59.5	45.4	42.6	21	51.5	56.2	53.5	68.2	69.1	68.5
Решимост	54.4	56.7	53.1	55.7	56.2	63	58.9	50.6	58.3	48.0	47.4	57.4
Подчинение	12.0	9.2	13.8	15.1	12.1	7.4	10.4	13.4	10.7	12.1	25.5	24.1
Небоячност	4.8	4.5	4.7	1.6	4.3	3.0	1.8	4.7	3.0	0	2.2	2.0
Религиозна вяра	10.7	10.6	10.4	7.0	9.4	9.6	9.8	11.4	8.2	27.3	19.1	24.1
Възбрекане	20.4	28.2	16.8	27.6	26.0	41.5	26	20.8	22.0	13.6	5.2	9.5

62. Какъв са основните ви източници на информация?
--

Бъдеминистри	87.5	81.3	93.1	89.8	81.9	89.6	88.6	
--------------	------	------	------	------	------	------	------	--

	Национална извадка	Голем град	Малък град и село	С бизнес опит	Под 38 г.	Високо образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсъм.	Туристи	Роми
--	--------------------	------------	-------------------	---------------	-----------	--------------------	------	------	----------------	----------------	---------	------

66. Бихте ли се преместили на друго място, ако знаете, че там, където живеете, има екологично замърсяване? Процент												
Определило да	14.2	18.5	11.8	20.7	19.2	25.0	13.7	14.7	14.8	17.6	6.0	6.9
Зависи от сериозността на проблема	24.8	29.8	21.7	34.0	33.3	36.0	27.9	21.9	24.8	29.4	26.0	17.2
Бих искал, но бива ли ще мога да си го позволя	29.7	31.7	28.5	26.6	26.8	25.7	26.0	33	30.3	28.5	34.0	20.7
Не	25.9	17.6	30.9	14.9	12.6	10.3	27.0	24.9	26.7	19.1	22.0	29.3
Без отговор	5.4	2.3	7.1	3.7	8.1	2.9	5.4	5.4	3.5	10.3	12.0	25.9

67. Имате ли кола в семейството: Процент

Да	41.6	47.7	36.3	62.8	47.5	58.1	43.9	39.8	45.1	36.8	20.0	5.2
Не	57.0	51.2	60.3	35.1	50.9	38.2	54.1	58.4	53.7	61.8	76.0	93.1
Без отговор	1.4	1.2	1.4	2.1	1.6	3.7	2.1	0.8	1.2	1.5	4.0	1.7

68. На колко години е:

Аритметичната средна	14.221	14.117	14.267	14.434	13.417	13.127	14.348	14.096	14.148	14.875	15.300	19.500
Медиана	14	14	14	12	12	13	14	14	14	15	15	20

69. Какъв модел е: Валиден процент

Руска	63.6	59.4	66.3	53.9	59.7	58.2	62.8	64.3	62.3	68.0	54.5	100
Внешна	0.6	0.5	0.7	1.7	0.6	0.4	0.6	0.5	0	0	0	0
Mercedes	1.3	1.5	1.1	* 9	1.7	2.5	1.7	0.8	1.4	0	0	0
Fiat	3.6	3.5	4.1	6.1	6.1	51	3.0	4.6	3.5	0	27.3	0
Opel	3.6	4	3.4	2.6	3.9	2.5	3.8	3.3	3.7	0	0	0
VW	2.3	2	2.6	4.3	3.9	2.5	2.2	2.5	2.6	0	0	0
Ford	4	5	3.4	9.6	3.9	3.8	3.9	4.1	4.2	4.0	0	0
Nissan	0.6	0	1.1	0.9	1.1	1.3	0.4	0.8	0.7	0	0	0
Renault	1.1	1	1.1	0.9	1.1	2.5	1.3	0.8	1.2	0	0	0
Trabant	3.2	5	1.9	3.5	3.3	3.8	5.6	0.8	3.5	0	0	0
Wartburg	4.2	3.5	4.9	2.6	3.3	2.5	3.0	5.4	4.0	4.0	9.1	0
Fiat (Poland)	1.3	1	1.5	0	1.1	1.3	1.3	1.2	1.2	0	0	0
Skoda	3.6	4	3.4	2.6	2.2	51	2.6	4.6	4.0	0	0	0
Mitsubishi	0.8	1	0.7	0.9	1.7	1.3	0.3	0.4	0.9	0	0	0
Lancia	0.2	0.5	0	0	0	0	0	0.4	0	0.2	0	0
Zastava (Yugoslavia)	0.4	0.5	0.4	0.9	0.6	1.3	0.4	0.4	0.5	0	0	0
Warszawa (Poland)	0.2	0	0.4	0	0.6	0	0	0.4	0.2	0	0	0
BMW	0.2	0	0.4	0	0.6	0	0	0.4	0	0.2	0	0
Jeep	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toyota	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Peugeot	1.7	3.5	0.4	2.8	1.7	2.5	1.7	1.7	1.6	4.0	0	0
Alfa Romeo	0.2	0.5	0	0.9	0.6	0	0.4	0	0.2	0	0	0
Dacia (Romania)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Seat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mini van, Microbus	0.4	0	0.7	0	0	0	0.4	0.4	0.5	0	0	0
Audi	1.1	2	0.4	2.6	1.7	1.3	1.3	0.8	1.2	0	0	0
Opel	0.4	0.5	0.4	0	0	0	0	0.8	0.5	0	0	0
Ssangyong (South Korea)	0.2	0.5	0	0.9	0.6	0	0.4	0	0.2	0	0	0
Suzuki	0.2	0	0.4	0	0	0	0	0	0.4	0	0	0
Mazda	0.2	0.5	0	0.9	0	1.3	0.4	0	0.2	0	0	0
Hundai	0.2	0	0.4	0	0	1.3	0	0.4	0.2	0	0	0
Subaru	0.2	0.5	0	0.9	0.6	0	0.4	0	0.2	0	0	0
70. Колко често е катерете: ЕДИН ОТГОВОР: Процент												
Всеки ден	11.6	14.8	9.8	28.2	18.1	23.5	13.5	10.2	13.0	8.8	0	3.4
2-3 пъти седмицно	11.3	14.1	9.8	17.0	13.9	16.9	12.5	10.2	12.5	7.4	6.0	0
Всички седмици	9.0	10.1	8.1	9.0	7.3	10.3	10.3	8.1	9.5	8.8	18.0	3.4
Всички месечно	3.7	4.7	3.1	3.7	3.4	2.9	4.1	3.3	3.6	7.4	2.0	0
По-рядко от всички месечно	2.5	2.1	2.8	2.7	1.6	1.5	1.5	3.1	2.4	4.4	2.0	0
Когато не е движение	2.6	1.6	3.3	1.1	2.6	2.9	0.4	2.0	1.5	0	0	0
Без отговор	59.3	52.6	63.0	36.3	53.0	41.8	57.7	63.0	57.5	63.2	80.0	93.1

71. Какъв е обичай, в който живеете днес; Процент

Сравнение с времето, в което живеите днес												
по-добър	50.5	53.3	49.1	58.0	54.9	55.1	49.3	51.7	52.2	45.6	28.0	51.7
същият	15.8	17.1	15.2	9.6	15.0	11.0	15.4	16.2	15.5	13.2	28.0	12.1
по-добър	27.5	24.4	29.5	26.6	21.5	27.2	26.8	28.4	27.4	38.2	32.0	17.2
Без отговор	6.1	5.2	6.1	5.9	8.7	6.6	6.6	5.8	4.9	2.9	12.0	19.0

В сравнение с времето, в което ще живеят следващото поколение деца

по-добър	36.5	39.9	38.2	36.8	38.3	41.9	38.2	36.9	39.5	29.4	36.0	36.2
същият	15.1	18.5	13.	16.5	13.6	16.9	16.7	19.5	15.7	13.2	12.0	5.2
по-добър	24.8	23.7	26.5	27.7	27.8	23.5	24	26.8	25.4	30.9	16.0	18.0
Без отговор	21.6	17.8	23.4	17.0	20.2	17.6	21.2	19.9	26.5	36.0	39.7	39.7

72. Като целите бихте ли казали, че не можете хората може да се имат доверие или човек треба да е по-внимателен с хората; Процент

Доверие	11.1	8.0	13.1	10.1	9.7	11.8	11.8	10.6	8.9	27.8	24.0	17.2
по- внимателно..	64.9	90.1	82.2	95.2	87.1	85.3	83.5	86.1	87.7	67.6	68.0	75.9
Без отговор	4.0	1.9	4.7	3.7	3.1	2.9	4.7	3.3	3.4	4.4	8.0	6.9

Национална извадка	Голем град	Малък град и село	С бизнес опит	Под 38 г.	Високо образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсъм.	Туристи	Роми
--------------------	------------	-------------------	---------------	-----------	--------------------	------	------	----------------	----------------	---------	------

След 10 години											
Доверие	15.3	14.3	16.1	11.2	13.9	17.6	17.0	13.9	14.8	28.0	15.5
по- внимателно..	68.2	74.2	65.0	74.5	69.8	66.2	66.1	70.1	70.0	60.3	52.0
Без отговор	16.5	11.5	18.9	14.4	16.3	16.2	16.3	17.7	17.7	27.0	13.2
73. Като цяло удовлетворени ли сте от живота: Оцените чрез 1 до 10, където 1 най-лошо и 10 - наилучно = 10											
Арифметична средна	4.795	5.215	4.957	5.269	4.900	4.704	4.892	4.426	5.102	3.414	3.414
Медiana	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3

74. Как оценявате демократията като форма на управление? Процент											
При демократия интересите на хората са представени най-добре	19.0	22.1	17.4	25.0	22.3	33.1	19.8	21.0	10.3	4.0	13.8
Здравствате в по-подходяща за България	24.8	24.6	25.2	23.4	23.7	22.8	25.0	26.5	22.4	18.0	13.8
Още не съм наясно/демократията така че не можа да приемам	44.5	46.0	43.5	44.8	43.4	44.7	44.2	44.7	54.4	48.0	32.8
Без отговор	11.7	7.3	13.8	9.3	9.7	5.9	8.6	14.2	9.9	8.8	22.0

75. Нуждите

	Малко-налична извадка	Голям град	Малък град и село	С бизн-ес опит	Под 36 г.	Выше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюс.	Тури	Роми
--	-----------------------	------------	-------------------	----------------	-----------	------------------	------	------	----------------	--------------	------	------

Определение и разпределение на местните данъци и такси

По-скоро от правителството	17.8	15.5	19.4	14.9	18.6	11.8	19.7	16.2	16.7	20.6	20.0	27.6
По-скоро от община	69.0	77.9	64.1	79.3	70.9	84.6	70.2	68.0	73.0	63.2	56.0	25.9
Без отговор	13.2	8.8	16.5	5.9	10.5	3.7	10.1	15.8	10.3	16.2	24.0	46.6

79. Как от следните видове собственост трябва да бъде приватизирана (нататък или частично)? По един отговор за РЕД: Прочертано

Чищеща

Да, напълно	22	26	2.0	3.7	26	3.7	22	2.1	2.6	0	0	0
Да, частично	23.4	32.9	17.8	33.0	27.8	40.4	26.6	20.6	24.6	11.8	28.0	12.1
Не	60.8	60.6	70.7	59.0	62.5	55.1	63.7	66.6	60.3	73.5	58.0	46.3

Без отговор	7.6	4.0	9.5	4.3	7.1	0.7	7.5	7.6	4.5	14.7	14.0	39.7
-------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------

Болници

Да, напълно

Да, напълно	2.8	4.2	2.0	5.3	3.9	5.9	3.4	2.3	3.1	0	0	1.7
Да, частично	29.4	41.1	22.8	38.3	35.2	50.7	32.6	26.7	31.6	17.6	30.0	8.6
Не	60.4	51.6	65.5	51.6	53.5	41.2	57.1	63.4	60.9	70.6	56.0	50.0

Без отговор	7.4	3.1	9.7	4.8	7.3	2.2	6.9	7.6	4.4	11.8	14.0	39.7
-------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------

Туристически обекти

Да, напълно

Да, напълно	41.0	48.5	36.0	49.5	48.6	58.1	45.9	36.8	44.2	29.4	26.0	20.7
Да, частично	35.5	35.4	36.0	34.0	33.6	28.7	35.0	36.0	36.3	35.3	44.0	15.5
Не	11.6	8.9	13.0	9.6	8.9	9.6	9.4	13.5	11.5	19.1	2.0	12.1

Без отговор	12.0	6.1	15.0	6.9	8.9	3.7	9.7	13.7	8.0	16.2	28.0	51.7
-------------	------	-----	------	-----	-----	-----	-----	------	-----	------	------	------

Местен транспорт

Да, напълно

Да, напълно	22.7	22.3	22.8	29.3	27.0	30.9	24.5	21.1	24.7	11.8	16.0	8.6
Да, частично	47.1	53.5	44.0	48.4	44.9	43.3	49.8	44.9	49.0	39.7	46.0	31.0
Не	18.9	16.1	19.1	15.4	18.9	14.7	15.9	21.5	16.3	36.8	8.0	19.0

Без отговор	11.3	6.1	14.1	6.9	9.2	5.1	9.7	12.5	8.1	11.8	30.0	41.4
-------------	------	-----	------	-----	-----	-----	-----	------	-----	------	------	------

Държавни сгради на територията на община

Да, напълно

Да, напълно	14.2	13.1	14.7	17.6	15.0	19.1	15.7	12.9	15.3	11.8	6.0	6.9
Да, частично	37.0	41.8	34.5	41.5	39.4	41.9	40.6	33.8	38.2	33.6	46.0	17.2
Не	28.4	28.8	27.6	24.5	27.0	30.1	25.7	30.9	29.5	29.4	18.0	20.7

Без отговор	20.5	15.3	23.2	16.5	18.6	9.8	18.0	22.4	17.0	25.0	30.0	55.2
-------------	------	------	------	------	------	-----	------	------	------	------	------	------

79. Ако имахте апартамент, който бихте искали да дадете под наем, на кого бихте го дали, ако различните кандидати предлагат еднакви условия? Един отговор; Прочертан

Араби

Араби	0.7	0.2	1.0	1.1	1.3	0.7	0.8	0.8	0.5	1.5	0	3.4
Гърци	0.9	0.5	1.1	1.6	0.8	0	1.3	0.5	0.8	1.5	2.0	0
Българи	40.2	43	38.9	36.2	30.2	38.2	39.3	41.1	45.4	19.1	6.0	12.1

Руснаци	0.6	0.5	0.7	0	0.3	0	0.7	0.5	0.7	0	0	0
Западноевропейци	9.2	13.8	6.4	14.4	12.9	19.1	9.4	9.1	10.5	4.4	2.0	1.7
Американи	2.2	2.6	2.0	2.7	3.4	5.1	1.7	2.6	2.2	0	4.0	3.4

Нива значимост щом всички други условия са еднакви	37.8	34.3	39.9	36.4	44.6	32.4	40.1	35.8	33.5	57.4	74.0	53.4
Без отговор	8.4	5.2	10.0	4.6	6.6	4.4	6.9	9.6	6.3	16.2	12.0	25.9

80. Имате ли у дома българско знание? Прочертан

Да

Да	19.0	25.1	15.5	29.3	21.5	31.6	20.0	18.0	21.0	10.3	6.0	6.9
Не	79.2	72.8	62.9	68.1	76.4	67.6	77.2	81.0	77.4	89.7	86.0	93.1
Без отговор	1.8	2.1	1.6	2.7	2.1	0.7	2.8	1.0	1.6	0	8.0	0

81. Ако приемаше, че получавате достатъчно пари (можете да караете кола редовно и да помагате на родители си), каква част от него бихте се съгласили да отдадете за изкореняване на бедността? Прочертан

Една минимална работна заплата

Една минимална работна заплата	33.4	32.6	34.2	33.0	32.0	36.3	33.3	33.3	34.4	38.7	26.0	17.2
Повече	11.3	13.1	10.4	14.9	12.3	11.9	9.9	12.5	12.2	8.8	6.0	5.2
Аз се справям сам - така ще би трябвало да правят и другите	15.4	16.4	15	18.1	17.1	20.6	15.4	15.5	14.8	20.6	16.0	15.5

Без отговор	21.9	25.6	19.5	26.1	22.8	24.3	19.5	22.1	16.2	26.0	22.4	22.4
Без отговор	16.0	12.0	20.9	8.0	15.7	8.8	16.7	19.1	16.5	14.7	25.0	39.7

82. Какво бихте искали да е записано в паспорт/личната карта на детето (внука) ви? Прочертан

Европеец

Европеец	8.2	7.7	8.5	11.7	12.3	11.0	10.5	6.3	7.6	10.3	6.0	17.2
Българен	76.2	77.7	75.2	75.0	67.2	70.6	75.7	76.9	82.6	54.4	22.0	51.7
Гражданин на света	8.9	12.0	7.3	10.6	12.9	16.2	7.9	8.9	7.6	22.0	8.6	8.6

Спешни	2.5	0.7	3.6	1.1	2.1	0	2.2	2.6	0.2	10.3	20.9	8.6
Бивши затворници	66.3	68.7	68.4	66.9	65.9	58.3	65.7	70.6	68.3	67.2	73.3	66.0
Богат	25.7	21.3	26.0	26.8	20.6	25.7	25.6	26.3	19.0	35.8	17.0	17.0

Хората от друга раса	51.0	42.9	55.6	48.8	44.1	55.1	50.7	48.3	69.0	60	69.8	69.8

<tbl_r cells="13" ix="2" maxcspan

	Национална икономика	Голем град	Малък град и село	С биенес опит	Под 38 г.	Высше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсюм.	Турци	Роми
Брой дами												
Аритметична средна	1,476	1,325	1,569	1,500	1,339	1,304	1,468	1,482	1,350	2,000	1,500	2,456
Медиана	2	1	2	2	1	1	2	2	1	2	1,5	2
Масовия доход на цялото домакинство: лв.												
Аритметична средна	246562,0	300004,5	219052,3	327520,5	264275,5	343630,4	257585,9	243150,4	267536,6	159692,5	156782,3	157670,9
Медиана	160000	250000	150000	280000	250000	300000	200000	170000	200000	150000	140000	100000
Етническа общност: Процент												
Българо-християнска	83,5	93,4	77,8	89,4	76,2	97,8	84,1	83,0				
Българо-мюсюманска	6,0	0,7	9,1	4,8	6,3	1,5	5,8	6,1				
Турска	4,4	2,3	5,7	2,1	5,8	0	3,7	5,0				
Ромска - християнска	3,8	1,4	5,3	1,6	6,6	0	5,2	5,0				
Ромска - мюсюманска	1,3	1,2	1,4	1,1	2,4	0	1,1	1,0				
Друга	0,5	0,7	0,4	1,1	0,5	0	0,6	0,5				
Без отговор	0,8	0,2	0,4	0	0,3	0,7	0,6	0,5				
Вид на населено място: Валиден процент												
Село	32,1	0	51,6	21,5	25,7	5,2	33,1	31,1	26,7	74,6	60,0	50,0
Град	30,1	0	48,4	41,4	33,9	30,6	27,2	32,8	31,1	20,9	20,0	31,0
Близко сърдечен град	26,4	70,0	0	26,9	27,2	37,3	26,7	24,5	29,3	3,0	18,0	15,5
София	11,3	30,0	0	10,2	13,2	26,9	11,0	11,6	12,9	1,5	2,0	3,4

Основни резултати от второто проучване (април 1999)*

	Национална икономика	Голем град	Малък град и село	Под 35 г.	Высше образование	Мъже	Жени	Българи христ.	Българи мюсюм.	Етнически тури	Роми
1. Как от изброяните страни или групи страни трябва да служи като модел за България? ЕДИН ОТГОВОР											
Швецијарски	26,6	32,1	31,9	38,0	25,6	28,2	26,2	31,3	33,3	47,2	28,3
Азиянските "тиари"	1,3	7	1,9	1,1	5	2,4	6	0	8	1,7	6
САЩ	12,2	9,5	9,2	7,2	13,8	9,6	4,8	12,2	8,6	10,9	8,0
Русия	5,4	7,1	2,6	5,2	7,3	8,4	1,8	5,1	7,5	5,8	6,7
Испания	1,6	1,9	2,8	3,1	0,7	1,1	1,3	2,0	2,2	1,9	1,7
Германия	23	19,9	25,1	17,5	21,7	21,4	27,3	23,1	25,7	16,0	28,1
Турция	2,3	3,4	3,1	4,0	1,9	2,9	1,6	3,4	2,6	2,6	4,4
Страните от Централна Европа (Полша, Чехия, Унгария)	87	6,4	6,6	8,1	10,1	5,2	7,9	11,8	9,4	9,5	3,4
Латинска Америка	0,2	3	0	2	0,3	3	,6	0	0,2	4	,2
Никоя	7,4	9,5	10,8	11,2	9,6	8,3	6,8	11	10,4	7,0	8,6
Други	0,5	0,9	0,9	0,3	0,6	1,6	0,8	0,3	0,6	0	0
Без отговор	10,2	7,0	5,4	2,5	12,8	10,1	7,1	28	1,6	5,6	32
2. Отношението с коя от изброяните страни трябва да бъде най-важна за българската външна политика? ЕДИН ОТГОВОР	Процент										
Македония	7,4	8,6	6,8	8,3	7,8	7,7	7,9	8,1	9,6	8,2	10,7
Сърбия	1,6	5,8	1,6	6,5	1,4	5,4	1,3	6,3	0,7	6,4	19,3
Румъния	0,7	,6	0,9	7	0,6	8	0,5	0,8	1,7	0,7	16,3
САЩ	13,1	13,4	12,9	11,5	13,2	14,7	16,8	18,0	11	6,4	13,5
Русия	17	20,8	15,7	18,4	22,2	10,8	15,5	17,6	17,4	21,6	16,7
Германия	20	15,1	25,8	19,6	16,4	12,1	25,5	18,3	21,7	14,6	20,4
Турция	2,3	3,1	1,6	2,2	2,7	1,8	4,5	2,6	2,2	2,4	1,9
Централна Европа (Полша, Чехия, Унгария)	11,5	10,8	12,8	11,4	9,2	10,5	11	15,2	10,1	12,7	10,8
Друго	7,7	10,1	8,7	12,8	7,3	8,1	6,8	6,6	16,9	16,2	7,7
Без отговор	15,2	9,7	11,5	5,2	17,1	12,7	13,6	6,2	5,1	4,0	10,7
3. Склонни ли сте да напуснете страната? ЕДИН ОТГОВОР	Процент										
Да, завинаги	6,6	8,6	8,7	6,7	5,8	6,6	12,9	11,9	11,0	5,6	15,7
Да, за кратко време	27,4	22,1	31,9	23,8	24,6	21,0	47,5	42,8	31,2	24,4	20,1
Не	64,4	68,7	58,7	67,4	67,8	66,5	36,1	36,2	44,9	60,0	59,1
Без отговор	1,4	2,6	0,7	2,0	1,7	2,9	1,8	3,1	3,2	1,3	2,5
4. С какво съмните, че България ще е известна след 5 години? ЕДИН ОТГОВОР	За РД										
Като острог на стабилност на Балканите	15,6	12,5	15,4	15,4	15,2	15,2	50,8	55,7	58,1	59,7	76,7
С трудоловски хора	78,4	70,8	75,7	72,9	73,9	84,6	78,3	77,6	77,6	78,1	80,7
С изпълнители бъди предъимство икономика	23,0	24,6	19,9	30,1	25,4	20,0	21,4	26,8	16,7	26,8	27,7
С финансова стабилизация	34	36,3	33,4	32,3	34,5	36,6	22,9	35,0	30,8	36,4	31,8
Като икономическо чудо	6,7	5,9	6,5	6,4	6,7	7,3	4,7	6,9	5,1	7,3	6,5
С морска белост	55,2	63,8	54,7	56	66,8	56,1	60,3	57,4	52,7	60,1	57,6
Като затвор на Русия	8,2	14,1	6,1	8,1	9,9	18,8	6,3	8,5	4,3	15,9	5,0
С проблеми около атомната централа в Козлодуй	37,8	44,9	34	36,1	40,9	49,6	39,1	41,3	33	36,5	43,4
С ширеща се корупция	70,2	71,4	71,6	70,1	88,7	72,6	76,1	72,8	67,5	88,2	79,6
С неизвестна икономика	50,7	61,3	59,8	60,5	62,2	61,9	54,3	60,4	60,2	55,8	62,7
5. Поддържате ли решението на България да стане член на Европейския съюз? Ако да, какъв очакват България да стане член на ЕС ЕДИН ОТГОВОР	Процент										
След 5 години	37,7	40,1	36,6	37,5	38,6	41,6	36,6	43,4	33,8	41,8	42,5
След 10 години	24,3	22,0	26,3	22,9	21,4	24,9	23,5	28,0	24,7	23,4	23,9
След 15 години	7,7	7,2	8,2	7,0	7,3	7,4	7,9	6,5	7,2	7,1	7,7
След 20 години	5,5	5,4	6,8	6,8	5,1	7,1	7,8	6,8	8,8	7,1	8,2
Общо ДА	75,6	74,7	77,9	76,2	73,9	73,7	78,7	78,1	81,6	81,8	75,4
Никога нямам да стане	6,4	7,3	8,2	8,5	5,4	6,4	8,4	7,1	6,6	7,4	7,5
Аз съм против това	3,6	3,8	3,6	3,8	6,1	2,4	4,2	3,7	4,0	4,6	3,7
Без отговор	14,4	12,2	10,1	7,4	17,1	13,8	10,2	8,5	10,3	9,0	10,9
7. Как от следните групи хора НЕ бихте искали да имате за съседи: Валиден процент	ДА										
Българи	0,8	0,5	0,8	1,1	0,8	0,2	0,9	1,0	0	1,1	0,9
Роми	73,5	65,5	82	74,7	75,8	64,9	73,4	84,8	83,3	78,4	77,9
Етнически тури	29,5	30,5	26,1	30,5	30,5	25,7	28,2	26,6	30,8	31,3	33,2
Имигриращи в България	22,0	20,7	22,4	20,0	21,1	18,6	18,1	20,6	21,9	22,9	20,8
С друга религиозна принадлежност или вероисповедание	19,2	17,0	18,4	15,9	19,8	17,7	18,1	16,8	18,1	16,9	17,5
Бивши затворници	16,3	8,7	8,7	8,8	16,4	6,9	5,9	5,4	6,9	6,9	6,9
Хора от друга раса	25,7	18,9	21,3	15,9	28	20,8	20,6	14,8	12,4	15,7	16,3
Болни от СПИН	51	51,4	42,9	44,9	55,6	55,7	44,1	47,3	35,8	34,0	51
Разделини	9	7,4	7,4	5,1	10	9,0	8,3	6,7	6,7	5,1	12,9
Хомосексуалисти	56	52,2	50,8	46,9	58,3	50,7	50,7	44,2	59,2	54,9	53,2

* Данните съдържат резултатите от април 1999 и ноември 1998 - там, където въпросите съдържат.

	Национални издавки	Горни град	Малък град и село	Под 35г.	Высше образование	Мъже	Жени	Българи християни	Българи мюсюлмански	Етнически приеки	Роми
8. Как от двете страни на конфликта в Косово е по-права: Процент											
По-скоро НАТО	18.5	20.9	16.8	20.3	21.6	22.4	15.2	17.1	19.7	44.9	16.7
По-скоро Сърбия	27.2	26.5	26.3	22.5	26.4	31.7	23.4	29.0	27.3	4.1	14.3
Нито една от двете	48.0	49.1	47.9	51.5	50.4	41.7	53.4	49.0	37.9	40.8	50.0
н/г	6.3	2.5	8.9	5.6	1.6	4.2	8.1	4.9	15.2	10.2	19.0

8. Как от двете страни на конфликта в Косово е по-права: Процент	
По-скоро НАТО	18.5
По-скоро Сърбия	27.2
Нито една от двете	48.0
н/г	6.3

8. Как НАТО: Доколко важни са за вас следните аргументи: Валиден процент: "Много важно"	
Трябва да се защитават човешките права	85.1
България има интерес да е в НАТО и ЕС	69.2
Ако Миловачки не биде стрел, следващата страна в конфликта ще е Македония и това при ще заплаща България	75.2
НАТО управлява света и и те трябва да сме с него	50.0

9. Как Сърбия: Доколко важни са за вас следните аргументи: Валиден процент: "Много важно"	
Заштитата на човешките права не бива да заплашава териториалната целост на страните	82.9
България има интерес да е в добри отношения с Русия и славянския свят	88.0
Ако Косово ще състои от Сърбия, утре съмното може да ставе и в България	81.6
НАТО управлява света и некой трябва да е противостот	61.8

11. Ако НИТО ЕДНАТА: Доколко важни са за вас следните аргументи: Валиден процент: "Много важно"	
Всички народни страни преследват свояте интереси, а залубите поясняват само им	74.9
В конфликта никой добри и лоши: и САЩ, и Сърбия са единако виновни за хуманитарната катастрофа	73.9
България трябва да стои на страната от каквото и да било конфликти	89.2

Демографска част

Пол: Процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Мъж	46.8	45.9
Жена	53.2	54.1

Възраст: настърчани години

	Национални издавки	
1998	1999	
Аритметична средна	48.1	48.8
Медiana	47	49

Образование: Процент

	Национални издавки	
1998	1999	
До средно	35.6	37.9
Средно	45.1	44.9
Полуисчис	6.7	5.3
Высше	11.8	10.7
Специализация/Дисертация	0.3	0.7
Без отговор	0.7	0.5

Социален статус на респондента: Валиден процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Учител	3.2	2.6
Неработеща домакинка	3.2	3.5
Сезонна / временная работа	2.0	4.2
Работещ в производството	14.4	14.7
Работещи в сферата на общественото стопанство	2.1	3.8
Работещи в непроизводствената сфера	17.8	17.3
Собствен бизнес	5.5	4.2
Пенсионер	35.3	36.0
Берберлен	14.3	12.0
Други	2.2	1.9

Брой безработни в домакинството: Валиден процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Аритметична средна	0.87	0.82
Медiana	1	0

Години на домакинството (брой)

	Национални издавки	
1998	1999	
Аритметична средна	3.29	3.34
Медiana	3	3

Семеен статус на респондента: Процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Омъжен / С партньор	70.0	69.8
Неомъжен / Без партньор	27.3	28.2
Без отговор	2.7	2.0

Месечен доход на цялото домакинство: лв.

	Национални издавки	
1998	1999	
Аритметична средна	249560.2	219000.3
Медiana	180000	170000

Етническа общност: Процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Българо-християнска	83.5	84.8
Българо-муслиманска	6.0	6.0
Турска	4.4	4.5
Ромска / християнска	3.8	2.4
Ромска / мюсюлманска	1.3	1.5
Друга	0.5	0.9
Без отговор	0.6	0

Вид населено място: Валиден процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Село	32.1	32.0
Град	30.1	27.5
Бивш окръжен град	26.4	26.7
София	11.3	13.8

Брой деца: Валиден процент

	Национални издавки	
1998	1999	
Аритметична средна	1.48	1.10
Медiana	2	1